

GMINA HAJNÓWKA

Studium uwarunkowań
i kierunków zagospodarowania
przestrzennego

**Ujednolicony tekst Studium uwarunkowań i
kierunków zagospodarowania przestrzennego
gminy Hajnówka – zmiana:
Uchwała Nr XXI/110/08
Rady Gminy Hajnówka
z dnia 20 listopada 2008 r**

Załącznik Nr 1
DO UCHWAŁY NR XII/65/99
RADY GMINY W HAJNÓWCE
z dnia 15 grudnia 1999 r.

Biała Podlaska 1998-1999

SPIS TREŚCI

I. CZĘŚĆ OGÓLNA	3
II. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE ROZWOJU GMINY HAJNÓWKA	4
2.1. Uwarunkowania wynikające z zapisu projektu „Studium zagospodarowania przestrzennego województwa białostockiego”	4
2.2. Uwarunkowania wynikające z opracowania „Sieci ECONET-Polska”	5
2.3. Powiązania gminy Hajnówka z regionem	6
położenie administracyjne, związki gminy Hajnówka z terenami sąsiednimi.	
III. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE ROZWOJU GMINY HAJNÓWKA.....	7
3.1. Uwarunkowania przyrodnicze	7
3.2. Środowisko kulturowe	44
3.3. Sfera społeczna	49
3.4. Sfera gospodarcza.....	65
3.5. Infrastruktura techniczna	87
3.6. Uwarunkowania wynikające ze stanu zagospodarowania przestrzennego	90
analiza stanu istniejącego w oparciu o miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	90
analiza wydanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu	94
IV. ANALIZA MOCNYCH I SŁABYCH STRON ORAZ PROBLEMÓW	
I ZAGROŻEŃ ROZWOJU GMINY HAJNÓWKA	100
V. KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY HAJNÓWKA	
5.1. Cele rozwoju gminy Hajnówka.....	108
5.2. Kierunki i zasady zagospodarowania i rozwoju gminy	110
założenia główne przestrzennego i gospodarczego rozwoju gminy.....	110
zasady zagospodarowania przestrzennego obszarów stref funkcjonalnych	111
funkcje turystyczne, zasady ogólne zagospodarowania turystycznego	113
zasady i kierunki ochrony wartości kulturowych, krajobrazowych i archeologicznych ...	116
proponowane użytki ekologiczne, zasady i kierunki ochrony środowiska przyrodniczego	117
zasady i kierunki rozwoju infrastruktury technicznej	124
zasady działań z zakresu Obrony Cywilnej.....	125
VI. USTALENIA W ZAKRESIE OBSZARÓW OBJĘTYCH OBOWIĄZKIEM SPORZĄDZENIA MIEJSCOWYCH PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO	126

CZĘŚĆ OGÓLNA

Przedmiot i podstawa opracowania.

Przedmiotem opracowania jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka sporządzone w trybie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity 139).Dz.U. z 1999 r., Nr15, poz.

Podstawę formalną stanowi Umowa Nr PP/01/98 zawarta pomiędzy Urzędem Gminy w Hajnówce a mgr inż.arch.Elżbietą Kraszewską, zam.21-500 Biała Podlaska, ul.Sidorska 10/14 w dniu 13 marca 1998 r.

Zespół autorski:

Studium opracowane zostało przez zespół w składzie:

- generalny projektant mgr inż.arch.Elżbietą Kraszewska, nr uprawnień urbanistycznych 1351/94,
- mgr inż.arch.Dorota Antonowicz
- mgr Jolanta Drzaz
- mgr Dorota Maciejczyk
- mgr Jolanta Marciniuk
- mgr Paweł Marciniuk
- mgr Marek Wierzba
- Barbara Hołubiec
- Elżbieta Stefanowicz
- Artur Pietruczuk
- Marek Trochimiuk

Metodyka opracowania

Opracowanie wykonane zostało w układzie trójfazowym:

I Fazę stanowią główne uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju przestrzennego gminy - diagnoza stanu.

U Faza obejmuje określenie możliwości rozwoju i głównych problemów oraz analizę szans i zagrożeń - SWOT.

III Fazę stanowi projekt kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka.

Uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy określone poprzez rozpoznanie istniejącego stanu zagospodarowania przestrzennego jak również analityczne opracowania są podstawą do identyfikacji podstawowych problemów wymagających rozwiązania. Problemy podstawowe identyfikowane w grupach problemowych przedstawione zostały w sferach:

- środowiska przyrodniczego i kulturowego
- społeczno-gospodarczej
- kształtowania przestrzeni
obsługi technicznej i komunikacji.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka składa się z trzech części stanowiących integralną całość:

Część opisowa zawierająca uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka - Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XII/65/99 Rady Gminy w Hajnówce z dnia 15 grudnia 1999 r.,

- Mapa w skali 1:25 000 zawierająca uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka-Załącznik Nr 2 do w/w Uchwały,
- Mapa w skali 1:25 000 zawierająca kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka- Załącznik Nr 3 do w/w Uchwały.

UWARUNKOWANIA ROZWOJU GMINY HAJNÓWKA WYNIKAJĄCE Z ZAPISU PROJEKTU STUDIUM ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA BIAŁOSTOCKIEGO.

CELE I KIERUNKI POLITYKI PRZESTRZENNEJ PAŃSTWA NA OBSZARZE GMINY HAJNÓWKA.

1. Ochrona i kształtowanie środowiska poprzez:
  - zachowanie podstawowych elementów systemu przyrodniczego województwa,
  - zachowanie obiektów i obszarów prawnie chronionych,
  - podniesienie statusu ochrony prawnej wybranych elementów systemu przyrodniczego województwa, -objęcie ochroną prawną wybranych elementów systemu przyrodniczego województwa, -ochrona środowiska oraz warunków życia i zdrowia ludzi.

2. Rozwój turystyki poprzez:
  - tworzenie warunków do rozwoju turystyki kwalifikowanej i krajoznawczej, -prowadzenie akcji na rzecz organizacji wypoczynku na terenach wiejskich w zagrodach rolniczych, tj. agroturystyki.

3. Polityka rozwoju rolnictwa.

Gmina Hajnówka należy i należeć będzie do IV rejonu agrarnego-wschodniego charakteryzującego się najniższą jakością rolniczą - gmina Hajnówka jest tu wyjątkiem - z uprawami głównie zbóż i ziemniaków oraz chowie bydła, trzody chlewnej i owiec.

4. Doskonalenie funkcjonowania i poprawa warunków komunikacji poprzez:
  - dostosowanie stanu technicznego dróg do zmieniających się potrzeb komunikacyjnych, - zmiany zarządzającego drogami wojewódzkimi mających charakter lokalny, - dostosowanie linii kolejowej do zmieniających się potrzeb przewozowych, -utrzymanie dostępności ca 2 km do przystanków autobusowych.

5. W zakresie energetyki i telekomunikacji:
  - w celu dostosowania systemu elektroenergetycznego do potrzeb wynikających z długotrwałego rozwoju zagospodarowania województwa, stworzenie warunków sprawnego i niezawodnego funkcjonowania systemu - zapewniającego zaspokojenie potrzeb odbiorców w sposób ciągły i efektywny ekonomicznie - na terenie gminy zakłada się budowę linii 110 kV relacji ist. RPZ Hajnówka - proj. RPZ Czeremcha oraz modernizację istniejącej linii WN 110 kV RPZ Hajnówka - RPZ Lewkowo,
  - ze względu na duże niedoinwestowanie w zakresie sieci SN na terenie gminy konieczna jest modernizacja i rozbudowa jej,
  - w celu zgazyfikowania obszaru gminy zakłada się budowę gazociągu wysokiego ciśnienia od istniejącego gazociągu w/c Bobrowniki - Białystok - Wyszków - Renbelszczyzna poprzez gminy Poświętne - Wyszki - Bielsk Podlaski do Hajnówki,

- utrzymanie istniejących urządzeń ciepłowniczych oraz rozbudowa i modernizacja urządzeń i systemów ciepłowniczych w kierunku zapewnienia niezbędnej ilości ciepła, poprawy funkcjonowania i zmniejszenia uciążliwości dla środowiska,
- zapewnienie prawidłowego rozwoju i funkcjonowania sieci telekomunikacyjnej województwa poprzez budowę linii światłowodowej relacji Czyże - Nowoberezowo - Hajnówka - Białowieża - i Narewka - Nowosady - Hajnówka - Dubicze Cerkiewno - oraz systematyczną wymianę istniejących central analogowych na cyfrowe.

6. Polityka przestrzenne województwa w zakresie gospodarki wodnej, ściekowej i odpadami zakłada:

- ochronę zasobów wód podziemnych stanowiących źródło zaopatrzenia w wodę mieszkańców, -uporządkowanie gospodarki ściekowej na terenach wiejskich, w których zakłada się zwodociągowanie 100% wsi, z priorytetem na terenach prawnie chronionych Białowieckiego Parku Narodowego.

UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z KONCEPCJI KRAJOWEJ SIECI EKOLOGICZNEJ ECONET - POLSKA

Wschodnia część gminy Hajnówka, na której znajdują się lasy Puszczy Białowieckiej określona została jako obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym o symbolu 29 M . obszaru wynosi 1059 km². W obrębie obszaru znajduje się park narodowy i 13 rezerwatów.

Położony w obrębie tego obszaru Białowiecki Park Narodowy jest jednym z najlepiej znanych i najlepiej zachowanych obszarów leśnych w Europie oraz stanowi od lat międzynarodowy rezerwat biosfery MaB, uznany za obszar światowego dziedzictwa przyrodniczego. Za obszar węzłowy uznano całą Puszcę Białowiecką z przyległymi terenami bagiennymi i leśnymi, w której zachowały się liczne fitocenozy o charakterze zbliżonym do naturalnego, najczęściej o charakterze subborealnym, ale także (nie występujące na terenie parku narodowego) świetliste dąbrowy *Potentilla albae-Quercetum*, występujące tu na granicy zasięgu. Obszar ten ma kontynuację po stronie białoruskiej, przy czym jest tam w całości objęty ochroną.

POWIĄZANIA GMINY HAJNÓWKA Z REGIONEM.

1.1 Położenie administracyjne gminy.

Gmina Hajnówka położona jest w południowo-wschodniej części województwa Podlaskiego. Należy do powiatu Hajnówka z siedzibą starostwa w Hajnówce. Sąsiaduje z gminami:

Dubicze Cerkiewne, Czyże, Narew, Narewka, Białowieża. W części południowej przylega do granicy państwa z Białorusią.

Gmina Hajnówka okala miasto Hajnówka, stanowiące oddzielną jednostkę administracyjną - gminę miejską, w którym znajduje się siedziba Urzędu Gminy Hajnówka.

W latach 1975-1998 gmina Hajnówka znajdowała się na terenie województwa białostockiego.

Sieć osadniczą w gminie tworzy 37 miejscowości wiejskich, wchodzących w skład 25 sołectw.

Gmina Hajnówka powołana została do życia w 1930 r., należało do niej wówczas około 30 wsi. Pierwszym wójtem został L.Kowalczyk, który sprawował tę funkcję w latach 1934-1938.

1.2.Związki gminy Hajnówka z terenami sąsiednimi.

Gmina Hajnówka położona jest na skrzyżowaniu dróg wojewódzkich o znaczeniu regionalnym:

- Nr 685 Zabłudów-Narew-Nowosady-Hajnówka,
- Nr 691 Hajnówka-Kleszczele,
- Nr 689 Brańsk-Bielsk Podlaski-Hajnówka-Białowieża.

Przez gminę przebiega jednotorowa linia kolejowa Siedlce-Mordy-Czeremcha-Hajnówka.

Mieszkańcy gminy korzystają z usług ponadlokalnych w zakresie szkolnictwa średniego, ochrony zdrowia, kultury, sportu, administracji, obsługi finansowej, ubezpieczeń i innych, zlokalizowanych w mieście Hajnówka.

Wschodnią część gminy zajmują tereny leśne należące do Puszczy Białowieskiej, rozciągającej się w kierunku wschodnim. Puszcza Białowieska stanowi wielkoprzestrzenny element ekosystemu przyrodniczego wchodzącego w skład Krajowego Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych (E.S.O.CH.) o znaczeniu europejskim.

Zachodnia część gminy sąsiaduje z terenami rolnymi. Zachodnia część gminy jak również i tereny do niej przyległe należą do Bielsko-Drohickiego regionu, który charakteryzuje się bardzo dobrymi warunkami glebowymi i zaliczany jest do najlepszych regionów w byłym województwie białostockim.

Uwarunkowania przyrodnicze Gminy Hajnówka.

I Położenie i granice.

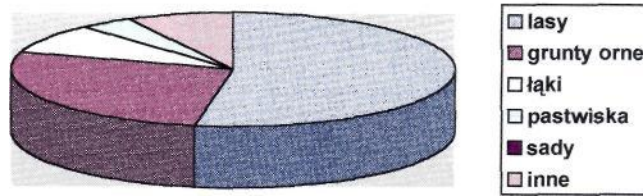
Gmina Hajnówka wg podziału fizyczno-geograficznego Polski Kondrackiego 19.. należy do Prowincji Nizy Zachodniorosyjskiego, Podprowincji Wysoczyzny Podlasko-Białoruskiej, Makroregionu Niziny Północnopodlaskiej, Mezoregionu Równiny Bielskiej.

Wg geobotanicznego podziału Szafera (1977) teren gminy należy do Obszaru Euro-Syberyjskiego, Prowincji Środkowoeuropejskiej, Działu Północnego, Krainy Białowiesko-Knyszyńskiej, Okręgu Puszczy Białowieskiej. Położenie gminy wyznaczają następujące współrzędne geograficzne.

Administracyjnie gmina Hajnówka należy do województwa białostockiego. Graniczy od północnego zachodu i od północy z gminą Narew, od zachodu z gminą Czyże, w części południowo wschodniej z gminą Dubicze Cerkiewne, dalej od południa granica gminy pokrywa się z granicą państwową (Polski z Białorusią), od wschodu z gminą Białowieża, a od północnego wschodu z gminą Narewka.

II Obszar, użytkowanie gruntów (wg danych WUS w Białymstoku).

Gmina Hajnówka ma charakter leśno-rolniczy. Jej całkowita powierzchnia wynosi 29344 ha, z tego na lasy przypada 16270 ha tj. 55%, użytki rolne ogółem zajmują 10842 ha (37%) z tego na grunty orne przypada 7267 ha (28% w stosunku do powierzchni całkowitej), łąki 2522 ha (9%), pastwiska 1028 ha (4%), sady 26 ha (0,1%), Grunty pozostałe (tereny zurbanizowane, nieużytki, drogi, tereny kolejowe, wody itp.) zajmują 2232 ha (8%).

III Klimat.

Zgodnie z podziałem Polski na dzielnice i regiony rolniczo-klimatyczne według Gumińskiego (1948), obszar gminy należy do dzielnicy podlaskiej. Tutejszy klimat ma wiele cech niekorzystnych (Olszewski 1976). Liczba dni mroźnych wynosi od 50-60 w roku, a dni z przymrozkami od 110-138. Temperatura średnia roczna waha się od 6,5 do 7,0°C. Czas zalegania pokrywy śnieżnej wynosi 80-87 dni w ciągu roku. Okres bezprzymrozkowy wynosi od 160 do 170 dni. Opady oscylują w przedziale 550-600 mm. Okres wegetacji jest krótki i trwa 190-205 dni.

Rozkład opadów w czasie jest korzystny, gdyż na okres wegetacyjny przypada ponad 70% ogólnej sumy opadów. Również częstotliwość opadu jest zadowalająca i wynosi średnio 86 dni z opadem. Okresy deficytowe w wilgoć przypadają z reguły na miesiąc maj lub czerwiec.

Klimat gminy cechuje zatem krótki okres wegetacji, długi okres zalegania pokrywy śnieżnej, późne wiosenne i wczesne jesienne przymrozki, maksimum opadów przypadające na okres letni oraz dominacja wiatrów z sektora zachodniego. W sumie warunki klimatyczne są niekorzystne a pod względem surowości porównywalne z pasem pogórzy.

Duży kompleks leśny jakim jest Puszcza Białowieska w znacznym stopniu wpływa na modyfikację klimatu. Wnętrze lasu odznacza się zmniejszoną amplitudą temperatur, zwiększoną ilością opadów i mniejszą prędkością wiatru, dłużej zalega tu pokrywa śnieżna. Wskutek ograniczonej wymiany powietrza z otoczenia występuje w lesie większa wilgotność względna niż na terenach otwartych. Zachodzi tu bowiem swoiste zjawisko symbiozy polegające z jednej strony na kumulowaniu pary wodnej w

obrębie kompleksów leśnych, z drugiej zaś na możliwości absorpcji wilgoci przez rośliny w czasie suszy.

IV Geomorfologia' stosunki wodne.

Rzeźba terenu gminy Hajnówka ukształtowana została podczas zlodowacenia środkowopolskiego, stadium Warty (Kondracki 1972). Obszar gminy jest lekko falisty i w sumie słabo urozmaicony morfologicznie, we wschodniej i południowo-wschodniej części dodatkowo rzeźba zamaskowana jest przez pokrywę leśną. Powierzchnia wysoczyzny w zachodniej części gminy zbudowana jest z gliny zwałowej o powierzchni zdenudowanej i urozmaiconej niewielkimi i płytkimi zagłębieniami bezodpływowymi. Powierzchnia ta znajduje się na wysokości 165 m. n.p.m. i wznosi się lekko w kierunku zachodnim do około 182 m. n.p.m. w okolicy Nonowoberezowa. Wschodnią i południowo-wschodnią (puszczańską) część gminy budują piaski sandrowe, spod których między Hajnówką i Nowosadami wyłaniają się pojedyncze wzgórza moreny czołowej.

Strop powierzchni sandru znajduje się na wysokości 160-170 m. n.p.m. natomiast wzgórza czołowomorenowe wznoszą się do 195 m. n.p.m. Różnice wysokości względnych w tym rejonie dochodzą miejscami do 30 m.

We wschodniej części gminy teren podnosi się, na powierzchni bowiem ukazują się znowu glina zwałowa, w okolicy Czerlonki zwieńczona rozległym wzgórzem czołowomorenowym (183 m. n.p.m.).

Na piaszczystej powierzchni sandru w południowej części gminy (rejon Topiła) uformowały się wały wydmore (173 m. n.p.m.) osiągające 13 m. wysokości względnej. Najniżej położone treny osiągają wysokość 150 m. n.p.m., najwyższa kulminacja wznosi się na wysokość 195 m. n.p.m., różnica wzniesień na terenie gminy Hajnówka wynosi 45m.

Obszar gminy odwadniany jest głównie przez rzekę Leśną Prawą (prawobrzeżny dopływ Bugu) i jej dopływy Perebel i Chwiszczej spływającą w kierunku SE. Północno-wschodnią część gminy odwadnia rzeka Łutownia - dopływ Narewki, zaś

¹ Opracowano za Czochal S 1992

cieki wodne południowo-zachodniej części gminy (rejon Orzeszkowa, Pasieczników i Dubiczów Osocznych) należą do dorzecza Orlanki - dopływu Narwi.

Rzeki płyną wąskimi ale bogato rozczłonkowanymi dolinami wypełnionymi namułami lub torfami. W zachodniej (rolniczej części gminy) rzeki zostały wciągnięte w system melioracji odwadniających, w ich osuszonych dolinach występują wysokoproduktywne użytki zielone. W części puszczańskiej rzeki płyną naturalnymi korytami, a ich odlesione doliny są silnie zabagnione, miejscami nawet podtopione, są to miejsca występowania mokrych łąk, szuwarzysk i torfowisk niskich.

Naturalne zbiorniki wodne na terenie gminy nie występują. Największym sztucznym akwenem jest utworzony na rzece Perebel zbiornik (J. Basen) o powierzchni 16,7 ha służący do magazynowania i konserwowania drewna, po oczyszczeniu i może być wykorzystywany do rekreacji. Ponadto istnieje kilka niewielkich stawów obecnie silnie wypłyconych i zarośniętych przez roślinność szuwarową.

Jedyną rzeką, której wody badane są przez WIOŚ jest Leśna Prawa. W roku 1995 (mat. WIOŚ) badaniami objęto graniczny punkt kontrolny w miejscowości Topiło. W wyniku badań stwierdzono, że Leśna Prawa prowadziła wody pozaklasowe. Jedynym czynnikiem degradującym były fosforany. W III klasie czystości mieściły się wartości: utleniałości, ChZT, fosforu ogólnego oraz indeksu saprobowego sestonu. II klasę wykazywały: miano Coli typu kałowego oraz fenole lotne. Wartości pozostałych parametrów mieściły się w I klasie czystości. Głównym źródłem degradacji rzeki były źle oczyszczone ścieki komunalne i przemysłowe miasta Hajnówka.

V Charakterystyka geologiczna².

Obszar gminy Hajnówka znajduje się w zasięgu wyniesienia mazursko-suwalskiego jednostki tektonicznej zbudowanej ze skał archaicznych i proterozoicznych. Strop tej jednostki spoczywa tu mniej więcej na głębokości 700m. Na powierzchni krystaliniku leżą osady eokambru, kredy oraz trzeciorzędu. Powierzchnia podczwartorzędowa wykazuje ogólne nachylenie z południa ku północy.

² Opracowano za Czochal S 1992

Miąższość wyżej występujących osadów czwartorzędowych wynosi około 100 m. Na powierzchni leżą utwory należące do zlodowacenia środkowopolskiego, w przeważającej części do stadiału północnomazowieckiego i starszego mazowiecko-podlaskiego.

Najstarszym odsłaniającym się na powierzchni utworem są osady zastoisłowe (górne) - piaski mułkowate, mułki piaszczyste, mułki i ily. Występują one w dolinie Leśnej między Nowokominem i Hajnówką. Miąższość tych osadów jest zróżnicowana i waha się od kilku do 40m. Całą zachodnią i miejscami wschodnią część gminy pokrywa glina zwałowa stadiału mazowiecko-podlaskiego. Miąższość tych osadów waha się w granicach 5-6 m. Glinę zwałową stadiału mazowiecko-podlaskiego pokrywają osady powstałe podczas recesji lądolodów tego stadiału. Są to piaski ze żwirami i głazami budujące wzgórza moren czołowych występujące na wschód od Hajnówki, w okolicy Czerlonki oraz na południu gminy - w okolicy Topiła. Wymienione powyżej utwory „zatopione” są w wodnolodowcowych piaskach ze żwirem związanych z transgresją i regresją lądolodu stadiału północnomazowieckiego (osady dolne i górne). Miąższość tych osadów waha się od 6 do 20 m. U schyłku plejstocenu i na początku holocenu na piaszczystych powierzchniach lodowcowych i wodnolodowcowych (rejon Topiła) zaczęły formować się wydmy. Holocen reprezentują osady powstałe w dnach dolin rzecznych - piaski, mady, torfy oraz namuły wypełniające zagłębienia bezodpływowe.

Miąższość namułów z reguły nie przekracza 2m.

- Rejony występowania surowców naturalnych.

1. Złoże udokumentowane surowców ilastych o zasobach warunkowych „Trywieża” - położone jest w północno-zachodniej części gminy w okolicy miejscowości Trywieża. Zasoby złoże oceniono na 3672 tys. m³, z uwagi na położenie w obrębie gruntów rolnych chronionych (III i IV klasy bonitacji) eksploatację złoże uznano za warunkową.

2. Złoże surowców ilastych o zasobach szacunkowych „Szostakowo” - położone jest w zachodniej części gminy między Nowoberezowem a Szostakowem. Zasoby surowca szacowane są na 5mln. m³.

3. Obszar perspektywicznego występowania surowców ilastych - usytuowany jest w północnej części gminy. W 11 na 12 wykonanych tu otworach stwierdzono występowanie ilów o miąższości 3,7-29,7m.

4. Złoże kruszywa naturalnego o zasobach szacunkowych - położone jest w Borysówce, tworzą je piaski ze żwirem z wkładkami piasków drobno i gruboziarnistych. Miąższość złoża wynosi 9,8 m, zasoby oszacowano na 37 tys. m³.

5. Obszary perspektywicznego występowania kruszywa naturalnego - wytyczone zostały w rejonie Nowosadów w oparciu o orzeczenie geologiczne. Złoże stanowią tu piaski ze żwirem o miąższości 8 m. W rejonie tym czynne są 2 wyrobiska, w których kruszywo wydobywane jest dorywczo na lokalne potrzeby.

Na terenie gminy Hajnówka istnieje 48 czynnych punktów eksploatacji piasków ze żwirem i piasków, oraz 10 punktów eksploatacji dawnej.

VI. Lasy gminy Hajnówka

Gmina Hajnówka odznacza się bardzo wysoką lesistością wynoszącą 55%. Prawie wszystkie lasy zlokalizowane są we wschodniej i południowej części gminy zajmowanej przez zwarty kompleks Puszczy Białowieskiej. Zachodnia część gminy jest całkowicie odlesiona.

Lasy gminy administrowane są przez Nadleśnictwo Hajnówka.

VI. 1. Lasy ochronne.

W zależności od głównych zadań, jakie lasy spełniają, dzieli się je na dwie grupy:

- a) grupa I - lasy ochronne,
- b) grupa II - lasy gospodarcze,

oraz lasy chronione - rezerwy przyrody. Do grupy pierwszej lasów ochronnych na terenie gminy Hajnówka zalicza się: lasy wodoochronne 3528,13 ha lasów na siedliskach wilgotnych i podmokłych,

- strefy ochronne gniazd ptaków (bocian czarny, puchacz, orlik krzykliwy),
Decyzjami Wojewody Białostockiego z dn. 28 lipca 1992r, utworzono 33 strefy
ochronne,

ostoje zwierząt - stała ostoja żubra o powierzchni 168,80 ha.

Rezerwaty przyrody zajmują 1940,25 ha.

VI. 2. Charakterystyka siedliskowa lasów.

Dominującymi typami siedliskowymi lasów Puszczy Białowieskiej i Nadleśnictwa Hajnówka są: las mieszany świeży (LMśw), bór mieszany świeży (BMśw), las świeży (Lśw) i las wilgotny (Lw). Znaczne powierzchnie zajmowane są także siedliska: boru świeżego (Bśw), olsu (Ol) i olsu jesionowego (OlJ). Najrzadszymi siedliskami są: las mieszany wilgotny (LMw), bór mieszany wilgotny (BMw), las mieszany bagienny (LMb), bór wilgotny (Bw) i bór bagienny (Bb).

Dominującymi gatunkami lasotwórczymi są sosna i świerk zajmujące razem około 50% powierzchni, wysoki udział mają także olsza (ok. 20%), dąb (ok. 12%), brzoza (ok. 10%) i grab (ok. 3%), pozostałe gatunki (jesion, klon, osika, lipa i inne) łącznie zajmują ok. 5% powierzchni lasów.

VI. 3. Charakterystyka wiekowa lasów.

Struktura wieku drzewostanów Puszczy Białowieskiej jest dość nieregularna (dane RDLP w Białymstoku). Dominują drzewostany IVa klasy wieku (61-70lat), bardzo duży udział mają także drzewostany VIII klasy wieku i starsze (powyżej 140 lat) oraz IIa klasy wieku (21-30 lat). Zaznaczają się znaczne niedobory drzewostanów IIIa (41-50 lat) i Vb (91-100 lat). Powyższe zaburzenia zostały spowodowane następującymi czynnikami:

- Szczególnie duży areał IV klasy wieku wynika z wyrębów z okresu I-ej wojny światowej i eksploatacji przez firmę „Century” w latach 1924 -29. Są to obecnie w większości tzw. drzewostany przejściowe, powstałe z samosiewów gatunków lekkonasiennych: brzozy i osiki, oraz częściowo grabowe i olszowe.

Stosunkowa duża ilość drzewostanów w wieku ponad 140 lat wynika z przyjęcia w Puszczy wyjątkowo wysokich wieków rębności i zaliczenia znacznej ilości starodrzewi do gospodarstwa specjalnego (rezerwy przyrody).

- Niewielki udział powierzchniowy IIIa klasy wieku związany jest z wprowadzeniem w końcu lat 40-tych tzw. bezzrębowego sposobu użytkowania lasu, który spowodował brak odnowień z tego okresu.
- Bardzo drastyczny jest niedobór drzewostanów V-tej klasy wieku, czyli średnio w wieku ok. 100 lat. Pochodzi to z czasów tzw. apanaży carskich kiedy to rozbudowany był sztucznie stan zwierzyny płowej i żubrów do rozmiarów uniemożliwiających jakiegokolwiek odnowienie lasu.

VI. 4. Ochrona lasu.

Ochrona lasu odbywa się w oparciu o instrukcję ochrony lasu i polega na prognozowaniu występowania szkodników owadów pierwotnych i wtórnych w każdej fazie rozwoju oraz na ich zwalczaniu mechanicznym (np. usuwanie świerków zasiedlonych przez kornika drukarza - tzw. drzew trocinkowych) lub chemicznym. Do prognozowania i zwalczania szkodników owadów stosuje się pułapki feromonowe. Do zwalczania szkodników grzybowych (np. huby korzeniowej) stosuje się preparaty chemiczne.

Sadzonki drzew przed zgryzaniem przez zwierzynę płową zabezpiecza się przez grodzenie upraw, grodzenie siatką lub palikami samych sadzonek, a także stosuje się tak zwane repelenty, czyli preparaty odstrasżające.

VI. 5. Przydatność lasów do rekreacji.

Na terenie gminy lasami wyłączonymi spod rekreacji są rezerwy przyrody, strefy ochronne wokół gniazd (w okresie lęgowym) oraz uprawy leśne. Ograniczona jest także penetracja lasów wodochronnych. Wszystkie pozostałe lasy można uznać za przydatne do rekreacji. Jednak ich naturalna chłonność i odporność na antropopresję jest zróżnicowana. Najmniej przydatne są te fragmenty lasów, gdzie występują

drzewostany młode (do 20 lat) ich chłonność jest niska ze względu na bardzo utrudnioną penetrację i wynosi ok. 2-4 osoby/ha/dzień. Siedlisko boru świeżego cechuje mała odporność na użytkowanie rekreacyjne. Jego chłonność wynosi 4-8 osób/ha/dzień. Sosnowe lasy na tym siedlisku wykazują duże właściwości lecznicze chorób układu oddechowego. Nie jest jednak korzystne do użytkowania rekreacyjnego ze względu na specyficzny bioklimat stwarzający zagrożenie dla osób starszych, szczególnie w okresie letnich upałów.

Niekorzystne dla rekreacji są także lasy na siedliskach wilgotnych ze względu na silnie rozwiniętą warstwę podszytu i runa oraz na niską odporność podłoża i dużą wrażliwość na antropopresję.

Najbardziej przydatnymi do rekreacji są lasy na siedliskach boru mieszanego świeżego, boru mieszanego wilgotnego, lasu mieszanego świeżego i lasu świeżego. Ich odporność na użytkowanie rekreacyjne jest wysoka, znaczna jest też ich naturalna chłonność wynosząca 8-15 osób/ha/dzień.

Przy ocenie rekreacyjnej lasów istotnym czynnikiem jest także wiek drzewostanów, najbardziej przydatnymi są drzewostany III, IV, V i wyższych klas wieku.

Struktura siedliskowa i wiekowa drzewostanów gminy, dominacja siedlisk BMśw, LMśw i Lśw, znaczna ilość drzewostanów starszych klas wieku oraz naturalny charakter i bioróżnorodność Puszczy Białowieskiej, stanowi o wybitnych wartościach turystycznych tych lasów. Za najbardziej preferowane sposoby rekreacyjnego wykorzystania należy uznać: turystykę kwalifikowaną i swobodną penetrację połączoną ze zbiorem płodów runa leśnego (grzyby, jagody). VI. 6. Zasady gospodarki leśnej.

Gospodarka leśna w lasach państwowych Nadleśnictwa Hajnówka odbywa się zgodnie z istniejącym planem urządzenia lasu i zasadami sporządzonymi dla Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy Białowieskiej.

Główne zaady gospodarowania na terenie nadleśnictwa są następujące (Decyzja nr 23 Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa): • Szczególnymi celami postępowania ochronnego i hodowlanego w Puszczy

Białowieskiej są:

1. Zachowanie naturalnych warunków środowiska leśnego w całym mezoregionie Puszczy,
2. Zachowanie lub odtworzenie właściwych siedliskom biocenoz leśnych o zbliżonym do naturalnego puszczańskim charakterze oraz zapewnienie trwałości ekosystemów leśnych i ciągłości wielostronnego wykorzystania ich zasobów.

Z powyższych celów wynikają następujące zadania:

- ochrona różnorodności biologicznej dziko żyjących roślin i zwierząt, dla zachowania bogactwa genetycznego i wielostronnych funkcji lasu o znaczeniu lokalnym, krajowym i międzynarodowym,
  - restytucja metodami aktywnej hodowli i ochrony zniekształconych i zdegradowanych fragmentów zbiorowisk przyrodniczych fragmentów zbiorowisk przyrodniczych Puszczy, z wykorzystaniem procesów sukcesji naturalnej,
  - wzmacnianie korzystnego wpływu Puszczy na środowisko przyrodnicze, a równocześnie dążenie do ograniczenia niekorzystnych dla Puszczy zagrożeń ekologicznych.
- Lasy i gospodarka leśna w Puszczy Białowieskiej stanowią element systemowej ochrony i zagospodarowania zasobów przyrodniczych.
1. W celu zwiększenia różnorodności biologicznej, ustala się zasadę pozostawiania w drzewostanach dojrzałych części drzewostanu istniejącego (około 5% powierzchni), bez jakichkolwiek ingerencji, do wieku starości fizjologicznej, z dopuszczeniem w uzasadnionej sytuacji cięć sanitarnych. Dotyczy to równocześnie pozostawiania drzew o charakterze pomnikowym, przestoi, drzew dziuplastych, obumarłych aż do całkowitego ich rozkładu. Powinny to być skupiska kilku drzew starszych każdego gatunku głównego w danym siedliskowym typie lasu na każdy 1 ha, wraz z domieszkami i młodszymi elementami drzewostanu oraz nie naruszoną warstwą krzewów i runem. Tak wybrane fragmenty lasu winny być trwale zachowane jako charakterystyczne dla poszczególnych biotopów.
  2. Drzewostany zniekształcone działalnością człowieka i przez czynniki abiotyczne, złożone głównie z lekkonasiennych gatunków drzew leśnych: brzozy, osiki oraz grabu, podlegają stopniowej przebudowie przez podsadzanie gatunków właściwych

dla charakteru siedlisk i ich wariantów z wykorzystaniem procesów naturalnej sukcesji. Do przebudowy drzewostanów należy stosować tylko najwartościowsze miejscowe ekotypy drzew, dążąc do wzmagania różnorodności biologicznej. W drzewostanach lub fragmentach drzewostanów, gdzie występuje dostateczne minimum drzew gatunków docelowych (dąb, świerk i in.) należy preferować przebudowę częściową przez stosowanie cięć pielęgnacyjnych.

3. W lasach Puszczy Białowieskiej preferuje się naturalne odnowienie lasu, wspierane w miarę potrzeby odnowieniem sztucznym.
4. W cięciach pielęgnacyjnych i odnowieniowych należy uwzględnić :
  - wspieranie procesów sukcesji naturalnej przez inicjowanie i utrwalanie naturalnego odnowienia o strukturze i składzie gatunkowym odpowiadającym siedlisku,
  - biologiczną regenerację gleb i siedlisk zniekształconych i zdegradowanych,
  - zwiększenie wachlarza gatunków domieszkowych i biocenotycznych w siedliskach borowych,
  - preferowanie cięć odnowieniowych w formie jednostkowej, grupowej, brzegowej wszędzie, gdzie są ku temu odpowiednie warunki,
  - unikanie linii prostych przy ewentualnym zakładaniu zrębów zupełnych.
5. W związku z zahamowaniem właściwych procesów odnowieniowych w Puszczy i groźbą przerwania ciągłości pokoleń, spowodowanych przez nadmierną, sztucznie utrzymywaną od lat, liczebność zwierzyny płowej i żubrów, należy doprowadzić do stanu zapewniającego możliwość realizacji głównych celów hodowli lasu.
6. Zwierzęta łowne i żubry stanowią naturalny element biocenozy Puszczy Białowieskiej. Należy zabezpieczyć trwałość lasów puszczańskich jako ostoi, a jednocześnie zwiększać naturaną bazę żerową zwierzyny przez odpowiednie zagospodarowanie łąk śródleśnych, pozostawienie leżących drzew z młodą korą na okres zimowy, zwiększanie udziału w podszytach preferowanego przez zwierzynę pokarmu pędowego. Ochronę i regulację wszystkich zwierząt należy oprzeć na zasadach pozwalających na prowadzenie racjonalnej hodowli lasu, zapewniającej w maksymalnym stopniu uzyskanie i utrzymanie odnowienia lasu, zapewniającej w maksymalnym stopniu uzyskanie odnowienia lasu gatunkami właściwymi dla poszczególnych siedlisk leśnych. Prawidłowa realizacja powyższych założeń

wymaga jednolitego traktowania ochrony i organizacji gospodarowania populacjami zwierząt. W celu dostosowania stanu zwierzyny do naturalnej bazy pokarmowej w Puszczy, sztuczne dokarmianie zwierzyny w stanie wolnym zostanie ograniczone, z wyjątkiem przypadków zagrażających istnieniu populacji.

7. Nienaruszalność stosunków wodnych uznaje się za podstawowy warunek utrzymania żyzności i stabilności siedlisk Puszczy. Przewiduje się jedynie możliwość stosowania zabiegów korygujących o charakterze lokalnym, w przypadku zakłócenia stosunków hydrologicznych, spowodowanego działalnością człowieka. Dopuszcza się w szczególnych przypadkach, po pozytywnym zaopiniowaniu przez Radę Puszczy, budowę zbiorników wodnych i dróg dla celów gospodarki leśnej. W takim przypadku konieczne jest dokonanie analizy przewidywanych skutków dla biocenozy leśnej projektowanych inwestycji na terenie Puszczy i jej bezpośrednim sąsiedztwie oraz uzyskanie pozytywnej oceny oddziaływania na środowisko.
- W Puszczy Białowieskiej i na przylegających do niej terenach wyodrębniono 3 obszary o odmiennych systemach zarządzania i zróżnicowanych metodach postępowania. Lasy gminy Hajnówka znajdują się w drugim i trzecim obszarze.
    1. Obszar drugi jest to strefa wielostronnej gospodarki leśnej prowadzonej z uwzględnieniem wyżej wymienionych rygorów, a zwłaszcza zasadą ograniczania zrębów zupełnych. Dla głównych gatunków lasotwórczych przyjmuje się tu następujące wieki dojrzałości do odnowienia, uwarunkowane długowiecznością, dynamiką biologiczną i zdrowotnością drzewostanów:

dla sosny	- na wszystkich siedliskach	- 140 lat,
dla świerka	- na wszystkich siedliskach	- 120 lat,
dla dębu szypułkowego	- na siedliskach borowych	- 160 lat,
	- na siedliskach lasu mieszanego	- 200 lat,
	- na siedliskach lasu świeżego, lasu wilgotnego i olsu jesionowego	- 240 lat,
dla dębu bezszypułkowego	- na wszystkich siedliskach	- 300 lat,
dla jesionu	- na siedliskach olsu i innych	- 140 lat,
	- na siedliskach lasu wilgotnego i olsu	

	jesionowego	-160 lat,
dla grabu	- na siedliskach lasu świeżego	-120 lat,
	- na pozostałych siedliskach	-100 lat,
dla brzozy	- na wszystkich siedliskach	- 80 lat,
dla olchy	- na siedliskach lasu wilgotnego i olsu	
	jesionowego	- 100 lat,
	- na pozostałych siedliskach	- 80 lat,
dla osiki	- na wszystkich siedliskach	- 50 lat.

W przypadkach uzasadnionych Komisja Techniczno-Gospodarcza może zdecydować o przyjęciu wyższego wieku dojrzałości. Część drzew pozostawia się do wieku fizjologicznej starości.

W cięciach pielęgnacyjnych i odnowieniowych zaleca się preferować gatunki pozostające w znacznym niedoborze, tj. wiąz, klon, lipę i wierzbę iwę.

2. Obszar trzeci na terenie gminy zajmuje jej południowo-zachodnią część, poza głównym kompleksem Puszczy Białowieskiej. W celu przywrócenia, w dalszej perspektywie, temu obszarowi charakteru puszczańskiego, gospodarkę leśną należy tu prowadzić zgodnie z ogólnie obowiązującymi zasadami z uwzględnieniem wyżej wymienionych zasad. Należy zwrócić uwagę na ukształtowanie w tym rejonie granicy rolno-leśnej oraz zintensyfikowanie procesu zalesień.
  - Dyrektor Generalny Lasów Państwowych (Decyzja Nr 25 z dnia 5 lipca 1995 r) wprowadził zakaz wyrębu starych drzew niżej wymienionych gatunków:
    1. dębu szypułkowego o pierśnicy powyżej 80 cm w korze, na siedliskach lasu wilgotnego i o pierśnicy powyżej 70 cm w korze na pozostałych siedliskach,
    2. dębu bezszypułkowego o pierśnicy powyżej 60 cm w korze,
    3. lipy drobnolistnej o pierśnicy powyżej 50 cm w korze,
    4. klonów rodzimych o pierśnicy powyżej 50 cm w korze,
    5. jesionu wyniosłego o pierśnicy powyżej 65 cm w korze,

6. zakaz wyřębu dotyczy równieŝ drzew gatunków rzadkich pochodzenia rodzimego, występujących w formie domieszek, tj. jodły pospolitej, czereśni ptasiej, jabłoni dzikiej, gruszy dzikiej oraz wiązów - bez względu na ich wiek i stan. VII Ogólna charakterystyka szaty roślinnej.

Teren gminy pod względem geobotanicznym połoŝony jest na obszarze Działu Północnego, który stanowi strefę przejściową między strefą lasów mieszanych Europy Środkowej a szpilkowymi lasami tajgi europejskiej. Obszar ten wyznaczają południowo-zachodni zasięŝ świerka i północno-wschodni zasięŝ graba. O charakterze roślinności Działu Północnego, świadczy obecność roślin borealnych, w tym takŝe reliktywów pleistoceniowych. Obok nich obficie występuje element górski, ze znacznym ograniczeniem elementu atlantyckiego. Głównymi zbiorowiskami leśnymi tego obszaru są świerczyny zajmujące szeroką gamę siedlisk. Grady występują tylko na glebach najŝyźniejszych. Zupełnie nie występują tu buczyny i jedliny. Dąbrowy świetliste występują rzadko i ma to zwiazek z działalnošcią człowieka. Bory sosnowe zajmują nie tylko najuboŝsze piaski rzeczne i wydmowe, ale występują równieŝ na znacznie ŝyźniejszych utworach sandrowych. Torfowiska, o wyraźnych cechach kontynentalnych, w znacznym odsetku pokryte są lasami, które często kształtują ekstrazonalne, tajgowe zbiorowiska. Zalicza się do nich świerczynę torfowcową, bór mechowiskowy i bór bagienny.

Gmina Hajnówka podzielona jest na dwa obszary o zupełnie innych typach krajobrazu tj. na częšć południowo-wschodnią zajętą przez naturalne krajobrazy leśne Puszczy Białowieskiej oraz częšć zachodnią z krajobrazem kulturowym - polno-łąkowym. Szata roślinna „puszczańskiej” częšci gminy ma charakter typowo leśny. Charakteryzuje się ona dobrym zachowaniem i duŝym zróżnicowaniem zbiorowisk leśnych. Dominujacą rolę odgrywają tu grady (zajmują 47,2% powierzchni lasów) - wielowarstwowe lasy mieszane, z wielogatunkowym drzewostanem, w którym największą rolę odgrywa grab, lipa, dąb z bogatym podszyciem i runem. Zajmują płaskie lub lekko pofalowane tereny waściwe dla strefy moreny dennej. Grady występują na podłoŝu gliniastym o różnym stopniu ŝyźnošci i wilgotnošci, na glebach brunatnych oraz płwoziemiach, wyjątkowo na niektórych postaciach mad i gleb skrytobelicowych. Duŝa skala zmiennošci siedlisk dostępnych dla gradów przynosi

bogate zróżnicowanie tej grupy lasów, na terenie Puszczy występują cztery podzespoły grądów - od najsuchszych grądów trzcinnikowych poprzez grądy typowe do żyznych i wilgotnych grądów czyścicowych i kokoryczowych. Drugim co do wielkości zajmowanego obszaru zbiorowiskiem leśnym puszczy jest bór mieszany wysoki (zajmuje 26,5% powierzchni lasów). Zajmuje siedliska pod względem wilgotności świeże na glebach skrytobelicowych. Występuje zwykle w terenie lekko pofalowanym, na stanowiskach wyżej położonych niż grąd, z którym przeważnie sąsiaduje. Bór mieszany wysoki ma charakter pośredni pomiędzy grądami i borami. Dominują w nim gatunki borowe (np. sosna i świerk w drzewostanie, borówki, gruszycki, mchy w warstwie runa) ze znacznym udziałem gatunków lasów liściastych (np. dąb, lipa, grab w drzewostanie, zawilec gajowy, przylaszczka, fiołek leśny w warstwie runa).

Kolejnym istotnym elementem szaty roślinnej są łąki olszowo-jesionowe zajmujące organiczne gleby w zatorfionych dolinach strumieni i małych rzek. Są to lasy budowane głównie przez olszę i jesion z niewielką domieszką wiązu górskiego, lipy, dębu i grabu. Bujny podszyt budują: czeremcha, porzeczką czerwoną, czarna i alpejska; leszczyna, kalina, wawrzynek wilczelyko, dereń świdwa, wiciokrzew suchodrzew oraz podrosty drzew budujących drzewostan. Charakterystycznym składnikiem tego zbiorowiska jest stały wysoki udział pnączy (głównie chmielu). Runo łągowé jest bardzo bogate, dominują w nim wysokie byliny: świerżabek kosmaty, wiązówka błotna, ostrożeń warzywny, wietlica samicza, jaskier kosmaty, pokrzywa zwyczajna. Niżej występują: skrzyp leśny, gwiazdnica gajowa, knieć błotna, jaskier rozłogowy, gajowiec żółty, przylaszczka, kopytnik, śledziennica, tojeść rozesłana oraz gatunki wczesnowiosenne np.: zawilec żółty i gajowy, ziarnopłon wiosenny itp. Na terenie gminy łąki zachowały się tylko fragmentarycznie w dolinie rzeki Leśnej i strumienia Perebel.

Bór mieszany niski (wilgotny) i borealna świerczyna torfowa występują najczęściej w kompleksie boru mieszanego wysokiego, w płytkich nieckach terenowych na glebach typu glejobielicy, powstałych w warunkach stagnacji wody pod powierzchnią gruntu. W drzewostanie obu zbiorowisk dominuje świerk, któremu w borze mieszanym niskim stale towarzyszą: osika, dąb szypułkowy i brzoza. Udział sosny jest wyraźnie

mniejszy niż w borze mieszanym wysokim. Podszyt zdominowany jest przez świerk, kruszynę i jarzębinę nielicznie towarzyszą im grab i lipa. Stosunkowo ubogie w gatunki runo zdominowane jest paprocie (wielicę samiczą, nerecznicę szerokolistną, krótkoostną i samczą), widłak jałowcowaty i borówki (czernicę i brusznicę). Dość licznie występują tu gatunki lasów liściastych ale o wyraźnie osłabionej żywotności. Charakterystycznym rysem jest bujny, zwarty kobierzec mchów budowany głównie przez płonnik pospolity, rókiet pospolity, gajnik lśniący oraz torfowce występujące w obniżeniach terenu.

W drzewostanie borealnej świerczyny torfowcowej udział gatunków towarzyszących świerkowi jest bardzo ograniczony, najliczniej występuje sosna sporadycznie spotkać można olszę czarną brzozę omszoną i brodawkowatą oraz osikę. Podszyt także zdominowany jest przez bardzo dynamicznie odnawiający się świerk. Dno lasu przykryte jest grubym dywanem mchów torfowców, w runie dominują borówki, żurawina, widłak jałowcowaty oraz gatunki borealno-górskie i górskie np. gwiazdnica długolistna, gruszyczka jednokwiatowa, listera sercowata, turzyca życiowa, turzyca nitkowata i inne. Oba zbiorowiska ze względu na swój borealny (północny) charakter stanowią osobliwość szaty roślinnej Polski, występują wyłącznie w Polsce północno-wschodniej, a ich nieliczne stanowiska są na terenie gminy chronione w istniejących rezerwach przyrody.

Bór sosnowy świeży (czernicowy) wykształca się na glebach bielcowych wytworzonych z piasków. W drzewostanie panuje sosna z domieszką świerka i brzozy. W słabo zwartej i ubogiej warstwie podszytu najczęściej spotyka się: brzozę, świerk, dąb jałowiec i kruszynę. Runo ma charakter krzewinkowy - dominują w nim borówki (czernica i brusznica), wrzos i szczodrzeńce. Poza tym występują: trzy lub cztery gatunki gruszynek, pomocnik baldaszkowy, widłaki (jałowcowaty, goździsty i spłaszczony), siódmaczek leśny, gorysz pagórkowy, kokoryczka wonna, pajęcznica gałęzista oraz rzadko spotykana sasanka otwarta i koniczyna łubinowata. Charakterystycznym rysem borów jest bujna, silnie zwarta warstwa mszysta. Bory sosnowe występują na niewielkiej powierzchni, w południowej części gminy na skraju swartego kompleksu Puszczy.

Bór bagienny jest zbiorowiskiem leśnym porastającym torfowiska wysokie. W drzewostanie i w podszyciu niepodzielnie panuje sosna z niewielką domieszką brzozy omszonej. Runo ma charakter mozaiki, w której obok gatunków borowych tj.: borówek (bagiennej, czernicy i brusznicy), bagna zwyczajnego itp. występują gatunki torfowiskowe takie jak: mchy torfowce, żurawina błotna, modrzewnica zwyczajna, welnianka pochwowata i turzyce. Bory bagienne wykształcają się w bezodpływowych nieckach terenowych. Na terenie gminy zbiorowisko zajmuje niewielkie powierzchnie w rezerwatach: Michnówka i Sitki.

Bagienne lasy olszowe (tzw. olsy) i zarośla wierzb szerokolistnych (łozowiska) na terenie gminy wykształciły się w dolinie Leśnej, w zagłębieniach ze stałym nadmiarem częściowo stagnującej wody. Oba zbiorowiska są kolejnymi etapami sukcesji na torfowiskach niskich o bardzo zbliżonym składzie gatunkowym runa. W zalanych wodą dolinkach dominują gatunki torfowiskowe i szuwarowe takie jak: psianka słodkogórz, karbieniec, liczne turzyce: pęcherzykowata, zastrzona, błotna, długokłosa; kosaciec żółty, paprocie: nerecznica błotna, grzebieniasta, wietlica samicza oraz trzcinnik lancetowaty, manna mielec i inne. Drzewa i krzewy wyrastają na kępkach, w łozowiskach są to wierzby: szara, pięciopęcikowa, uszata oraz kruszyna; w olsach olsza czarna i jako nieliczna domieszka: brzoza omszona, świerk i wierzby będące pozostałością po łozowiskach będących wcześniejszym etapem sukcesji torfowisk niskich.

Zbiorowiska nieleśne w puszczańskiej części gminy ograniczone są głównie do odlesionych dolin rzecznych oraz do zalewu na rzece Perebel. Występuje tu roślinność wodna, szuwały właściwe i wielkoturzycowe oraz wilgotne, nieużytkowane łąki ziołoroślowe.

W zachodniej, rolniczej części gminy przeważają zbiorowiska związane z rolniczą działalnością człowieka. Jest to mozaika pól (ze zbiorowiskami chwastów towarzyszących uprawom zbóż i roślin okopowych) i wilgotnych, zmeliorowanych intensywnie użytkowanych łąk wyczyńcowych, które są nawożone i podsiewane szlachetnymi gatunkami traw. Tereny osadnicze i zdewastowane (tj. wyeksploatowane wyrobiska piasku i żwiru) są miejscem występowania różnych zbiorowisk ruderalnych. Roślinność naturalna występuje wyłącznie w miejscach podmokłych -

niewielkie oczka wodne wśród łąk, koryta rzek, zarastające stawy. Składają się na nią zbiorowiska torfowisk niskich, roślinności wodnej, szuwary właściwe i wielkoturzycowe oraz zarośla wierzbowe. Monotonny krajobraz tej części gminy urozmaicają niewielkie zagajniki sosnowe pochodzące z zalesienia gruntów porolnych niskiej bonitacji.

VII. Ogólna charakterystyka flory.

Gmina Hajnówka odznacza się znacznym bogactwem florystycznym z dwoma centrami - Puszcza Białowieską z roślinnością typowo leśną oraz znaczną liczbą gatunków rzadkich i objętych ochroną, większość stanowisk tych gatunków zgrupowana jest na terenie istniejących rezerwatów przyrody. Odmienny charakter ma zachodnia, rolnicza część gminy, w której dominują gatunki łąkowe i synantropijne związane z uprawami i osiedlami ludzkimi.

Na terenie gminy stwierdzono występowanie około 670 gatunków roślin naczyniowych w tym 40 gatunków objętych ochroną całkowitą i 11 gatunków chronionych częściowo.

Wykaz gatunków chronionych.

- Gatunki chronione częściowo

1. **Bagno zwyczajne** - *Ledum palustre* L.
2. **Centuria zwyczajna** - *Centaurium erythraea* RAFN *subsp. erythraea*
3. **Kalina koralowa** - *Viburnum opulus* L.
4. **Konwalia majowa** - *Convallaria majalis* L.
5. **Kopytnik pospolity** - *Asarum europaeum* L.
6. **Mącznica lekarska** - *Arctostaphylos uva-ursi* (L.) SPRENG.
7. **Paprotka zwyczajna** - *Polypodium vulgare* L.
8. **Pierwiosnek lekarski** - *Primula veris* L.
9. **Porzeczka czarna** - *Ribes nigrum* L.
10. **Przytulia wonna** - *Galium odoratum* (L.) SCOP.
11. **Turówka leśna** - *Hierochloa australis* (SCHRAD.) ROEM. & SCHULT.

- Gatunki chronione całkowicie

1. **Arnika górską** - *Arnica montana* L.
2. **Barwinek pospolity** - *Vinca minor* L.
3. **Bluszcz pospolity** - *Hedera helix* L.
4. **Bulawnik czerwony** - *Cephalanthera rubra* (L.) RICH.
5. **Gnieźnik leśny** - *Neottia nidus-avis* (L.) RICH.
6. **Goryczka wąskolistna** - *Gentiana pneumonanthe* L.
7. **Goździk piaskowy** - *Dianthus arenarius* L.
8. **Grażel żółty** - *Nuphar lutea* (L.) SIBTH. & SM.
9. **Groszek wschodniokarpacki** - *Lathyrus laevigatus* (WALDST. & KIT.) GREN.
10. **Gółka długoostrogowa** - *Gymnadenia conopsea* (L.) R. BR.
11. **Kosaciec syberyjski** - *Iris sibirica* L.
12. **Kruszczyk błotny** - *Epipactis palustris* (L.) CRANTZ
13. **Kukuczka kapturkowata** - *Neottianthe cucullata* (L.) SCHLTR.
14. **Kruszczyk rdzawoczerwony** - *Epipactis atrorubens* (HOFFM.) BESSER
15. **Kruszczyk szerokolistny** - *Epipactis helleborine* (L.) CRANTZ
16. **Lilia złotogłów** - *Lilium martagon* L.
17. **Listera jajowata** - *Listera ovata* (L.) R. BR.
18. **Listera sercowata** - *Listera cordata* (L.) R. BR.
19. **Mieczyk dachówkowaty** - *Gladiolus imbricatus* L.
20. **Naparstnica zwyczajna** - *Digitalis grandiflora* MILL.
21. **Orlik pospolity** - *Aquilegia vulgaris* L.
22. **Parzydło leśne** - *Aruncus sylvestris* KOSTEL.
23. **Pelnik europejski** - *Trollius europaeus* L. s. s.
24. **Pióropusznik strusi** - *Matteucia struthiopteris* (L.) TOD.
25. **Podkolan biały** - *Platanthera bifolia* (L.) RICH.
26. **Podkolan zielonawy** - *Platanthera chlorantha* (CUSTER) RCHB.
27. **Pomocnik baldaszkowy** - *Chimaphila umbellata* (L.) W. P. C. BARTON
28. **Rosiczka okrągłolistna** - *Drosera rotundifolia* L.
29. **Sasanka otwarta** - *Pulsatilla patens* (L.) MILL.
30. **Storzcyk fuchsa** - *Dactylorhiza fuchsii* (DRUCE) SOÓ
31. **Storzcyk krwisty** - *Dactylorhiza incarnata* (L.) SOÓ

32. **Storczyk plamisty** - *Dactylorhiza maculata* (L.) SOÓ
 33. **Storczyk szerokolistny** - *Dactylorhiza majalis* (RCHB.) P. F. HUNT & SUMMERH
 34. **Tajęża jednostronna** - *Goodyera repens* (L.) R. BR.
 35. **Wawrzynek wilczelyko** - *Daphne mezereum* L.
 36. **Widłak goździsty** - *Lycopodium clavatum* L.
 37. **Widłak jałowcowaty** - *Lycopodium arnotinum* L.
 38. **Widłak wroniec** - *Huperzia selago* (L.) BERNH. ex SCHRANK & MART.
 39. **Wielosił błękitny** - *Polemonium coeruleum* L.
 40. **Wierzba borówkolistna** - *Salix myrtilloides* L.

VII. Ogólna charakterystyka fauny.

Podobnie jak w przypadku flory, największym bogactwem faunistycznym charakteryzuje się zachodnia puszczańska część gminy. Występują tu niemal wszystkie gatunki zwierząt związanych z lasami mieszanymi strefy umiarkowanej Europy wschodniej.

Pod względem zoogeograficznym (Pugacewicz 1997) gmina należy do strefy przejściowej, w której przenikają się wpływy różnych typów awifauny. Awifaunę lęgową tego terenu można zaliczyć do podtypu europejsko-syberyjskiego, lub inaczej europejsko-borealnego.

Przez terytorium Polskiej części Puszczy Białowieskiej, pomimo jej stosunkowo niewielkiego obszaru, przebiegają granice zasięgów geograficznych aż 8 gatunków i 2 podgatunków ptaków. Południową granicę swego zasięgu osiąga na tym terenie łabędź krzykliwy, południowo-zachodnią- sóweczka oraz wójcik, północno-wschodnią pełzacz ogrodowy i zniczek, natomiast północną- orzełek, kłaskawa i muchołówka białoszyja. Stwierdzone w polskiej części Puszczy stanowiska dzięcioła trójpalczastego wytyczają południowo-zachodnią granicę podgatunku nominatywnego. Dodatkowo w przypadku kilku innych gatunków (np. gągoł, dubelt, gadożer, włośhatka, dzięcioł białostrzbiety) obszar ten leży w niedużej odległości od granic zwartych arealów tych ptaków.

Na terenie Puszczy Białowieskiej stwierdzono występowanie 14 gatunków ptaków (Pugacewicz 1997), 10 gatunków owadów i 14 gatunków ssaków wpisanych do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt (Głowaciński 1992), są to:

• PTAKI:

1. **Gągól** - *Bucephala clangula* L.
2. **Blotniak łąkowy** - *Circuspygargus* L.
3. **Kania rdzawa** - *Milvus milvus* L.
4. **Orlik krzykliwy** - *Aquila pomarina* C. L. Brehm,
5. **Gadożer** - *Circaetus gallicus* Gmel.
6. **Gluszec** - *Tetrao urogallus* L.
7. **Kropiatka** - *Porzana porzana* L.
8. **Zielonka** - *Porzana parva* Scop.
9. **Dubelt** - *Gallinago media* L.
10. **Puchacz** - *Bubo bubo* L.
11. **Sóweczka** - *Glaucidium passerinum* L.
12. **Włochatka** - *Aegolius funereus* L.
13. **Dzięciol białogrzbisty** - *Dendrocopos leucotos* Bechst.
14. **Dzięciol trójpalczasty** - *Picoides tridactylus* L.

• OWADY:

1. **Niepylak mnemosyna** - *Parnassius mnemosyne* L.
2. **Zieleńczyk globularia** - *Procris globulariae* Hubner.
3. **Kraśnik kminowiec** - *Zygaena cyanatae* Esper.
4. **Barczatka borówczanka** - *Phyllodesma ilicifolia* L.
5. **Jelonek rogacz** - *Lucanus cervus* L.
6. **Wynurt** - *Cerichus chrysomelinus* Hochenwarth.
7. ***Leioderus kollari* Redtenbacher.**
8. **Kozioróg dębosz** - *Cerambyx cerdo* L.
9. **Pachnica** - *Osmoderma eremita* Scopoli.
10. **Trzmiel tajgowy** - *Bombus jonellus* Kirby

- SSAKI:
- 1. **Ryjówka średnia** - *Sorex caecutiens* Laxman.
- 2. **Rzęsorek mniejszy** - *Neomys anomalus* Cabrera.
- 3. **Mroczek posrebrzony** - *Vespertillo murinus* L.
- 4. **Mroczek pozłocisty** - *Eptesicus nilsoni* Keyserling et Blasius.
- 5. **Borowiaczek**- *Nyctalus leisleri* Kuhl.
- 6. **Zając bielak** - *Lepus timidus* L.
- 7. **Bóbr europejski** - *Castor fiber* L.
- 8. **Smużka** - *Sicista betulina* Pallas.
- 9. **Koszatka** - *Dryomys nitedula* Pallas.
- 10. **Popielica** - *Glis glis* L.
- 11. **Wilk** - *Canis lupus* L.
- 12. **Wydra** - *Lutra lutra* L.
- 13. **Ryś** - *Lynx lynx* L.
- 14. **Żubr** - *Bison bonasus* L.

VI Gmina Hajnówka obiekty chronione

1. Obszar Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej Zajmuje obszar 88000 ha (na terenie gminy Hajnówka 17691 ha co stanowi 60,3% jej ogólnej powierzchni). Obejmuje całą Puszcze Białowieską oraz teren położony na południe i południowozachód od puszczy z fragmentami lasów naturalnego pochodzenia i dużymi powierzchniami młodników sosnowych występujących na glebach porolnych. Na terenie gminy Obszar zajmuje całą zachodnią i południową (puszczańską) część gminy, wraz z terenami rolniczymi (położonymi na południe od szosy Hajnówka - Siemiatycze okolice wsi Orzeszkowo), panuje tu krajobraz mozaikowy łąkowo-polno-leśny.

Puszcza Białowieska jest jednym z największych i najcenniejszych pod względem przyrodniczym kompleksów leśnych Europy. O wartości lasów Białowieskich

świadczy wysoki stopień naturalności, znaczne zróżnicowanie zbiorowisk roślinnych (przy względnie wyrównanych warunkach klimatycznych i geologicznych) i bogactwo flory i fauny. Roślinność Puszczy składa się z około 106 zespołów roślinnych, na bogactwo flory składa się około 990 gatunków roślin naczyniowych, 254 gatunki mszaków, ponad 1000 gatunków grzybów i porostów; fauna reprezentowana jest przez 62 gatunki ssaków, 159 gatunków ptaków³, 7 gatunków płazów 12 gatunków gadów, 24 gatunki ryb (Faliński 1977).

Wszystkie obiekty chronione gminy Hajnówka zgrupowane są na terenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej. Istnieje tu 12 rezerwatów przyrody, 519,26 ha użytków ekologicznych, 361 pomników przyrody (drzewa i grupy drzew), 33 strefy ochronne gniazd ptaków (orlik krzykliwy, puchacz, bocian czarny), ostoja żubra o powierzchni 168,80 ha (oddziały 391A,B,C,D, 419A,B), siedliska mokre i wigotne - lasy wodochronne 3528,13 ha.

Część puszczy administracyjnie należąca do gminy Hajnówka została wyznaczona jako II i III strefa buforowa Rezerwatu Biosfery Białowieskiego Parku Narodowego. Od 01.01.1995 r na mocy zarządzenia nr 30 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dn. 19. 12. 1994 r. powołano Leśny Kompleks Promocyjny Puszczy Białowieskiej.

2. Rezerwaty przyrody.

Na terenie gminy istnieje obecnie 12 rezerwatów przyrody (8 leśnych, 3 faunistyczne i jeden krajobrazowy) o łącznej powierzchni 1940,25 ha. Wszystkie zlokalizowane są we wschodniej i południowo-wschodniej części gminy na terenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej.

Charakterystyki rezerwatów podano za Sokołowskim (1991) i Witkowskim z zespołem (1989).

- **Rezerwat krajobrazowy „Władysława Szafera”**

Utworzony w 1969 r (Mon. Pol. Nr 16 poz. 128) zajmuje pow. 1356,61ha z tego w obrębie gminy Hajnówka 699,10 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie lasów wzdłuż szosy Hajnówka-Białowieża. Rezerwat obejmuje pas lasu

³ Pugaczewicz 1997

szerokości 700-100m. i długości prawie 17km wzdłuż szosy, przecinając całą zachodnią część puszczy i dając dobry przegląd składu gatunkowego i struktury głównych zbiorowisk leśnych.

W granicach rezerwatu występuje 17 zbiorowisk leśnych oraz kilka leśnych. Stanowi on więc cenne uzupełnienie Białowieskiego Parku Narodowego, w którym brak jest niektórych zbiorowisk leśnych występujących na terenie Puszczy Białowieskiej

Na terenie rezerwatu są też zabytki archeologiczne - 37 kurhanów pochodzących z X-XIII wieku.

Zachodnia część rezerwatu (położona na terenie gminy Hajnówka) ma powierzchnię lekko sfalowaną, a na znacznej przestrzeni prawie płaską. Zdecydowaną większość powierzchni rezerwatu zajmują gleby świeże, z głęboko leżącym poziomem wody gruntowej. Jedynie w obniżeniach występuje okresowe podtopienie wodami roztopowymi i opadowymi. Tereny trwale podtopione leżą w obniżeniu, którym płynie strumień stanowiący lewy dopływ rzeki Leśnej, przepływający przez oddziały 335 C, 356 A i 356 C.

Szata roślinna rezerwatu jest stosunkowo dobrze zachowana. Na dużych powierzchniach las ma zupełnie naturalny, puszczański charakter. Miejscami występują jednak zniekształcenia zbiorowisk leśnych spowodowane użytkowaniem drzewostanu. Są tu obecnie młode drzewostany złożone głównie z brzozy brodawkowatej, powstałe w miejscach zrębów zupełnych wykonanych przed utworzeniem rezerwatu. Przedstawiają one różne stadia regeneracji prowadzącej do odtworzenia naturalnego składu gatunkowego i struktury. W większości wypadków zniekształcenia spowodowane zrębami dotyczą głównie drzewostanu.

Rezerwat odznacza się bogactwem flory. W jej składzie występuje wiele gatunków rzadkich, jak: paprotka zwyczajna *Polypodium vulgare*, groszek skrzydłasty *Lathyrus montanus*, bodziszek żałobny *Geranium phaeum*, gorysz siny *Peucedanum cervaria*, okrzyń szerokolistny *Laserpitium latifolium*, pszczelnik wąskolistny *Dracocephalum ruyschiana*, główienka wielkokwiatowa *Prunella grandiflora*, oman wierzbolistny *Inula salicina*, pępawa różyczkolistna *Crepis praemorsa*, złoć pochwoлистna *Gagea sphetacea* i inne oraz 26 podlegających ochronie prawnej.

Na terenie rezerwatu krajobrazowego spotkać można niemal wszystkie gatunki zwierząt występujące w Puszczy. Są tu żubry, jelenie, sarny, dziki, lisy, jenoty. Spotkać też można łosia, zającą, łasicę, a nawet wilka i rysia. Żyją tu też drobne ssaki owadożerne i gryzonie. Bogata w gatunki jest też ornitofauna.

- **Rezerwat Szczekotowo**

Utworzony w 1979 roku (Mon. pol. Nr 26 z 31 października 1979 r., poz. 141, § 9). Jego powierzchnia wynosi 36,44 ha. Celem rezerwatu jest ochrona fragment Puszczy z największym skupieniem kurhanów z okresu wczesnego średniowiecza oraz pozostałości po smolarniach i węglarniach z XVII wieku.

Rezerwat obejmuje fragment doliny rzeczki Łutowni z występującymi nad jej brzegami turzycowymi łąkami i przylegający do doliny las, z licznymi różnej wielkości kurhanami.

Północno-wschodnią część rezerwatu zajmuje las mieszany reprezentujący zespół grądu miodownikowego Melitti-Carpinetum. W części środkowej występują lasy liściaste reprezentujące zespół grądu Tilio-Carpinetum. W części zachodniej duże powierzchnie zajmują młodniki brzożowo-osikowe powstałe w miejscu zrębów zupełnych.

W sąsiedztwie rzeki występują łągi olszowo-jesionowe Circeo-Alnetum z fragmentami olsu typowego Carici elongate-Alnetum.

Nad brzegami Łutowni występują półnaturalne łąki turzycowe, w wielu miejscach opanowywane przez olszę i brzozę omszoną.

Głównym przedmiotem ochrony jest największe w Puszczy Białowieskiej skupienie wczesnośredniowiecznych kurhanów słowiańskich będących świadectwem osadnictwa na tym terenie. W granicach rezerwatu występuje łącznie 130 kurhanów o średnicy od 3 do 20 m. i wysokości od 0,7 do 2 m.

Nad rzeką Łutownią występują pozostałości po węglarniach założonych w XVIII w. i użytkowanych przez mieszkańców istniejącej tu niegdyś osady o nazwie Szczekotowo, zamieszkałej przez sprowadzonych z północnego Mazowsza budników (węglarzy, smolarzy i potażników).

- **Rezerwat Lipiny.**

Utworzony w 1961 roku (Mon. pol. Nr 13 z dnia 13 lutego 1962 r., poz. 54). Powierzchnia rezerwatu wynosi 24,51 ha. Celem rezerwatu jest ochrona fragmentu Puszczy z udziałem dębu bezszypułkowego występującego na wschodniej granicy zasięgu

W rezerwacie występuje tylko jeden typ zbiorowiska leśnego - grąd miodownikowy *Melitti-Carpinetum*. Głównymi składnikami drzewostanu są świerk, dąb - szypułkowy i bezszypułkowy oraz grab.

W rezerwacie występują takie gatunki chronione jak: lilia złotogłów *Lilium martagon*, wawrzynek wilczełyko *Daphne mezereum*, gnieźnik leśny *Neotia nidus-avis* oraz widłaki: goździsty *Lycopodium clavatum* i jałowcowaty *Lycopodium annotinum*.

- **Rezerwat Dębowy Grąd.**

Utworzony w 1985 roku (Mon. pol. Nr 7 z 23 kwietnia 1985 r., poz. 60). Powierzchnia rezerwatu wynosi 100,47 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy z dorodnym wielogatunkowym drzewostanem z dużym udziałem dębu i jesionu.

W rezerwacie dominują zbiorowiska wilgotnych łąk *Tilio-Carpinetum*, Tylko w zachodniej części występują łąki *Circeo-Alnetum* i łąki turzycowe związane z zatorfioną doliną strumienia Dubitka. Tu też znajduje się pozostałość po mielerzu, gdzie w XVIII i XIX w. budnicy wyrabiali potaż używany do produkcji szkła i mydła.

Na florę rezerwatu składają się głównie gatunki łąkowe i łąkowe np.: zawilec gajowy *Anemone nemorosa*, zdrojówka rutewkowata *Isopyrum thalictroides*, gwiazdnica wielkokwiatowa *Stellaria holostea*, gajowiec żółty *Galeobdolon luteum*, jaskier kosmaty *Ranunculus lanuginosus*, marzanka wonna *Galium odoratum*, czyściec leśny *Stachys sylvatica*, turzyca odległokłosa *Carex remota*, kostrzewa olbrzymia *Festuca gigantea*, śledziennica skrętolistna *Chrysosplenium alternifolium*, czartawa drobna *Circea alpina*, porzeczka czerwona *Ribes spicatum*, porzeczka czarna *Ribes nigra* i inne.

- **Rezerwat Głęboki Kąt**

Utworzony w 1979 roku (Mon. pol. Nr 26 z dnia 31 października 1979 r., poz. 141, § 5). Zajmuje powierzchnię 40,46 ha. Obejmuje cały oddział 439 A i południową

część oddziału 414 C. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy Białowieskiej obejmującego bór świerkowy torfowcowy *Sphagno girgersoni-Piceetum* oraz łąg olszowo-jesionowy *Circeo-Alnetum*, grąd murszowy *Tilio-Carpinetum circaetosum alpine* i ols *Carici elongate-Alnetum*.

Rezerwat ma duże znaczenie dla ochrony rzadkich dla flory polskiej gatunków borealnych takich jak np: listera sercowata *Listera cordata*, turzyca życicowa *Carex loliacea*, turzyca delikatna *Carex tenella* i szeregu gatunków mszaków np. torfowiec *Sphagnum vulfianum*.

- **Rezerwat Nieznanowo.**

Utworzony w 1974 roku (Mon. pol. Nr 32, poz. 194). Zajmuje powierzchnię 27,49 ha. Obejmuje cały oddział 488 C. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy Białowieskiej z kilkoma dobrze zachowanymi zbiorowiskami leśnymi z dużym udziałem dorodnych dębów, z których wiele ma wymiary drzew pomnikowych.

Większość powierzchni rezerwatu zajmuje mozaikowy układ grądu murszowego *Tilio-Carpinetum circaetosum* i łągu olszowo-jesionowego *Circeo-Alnetum*. Oba zespoły tworzą układ przestrzennie nierozdzielny. W środkowej, południowej i południowo-wschodniej części rezerwatu niewielkie podtopione zagłębienia zajmują ols *Carici elongate-Alnetum*. Tu występuje też, na powierzchni 1 ha, grąd czyścicowy *Tilio-Carpinetum stachyetosum* z dużym udziałem czosnku niedźwiedziego *Alium ursinum*. Wcześniej południowo-zachodniej występuje dębowo-świerkowy bór mieszany wilgotny *Quercus-Piceetum*.

Znaczne zróżnicowanie siedlisk warunkuje bogactwo florystyczne rezerwatu. Występują tu gatunki: grądowe - wawrzynek wilczelyko *Daphne mezereum*, gwiazdnica wielkokwiatowa *Stellaria holostea*, prasownica rozpięchła *Milium effusum*, marzanka wonna *Galium odoratum*, jaskier kosmaty *Ranunculus lanuginosus*, przyłuszczka pospolita *Hepatica nobilis*; łągowe - skrzyp leśny *Equisetum sylvaticum*, czartawa drobna *Circea alpina*, turzyca odległokłosa *Carex remota*, śledzienica skrętoległa *Chrysosplenium alternifolium*, kostrzewa olbrzymia *Festuca gigantea*, kokorycz pełna *Corydalis solida*, złoć żółta *Gagea lutea*; bagienne - kosaciec żółty *Iris pseudoacorus*, manna jadalna *Glyceria fluitans*, wierzbownica

palustre, tojeść bukietowa *Lysimachia thyrsoflora*, kropidło wodne *Oenanthe aquatica*; borowe - gruszyca jednostronna *Pirola secunda*, borówka czarna *Vaccinium myrtillus*, siódmaczek leśny *Trientalis europaea*, trzcinnik leśny *Calamagrostis arundinacea* i mchy.

- **Rezerwat Michnówka.**

Utworzony w 1979 roku (Mon. pol. Nr 26 z dnia 31 października 1979 r., poz. 141, § 6). Powierzchnia rezerwatu wynosi 85,86 ha, w tym 10,18 ha podlega ochronie ścisłej. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy obejmującego torfowisko wysokie oraz otaczające lasy reprezentujące szereg dobrze zachowanych zbiorowisk leśnych charakterystycznych dla Puszczy Białowieskiej.

Teren rezerwatu jest dość równy, wzniesiony średnio 154 m. n.p.m. Jedynym urozmaiceniem rzeźby terenu jest paraboliczna wydma o wysokości względnej 1,5 m., otaczająca od południa, wschodu i północnego-wschodu torfowisko wysokie. Przez teren rezerwatu przepływa strumień o nazwie Perebel, będący prawym dopływem rzeki Leśnej.

W północnej części rezerwatu, w deflacyjnym zagłębieniu występuje zespół torfowiska wysokiego *Ledo-Sphagnetum*, wokół torfowiska występują zbiorowiska borowe, a w części południowej dębowo-świerkowy bór mieszany wilgotny *Quercus-Piceetum*. Tereny wyniesione wschodniej części rezerwatu porastają grądy wysokie *Tilio-Carpinetum calamagrostietosum* i *Tilio-Carpinetum typicum*. Dolina strumienia Perebel zajęta jest przez łągi olszowo-jesionowe *Circeo-Alnetum*, olsy *Carici elongate-Alnetum* i grądy murszowe *Tilio-Carpinetum circaeetosum*. W obrębie doliny występują dwie niewielkie łąki porośnięte przez zbiorowiska turzycowe.

- **Rezerwat Sitki.**

Utworzony w 1979 r. (Mon. pol. Nr 26 z dnia 31 października 1979 r., poz. 41, § 7). Powierzchnia rezerwatu wynosi 34,09 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy z występującymi tu kilkoma dobrze wykształconymi zbiorowiskami borów.

Rezerwat obejmuje serię troficzną borów od najsuchszego boru brusznicowego poprzez bór czernicowy po bory mieszane. Zbiorowiska te wykształciły się w obrębie jednego z większych na terenie Puszczy zgrupowań wyniesień wydmowych, których

wysokości względne przekraczają miejscami 6 m. Maksymalna różnica wysokości przekracza tu 12 m.

Flora rezerwatu odznacza się dość znacznym bogactwem i obecnością szeregu rzadkich gatunków, wśród których jest 13 podlegających ochronie prawnej. Cechą wyróżniającą rezerwat Sitki w stosunku do innych obiektów chronionych na terenie Puszczy Białowieskiej jest duże bogactwo roślin kserotermicznych.

Z gatunków rzadkich i chronionych na szczególną uwagę zasługują: kukuczka kapturkowata *Neottianthe cuculata*, sasanka otwarta *Pulsatilla patens*, goździk piaskowy *Dianthus arenarius*, łyszczec baldachogronowy *Gypsophila fastigiata*, głowienka wielkokwiatowa *Prunella grandiflora*, pszczelnik wąskolistny *Dracocephalum ruyshiana*, arnika górską *Arnica montana* i pięciornik turyngijski *Potentilla thuringiaca*.

• Rezerwat Starzyna.

Utworzony w 1979 r. (Mon. pol. Nr 26 z dnia 31 października 1979 r., poz. 141, § 6). Powierzchnia rezerwatu wynosi 370,08 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy z dobrze wykształconymi kilkoma zespołami leśnymi odznaczającymi się bogatą florą i stanowiącymi ostoję głuszca.

Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie następujących zbiorowisk roślinnych: bór brusznicowy *Vaccinio vitis idae-Pinetum*, bór czernicowy *Vaccinio myrtilli-Pinetum*, bór bagienny *Vaccinio uliginosi-Pinetum*, trzcinnikowo-świerkowy bór mieszany *Calamagrostio-Piceetum*, sosnowo-dębowy bór mieszany *Pino-Quercetum*, grąd miodownikowy *Melliti-Carpinetum*, świetlista dąbrowa *Potentillo albae-Quercetum* oraz zbiorowisko torfowiska wysokiego *Sphagnetum medio-rubelli*.

Duże zróżnicowanie siedlisk warunkuje bogactwo flory z wieloma gatunkami chronionymi i rzadkimi takimi jak: tajeża jednostronna *Goodyera repens*, lilia złotogłów *Lilium martagon*, widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*, orlik pospolity *Aquilegia vulgaris*, wawrzynek wilczełyko *Daphne mezereum*, buławnik czerwony *Cephalanthera rubra*, podkolan biały *Platanthera bifolia*, podkolan zielonawy *Platanthera chlorantha*, gnieźnik leśny *Neotia nidus-avis*, pełnik europejski

Trolius europaeus, rosiczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia*, głowienka wielkokwiatowa *Prunella grandiflora*, gorysz siny *Peucedanum cervaria*, leniec bezpodkwiatkowy *Thesium ebracteatum* i inne.

Rezerwat ten stanowi ostoję głuszca. Spotkać tu też można żubry, jelenie, sarny, dziki, łosie, rzadziej wilka i rysia.

- **Rezerwat Olszanka Myśliszcze**

Utworzony w 1995 r. Powierzchnia rezerwatu 240,17 ha. Celem rezerwatu jest ochrona bogatych stanowisk motyli dziennych (*Rhopalocerd*) i kraśników (*Zygaenidae*).

Położony jest na szerokim rozlewisku rzeki Leśnej Prawej, do której od strony zachodniej wpadają dwa potoki Perebel i Olszanka. Cała bezleśna dolina rzeczna o szerokości dochodzącej w tym miejscu do 1 km jest silnie zabagniona i porośnięta szuwarami trzcinowymi, turzycowymi, mannowymi i mozgowymi. W zakolach rzeki występuje zespół grążela żółtego *Nupharo-Nymphaetum albae*, a w wodach wolno płynących zbiorowisko rdestnic. Szeroka dolina rzeczna obramowana jest lasem olszowym o charakterze olsu (*Carici elongate-Alnetum*).

Głównym celem rezerwatu jest ochrona motyli dziennych i kraśników. Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie 48 gatunków tych motyli w tym 5 form endemicznych dla Puszczy Białowieskiej

- **Rezerwat Berezowo.**

Utworzony w 1995 r. Powierzchnia rezerwatu 115,79 ha. Celem rezerwatu jest ochrona bogatych stanowisk motyli dziennych (*Rhopalocerd*) i kraśników (*Zygaenidae*).

Rezerwat Berezowo w centralnej części posiada rozległe torfowisko wysokie, rozpościera się ono po obu stronach utwardzonej drogi leśnej, tzw. Olemburskiego Trybu. Torfowisko porośnięte jest przez bór bagienny *Vaccinio uliginosi-Pinetum*, z takimi gatunkami jak: wełnianka pochwowata *Eriophorum vaginatum*, borówka bagienna *Vaccinium uliginosum*, żurawina błotna *Oxycoccus quadripetalus*, bagno zwyczajne *Ledum palustre* i modrzewnica północna *Andromeda polifolia*. Poza

zasięgiem torfowiska występują zarośla wierzb szerokolistnych, bór sosnowy i ols. Flora rezerwatu jest uboga, zinwentaryzowano zaledwie 28 gatunków roślin naczyniowych.

Głównym celem ochrony w rezerwacie są motyle dzienne i kraśniki, których naliczono 28 gatunków. W tej liczbie znajdują się cztery formy endemiczne z tego dwa gatunki występują wyłącznie na terenie rezerwatu Berezowo.

- **Rezerwat Przewłoka.**

Utworzony w 1995 r. Powierzchnia rezerwatu 78,61ha. Celem rezerwatu jest ochrona bogatych stanowisk motyli dziennych (*Rhopalocera*) i kraśników (*Zygaenidae*).

Położony jest na lewym brzegu rzeki Leśnej Prawej, która meandrując przecina bagnistą śródleśną dolinę wypełnioną szuwarami trzcinowo-turzycowymi. W wolno płynących wodach rzeki występuje zespół rdestnicy pływającej (*Potamogetonum natantiś*), w pozbawionych nurtu zakolach zespoły osoki aloesowatej i grążela żółtego. Na zabagnionym brzegu wykształciły się szuwały: turzycy sztywnej, manny mielec, mozgi trzcinowatej, trzciny pospolitej i turzycy zaostrowanej. Poza zasięgiem szuwarów rosną lasy olszowe - ols (*Carici elongate-Alnetum*) i łęg (*Circeo-Alnetum*).

W rezerwacie Przewłoka stwierdzono występowanie 44 gatunków motyli dziennych i kraśników w tym 6 form endemicznych, z których jedna występuje wyłącznie w tym obiekcie.

3 Użytki ekologiczne zatwierdzone (Dziennik Urzędowy Województwa Białostockiego z dnia 7 sierpnia 1997 r., Nr 16, poz. 64).

Łączna powierzchnia użytków ekologicznych zatwierdzonych na terenie gminy Hajnówka wynosi 519,26 ha. Wszystkie występują na terenie Puszczy Białowieskiej, chronią łąki i torfowiska w dolinach rzek: Leśnej Prawej, Chwiszczej, Perebel oraz niewielkie bagienka śródleśne. Stanowią one ostoję roślinności wodnej, bagiennej i torfowiskowej. Są to także dogodne żerowiska ssaków i ptaków, których liczne gatunki odbywają tutaj lęgi, np. w dolinie Leśnej i Chwiszczeja stwierdzono lęgi 50 gatunków ptaków (Pugacewicz 1997).

Tab: Wykaz zatwierdzonych użytków ekologicznych

Lp	Numer ewidencyjny użyt. Ekolog.	Obręb geodezyjny	Numer działki	Pow. użytku w działce (ha)	Pow. użytku ekologicznego (ha)	Właściciel gruntu
1	2	3	4	5	6	7
1	25	Lipiny	249 211 Aj 256 211 Cb	0,98 1,63	2,61	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
2	26	Lipiny	348/1 211 Dg	0,39	0,39	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
3	27	Lipiny	348/1 246 Dn	0,22	0,22	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
4	28	Lipiny	501 306 Ca	1,06	1,06	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
5	29	Lipiny	501 Ch	0,36	0,36	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
6	30	Lipiny	511/2 356 Al	3,84	3,84	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
7	31	Lipiny	573 361 Cd	0,46	0,46	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
8	32	Lipiny	610 418 Aa 611 418 Bd	9,83 12,77	22,60	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
9	34	Lipiny	609/1 417 Bi	0,40	0,40	S.P. Nadl. Hajnówka Obręb leśny Hajnówka
10	35	Wierzchowskie	574 412 Aa 582/1 412 Be 582/2 412 Bd	3,20 1,73 0,53	5,46	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
11	36	Wierzchowskie	474 412 Ak	0,60	0,60	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
12	37	Wierzchowskie	583/2 413 Aw	1,23	1,23	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
13	38	Wierzchowskie	584 413 Bh	0,28	0,28	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
14	39	Wierzchowskie	588/1 412 Dd 668/2 413 Ck 668/1 413 Cd. 680 437 Ba 680 437 Bh 702/1 438 Af 702/2 438 Ab 702/2 438 Ad 608/3 438 Ac	4,49 4,70 4,65 1,16 0,60 2,53 0,44 9,51 1,82		

			701/1 438 Cb 701/2 438 Cc 708/2 438 Df 708/1 438Dg 700 462 Aa 700 462 Ac 707/1 462 Bd 707/2 462 Be 699 462 Ca 706/2 462 Db 706/2 462 Df 705 485 Bb	3,53 15,10 1,71 0,74 6,12 6,31 3,22 4,94 7,46 9,60 1,54 3,05	92,24	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
15	40	Wierzchowskie	709 438 Bb	1,17	1,17	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
16	41	Wierzchowskie	726 440 Af 725 440 Cc 721 439 Df	1,08 0,70 0,28	2,06	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
17	42	Wierzchowskie	721 439 Dh	1,30	1,30	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
18	43	Wierzchowskie	721 439 Di 715 439 Cg	0,72 0,21	0,93	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
19	44	Wierzchowskie	675 435 Be	0,52	0,52	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
20	45	Wierzchowskie	561 410 Fi 676 435 Cc 676 435 Cj	1,28 2,20 0,33	3,81	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
21	46	Wierzchowskie	676 435 Ck	0,74	0,74	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
22	47	Wierzchowskie	684 435 Eb	2,24	2,24	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
23	48	Wierzchowskie	690/1 459 Bf	0,28	0,28	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
24	49	Wierzchowskie	690/1 459 Bg 691/1 460 Af 691/1 460 Ag 692/1 460 Bd	6,54 0,50 4,07 16,27		

			695/1 461 Cb 695/1 461 Cf 695/2 461 Di 695/2 461 Dk 698 485 Af 697 485 Ca 704 485 Df 705 485 BI 706 486 Ck 717 486 Df 758 515 Ad 761 515 Cd	9,64 1,30 4,94 2,44 17,58 18,65 12,54 0,47 4,43 9,82 13,32 1,71	124,22	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
25	50	Wierchowskie	698 485 Ag	1,27	1,27	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
26	51	Wierchowskie	759 487 Cd	0,37	0,37	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
27	52	Wierchowskie	765 540 Cg	1,73	1,73	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
28	53	Wierchowskie	765 540 Ci 771 540 Dh 770 540 Hc 806 541 Co	1,92 12,11 13,38 1,28	28,65	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
29	54	Wierchowskie	800 541 Ah	2,05	2,05	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
30	55	Wierchowskie	800 541 Ak	0,54	0,54	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
31	56	Wierchowskie	842/2 602 Ak	1,01	1,01	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
32	57	Wierchowskie	835 636 Ap	6,66	6,66	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
33	58	Wierchowskie	835 636 Ao	0,33	0,33	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
34	59	Wierchowskie	835 636 Ao 839 636 Cf	0,49 1,20	1,69	S.P. Hajnówka Obręb leśny Leśna
35	60	Wierchowskie	835 636 As 839 636 Cm	1,29 7,41	8,70	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
36	61	Wierchowskie	1269/5 460 Ca 1269/5	32,79		

			460 Cc 845 483 Ba 854/1 484 Aa 854/1 484 Ab 854/1 484 Ac 854/1 484 Ad 856/1 484 Ca 856/2 484 Ca 859 513 Aa 860 513 Ba 862/1 514 Aa 862 514 Ba 1050 514 Ea	0,69 0,39 3,84 1,45 22,94 7,80 0,58 7,51 7,00 6,31 5,32 9,75	107,69	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
37	63	Wierchowskie	1046 540 Ba	3,05	3,05	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
38	64	Wierchowskie	1046 540 Bh	1,73	1,73	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
39	65	Wierchowskie	1043 540 Ea 1043 540 Ef	5,82 1,27	7,09	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
40	66	Wierchowskie	870 534 Be	0,68	0,68	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
41	67	Wierchowskie	869 534 Ac	0,33	0,33	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
42	68	Wierchowskie	864 534 Aj 870 534 Bl	0,95 0,34	1,29	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
43	69	Wierchowskie	869 534 Ar	2,61	2,61	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
44	70	Wierchowskie	875 534 Cb	0,96	0,96	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
45	71	Wierchowskie	883 567 Ag	0,80	0,80	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
46	72	Wierchowskie	936 539 Cd	0,40	0,40	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
47	73	Wierchowskie	943 571 Ba	0,48	0,48	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
48	74	Wierchowskie	1044 573 Ah	0,55	0,55	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
49	75	Wierchowskie	949 571 Dd	0,32	0,32	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
50	76	Wierchowskie	949 571 Df	1,77	1,77	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
51	77	Wierchowskie	1148 599 Aa	2,83	4,99	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna

			1149 599 Bd	2,16		
52	78	Wierzchowskie	1185/2 634 Ea 1185/1 634 Fm	0,77 0,98	1,75	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
53	79	Wierzchowskie	1186/2 634 Fb	1,06	1,06	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
54	80	Wierzchowskie	1186/3 634 Fd 1228 669 Aa 1229/1 669 Ba 1229/2 669 Ba 1232/1 669 Ea 1232/2 669 Ea 1235 703 Aa	1,34 1,88 6,61 0,30 7,38 0,81 4,30	22,62	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
55	81	Wierzchowskie	1094 627Ch	6,73	6,73	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
56	82	Wierzchowskie	1090 628 Ad 1096 628 Cb	0,60 1,38	1,98	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
57	83	Wierzchowskie	1096 628 Ci	0,62	0,62	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
58	84	Wierzchowskie	1091 628 Bg 1141/2 628 Db 1092 629 Ai	8,03 15,66 1,09	25,58	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
59	85	Wierzchowskie	1141/1 629 Cf	1,58	1,58	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna
60	86	Wierzchowskie	1094 627 Cp	0,58	0,58	S.P. Hajnówka Obręb leśny Starzyna

IX Stan i zagrożenia środowiska przyrodniczego.

Głównym źródłem zanieczyszczenia atmosfery w województwie są ciepłownie miejskie, lokalne, przemysłowe, oraz rozproszone źródła emisji z sektora komunalno-bytowego, a także zanieczyszczenia komunikacyjne.

Do substancji mających największy udział emisji zanieczyszczeń, na terenie województwa białostockiego należą: dwutlenek siarki, tlenki azotu, tlenki węgla oraz pyły, pochodzące głównie z procesów spalania energetycznego.

Pozostałe rodzaje zanieczyszczeń emitowane z zakładów przemysłowych zlokalizowanych na terenie województwa stanowią ok. 1% całej emisji. Zalicza się do nich: węglowodory aromatyczne i alifatyczne, benzeny, alkohole, octan etylu, ksylen i inne zanieczyszczenia.

Wyniki pomiarów z 1995 r. przeprowadzonych w punktach kontrolnych na terenie woj. białostockiego (także na terenie gminy i miasta Hajnówka) przez WIOS w Białymstoku wykazują, że na wszystkich stanowiskach pomiarowych nie notowano przekroczeń dopuszczalnych stężeń średniorocznych, ani średniodobowych zanieczyszczeń. Poziomy średniorocznych stężeń są ponadto znacznie niższe od wartości dopuszczalnych. Na tej podstawie raport stwierdza, iż w rejonach woj. białostockiego objętych siecią pomiarową Wojewódzkiej Inspekcji Sanitarnej utrzymuje się korzystna sytuacja w zakresie zanieczyszczenia powietrza. (Raport o stanie środowiska w woj. białostockim w 1995 roku, WIOŚ).

Jedyną rzeką, której wody badane są przez WIOŚ jest Leśna Prawa. W roku 1995 (mat. WIOŚ) badaniami objęto graniczny punkt kontrolny w miejscowości Topiło. W wyniku badań stwierdzono, że Leśna Prawa prowadziła wody pozaklasowe. Jedynym czynnikiem degradującym były fosforany. W III klasie czystości mieściły się wartości: utlenialności, ChZT, fosforu ogólnego oraz indeksu saprobowego sestonu. II klasę wykazywały: miano Coli typu kałowego oraz fenole lotne. Wartości pozostałych parametrów mieściły się w I klasie czystości. Głównym źródłem degradacji rzeki były źle oczyszczone ścieki komunalne i przemysłowe miasta Hajnówka.

Największym zagrożeniem środowiska przyrodniczego jest znaczne zanieczyszczenie Leśnej, głównej rzeki gminy, przepływającej na znacznym odcinku przez kompleks Puszczy Białowieskiej. Ponadnormatywna zawartość fosforanów powoduje szybką eutrofizację wód i eliminowanie organizmów związanych ze środowiskami oligotroficznymi (czystymi).

Niekorzystnym zjawiskiem jest uregulowanie i oczyszczenie brzegów wszystkich cieków wodnych w północno-zachodniej (rolniczej) części gminy. Powoduje to przyspieszony spływ wód powierzchniowych i w efekcie obniżenie poziomu wód gruntowych.

Obserwuje się także nasilenie nielegalnego wysypywania śmieci. Nielegalne wysypiska lokalizowane są najczęściej w wyeksploatowanych wyrobiskach kruszywa i w zadrzewieniach śródpolnych, są to często obiekty o dużym znaczeniu ekologicznym.

IX Ocena uwarunkowań przyrodniczych gminy Hajnówka.

1. Gmina Hajnówka posiada niezbyt korzystne warunki fizjograficzne i przyrodnicze do rozwoju osadnictwa. Na terenie gminy przeważają grunty chronione (tj. grunty leśne i grunty rolne wysokiej bonitacji - I - IV) na mocy ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Także, zalegające w dolinach rzek gleby organiczne o znacznej wilgotności nie nadają się pod budownictwo ze względu na zbyt małą nośność gruntów.

2. Na terenie gminy istnieją obszary o warunkach fizjograficznych szczególnie korzystnych do rekreacji pobytowej. Są to tereny położone na przedpolu Puszczy Białowieskiej - rejon wsi: Orzeszkowo, Majdan, Pasieczki Wielkie, Dubiny, Nowosady, Borysówka.

3. Pozostałe obszary (północno-zachodnia część gminy - okolice wsi: Kotówka, Nowe Komino, Nowe Berezowo, Stare Berezowo, Mochnate), ze względu na znaczne oddalenie od Puszczy, występowanie dobrej jakości gleb (III i IV klasa bonitacji) i monotonny krajobraz rolniczy, są mniej atrakcyjne turystycznie. Należy tu rozwijać działalność rolniczą z zastosowaniem tzw. ekologicznych (przyjaznych dla środowiska) technologii. Położenie gminy na terenie Zielonych Płuc Polski, w jednym z najmniej zanieczyszczonych regionów Europy, stwarza szansę wypromowania tutejszych rolników jako producentów zdrowej żywności i sprzedania ich produktów na rynkach europejskich.

4. Surowcem budowlanym w gminie są: ropy oraz piaski ze żwirem. Złóża na terenie gminy są niewielkie, część z nich znajduje się w obrębie gleb chronionych i nie powinna być eksploatowana.

5. Na terenie gminy istnieje 48 punktów eksploatacji piasków ze żwirem, na cele budownictwa indywidualnego

6. Sieć hydrograficzna jest słabo rozwinięta: Leśna Prawa, Chwiszczej, Perebel, dopływy Orlanki oraz Jezioro Basen i kilka małych zarośniętych stawów i starorzeczy Leśnej.

7. Na wszystkich punktach kontrolnych średniodobowe i średnioroczne stężenia zanieczyszczeń były znacznie niższe od wartości dopuszczalnych.

8. Głównymi źródłami zanieczyszczeń są: zakłady przemysłowe miasta Hajnówka, ciepłownie indywidualne, środki transportu.

9. Na terenie gminy brak jest obiektów szczególnie uciążliwych dla środowiska i zdrowia ludzi. Obiektami mogącymi pogorszyć stan środowiska są:

- linie elektroenergetyczne 400 kV,
- drogi krajowe i wojewódzkie,
- ferma hodowlana,
- zakłady przemysłowe miasta Hajnówka.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 13 maja 1995 roku w sprawie określenia rodzajów inwestycji szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi oraz ocen oddziaływania na środowisko (Dz. U. nr 52, poz. 284) istnieje obowiązek dokonania ocen oddziaływania na środowisko w/w obiektów oraz wszystkich planowanych inwestycji.

10. Największymi walorami przyrodniczymi odznacza się kompleks Puszczy Białowieskiej, jest to największy kompleks naturalnych lasów nizinnych w Europie. W krajowej sieci ECONET-PL Puszcza Białowieska uznana została za biocentrum 28 M o międzynarodowej randze przyrodniczej. O wyjątkowości Puszczy Białowieskiej świadczy także bogactwo gatunkowe świata roślin, zwierząt i grzybów. Jest to ostoja wielu chronionych, ginących i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt. Puszcza jest miejscem restytucji i najważniejszą ostoją żubra. Nieoceniona wartość przyrodnicza i unikatowość przemawiają za objęciem całej Polskiej części Puszczy Białowieskiej ochroną w formie parku narodowego i wpisaniem jej na światową listę rezerwatów biosfery.

11. Krajową rangą przyrodniczą odznacza się teren położony na przedpolu Puszczy Białowieskiej w dolinie Chwiszczeja (okolice wsi Orzeszkowo). Występuje tu zróżnicowany mozaikowaty krajobraz łąkowo-polno-leśny z harmonijnie wkomponowaną siecią osadniczą. Teren ten należy do Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej. W projektowanym rezerwacie biosfery wyznaczono tu trzecią strefę buforową.

12. Lokalną rangą przyrodniczą odznaczają się: dolina Leśnej poza Puszcza wilgotne łąki koło Wasilkowa, zarośnięte stawy położone na południowy-zachód od Dubińskiej Fermi oraz zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne.

13. Na terenie gminy funkcjonują następujące formy ochrony:

- Obszar Chronionego Krajobrazu o pow. 17691 ha,
- 12 rezerwatów przyrody - 8 leśnych, 3 faunistyczne, 1 krajobrazowy, o łącznej pow. 1940,25 ha,
- 361 pomników przyrody - drzewa i grupy drzew,
- 33 strefy ochronne gniazd ptaków i 1 ostoja żubra,
- 57 użytków ekologicznych o łącznej pow. 519,26 ha.

Ogółem różne formy ochrony przyrody zajmują 60,3% całkowitej powierzchni gminy.

14. W roku 1998 zapadły decyzje rządowe o rozszerzeniu granic Białowieskiego Parku Narodowego na całą polską część głównego kompleksu Puszczy Białowieskiej.

15. Lasy należące do gminy znajdują się w II i III strefie buforowej projektowanego rezerwatu biosfery Puszczy Białowieskiej.

16. Proponuje się utworzenie czterech użytków ekologicznych w zachodniej rolniczej części gminy.

17. Gmina Hajnówka odznacza się bardzo wysokim wskaźnikiem lesistości wynoszącym 55%, prawie cała powierzchnia leśna należy do zwartego kompleksu Puszczy Białowieskiej i administrowana jest przez Nadleśnictwo Hajnówka z siedzibą w Hajnówce.

18. Gospodarka leśna w lasach państwowych prowadzona jest zgodnie z zasadami obowiązującymi dla Leśnych Kompleksów Promocyjnych w oparciu o plan zarządzania lasu. W lasach gospodarczych Puszczy Białowieskiej głównym priorytetem jest zachowanie naturalności, wysokiej bioróżnorodności i ciągłości zbiorowisk leśnych. Typowo gospodarcza (produkcyjna) funkcja lasu w Puszczy Białowieskiej pełni rolę drugoplanową. Gospodarkę w lasach prywatnych prowadzi się w oparciu o uproszczone plany zarządzania lasów.

19. Stan sanitarny lasów państwowych jest dobry, wchodzi one w skład Puszczy Białowieskiej, kompleksu leśnego o bardzo dużej odporności biologicznej na patogeny grzybowe i owadzie, wynikającej z: wysokiego stopnia naturalności zbiorowisk

roślinnych ich dużego zróżnicowania, zgodności drzewostanów z siedliskiem, zróżnicowanej struktury wiekowej i gatunkowej drzewostanów, wysokiej bioróżnorodności, braku wielkopowierzchniowych monokultur oraz prężności wykonywanych prac z zakresu ochrony i hodowli lasu. Stan sanitarny lasów prywatnych jest gorszy, są to z reguły niewielkie powierzchniowo młodniki sosnowe na gruntach porolnych, w znacznym stopniu zaniedbane i zaśmiecone.

20. Lasy gminy odznaczają się wybitnymi walorami turystycznymi, ruch turystyczny powinien być skierowany głównie na wyznaczone ścieżki dydaktyczne i szlaki turystyczne (piesze, rowerowe, konne), swobodną penetrację należy ograniczyć do terenów najbardziej odpornych na antropopresję tj. do drzewostanów starszych klas wieku na siedliskach boru mieszanego świeżego i lasu świeżego.

21. Północno-zachodnia rolnicza część gminy charakteryzuje się bardzo wysokim udziałem wysokiej jakości gruntów rolniczych (III i IV klasy bonitacji) chronionych na mocy ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

22. Zagrożenia środowiska przyrodniczego związane są głównie z dużą ilością zanieczyszczeń (emisje, odpady, ścieki) przemysłowych i komunalnych miasta Hajnówka, istnieniem licznych „dzikich” wysypisk śmieci w zachodniej części gminy, obniżeniem poziomu wód gruntowych (efekt regulacji rzek i melioracji odwadniających), gospodarką rolną (stosowanie nawozów i chemicznych środków ochrony roślin oraz zanieczyszczenia z fermy hodowlanej) i leśną (stosowanie zrębów zupełnych, szlaki zrywkowe itp.) wnikanie synantropów na teren Puszczy Białowieskiej.

ŚRODOWISKO KULTUROWE

Na terenie gminy Hajnówka badaniami archeologicznymi objęto około 33% powierzchni gminy. Przebadano głównie zachodnią jej część. W sumie zinventaryzowano i zlokalizowano 87 stanowisk archeologicznych.

Osadnictwo pradziejowe, wczesno i średniowieczne oraz nowożytne koncentruje się w miarę równomiernie na terenie całego dotychczas przebadanego obszaru. Najliczniej występują tu ślady osadnictwa z okresu średniowiecza i czasów nowożytnych. Niewielki procent stanowisk to ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich.

Do rejestru zabytków wpisane są:

w Nowym Berezowie cerkiew greckokatolicką obecnie prawosławna p.w. św. Jana Teologa oraz cmentarz prawosławny nieczynny. Do rejestru Zabytków wpisano również następujące stanowiska archeologiczne:

- kurhan z okresu wpływów rzymskich w Łosince,
- kurhan w Puszczy Białowieskiej pochodzący z okresu wczesnego średniowiecza
- 7 kurhanów w Puszczy Białowieskiej z wczesnego średniowiecza.

Na terenie gminy Hajnówka znajdują się następujące obiekty architektury i budownictwa znajdujące się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

CZYŻYKI:

- Kapliczka prawosławna drewniana, pocz. XX w.
- Zagroda nr 93 (dom z częścią gospodarczą drewniany z końca XIX w., stodoła drewniana z XIX/XX w.
- Dom nr 37 z częścią gospodarczą drewniany z końca XIX w.
- Wiatrak holenderski drewniany z 1933 r.
- Wiatrak koźlak drewniany z lat 30 XX w.
- Wiatrak koźlak drewniany z lat 20 XX w.

DUBUNY:

- Zespół cerkwi prawosławnej parafii p.w. Zaśnięcia NMP (cerkiew murowana z 1867 r., ogrodzenie z bramami murowane z połowy XIX w., dom duchowieństwa prawosławnego drewniany z 2 połowy XIX w.
- Zespół kaplicy cmentarnej prawosławnej (kaplica murowana z 1898 r., ogrodzenie murowane z końca XIX w.)
- Dom nr 26 drewniany, około 1904 r.

NOWE BEREZOWO:

- Zespół cerkwi prawosławnej parafii p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego (cerkiew murowana 1873-1876, ogrodzenie z bramą murowaną, 4 ćw.XIX w.)
- Zespół cerkwi grecko-katolickiej ob.prawosławnej fil.p.w. św.Jana Teologa (cerkiew drewniana,ok. 1771 w., rozbud. I dobud. Wieży w latach 80-90 XIX w., ogrodzenie murowane, 4 ćw.XIX w.)
- Cerkiew grecko-katolicka ob.prawosławna cmentarna p.w. Przemienia Pańskiego, drewniana z 1840 r., przeniesiona z Czyżyków w 1925 r.
- Kapliczka prawosławna św.Aleksandra Newskiego murowana z 1868 r.
- Kapliczka prawosławna św. Jerzego drewniana z 1888 r.
- Szkoła drewniana z lat 30 XX w.
- Spichlerz przy domu duchowieństwa prawosławnego drewnianą 4 ćw.XIX w.

NOWOSADY:

- Dom nr 48 z częścią gospodarczą drewniany, 4ćw. XIX w.
- Dom nr 67 drewniany, 4 ćw.XIX w.
- Dom nr 67 drewniany, 4 ćw.XIX w.
- Dom nr 91 drewniany z 1905 r.
- Dom nr 94 drewniany z lat 20 XX w.

OLSZYNA:

- Wiatrak holenderski drewniany z 1946 r.

ORZESZKOWO:

- Cerkiew prawosławna par. cmentarna p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego drewniana z 1940 r.
- Dom nr 23 drewniany ok. 1910 r.
- Wiatrak koźlak drewniany z lat 20 XX w.
- Wiatrak koźlak drewniany z 1899, przeb. 1920 r.

STARE BEREZOWO:

- Dom nr 22 z chlewem drewniany z 1864 r., przeb. 1941 r.

TRYWIEŻA:

- Dom nr 14 drewniany z 1937 r.
- Dom nr 17 drewniany z końca XIX w., część gospodarcza dobud. 1943 r.
- Dom nr 18 z częścią gospodarczą drewniany z końca XIX w.
- Dom nr 20 z oborą drewniany z 1862 r.
- Dom nr 22 drewniany z lat 40 XX w.

ZWODZIECKIE:

- Dróżniczówka drewniana z kończ XIX w.
- Dom nr 4 drewniany z początku XX w.
- Dom nr 5 drewniany z końca XIX w.

W ewidencji WKZ znajdują się również następujące cmentarze o wartościach historyczno-kulturowych.

Czyżyki: cmentarz prawosławny nieczynny parafii Wniebowstąpienia Pańskiego w Nowym Berezowie z 1771 r.

Dubiny: cmentarz przycerkiewny z XVIII w. cmentarz prawosławny z pocz. XX w. cmentarz prawosławny z I poł. XIX w. cmentarz dworski z 2 poł. XIX w. **Nowe Berezowo:** cmentarz prawosławny z 1925 r. cmentarz prawosławny z 1875 r. cmentarz przy cerkwi p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego **Orzeszkowo:** cmentarz prawosławny parafii św. Trójcy w Hajnówce
mogła powstańcza z 1863 r. **Pasieczniki:** cmentarz prawosławny parafii św. Trójcy w Hajnówce.

Stanowiska archeologiczne w gminie Hajnówka

1. Hajnówka st.6 - okr.nowożytny - osada,
2. Hajnówka st.7 - p.średn./okr.nowoż., okr.now. - pkt osadn., osada,
3. Hajnówka st.8 - okres nowożytny - punkt osadniczy,
4. Hajnówka st.9 - średn., okr.nowożyt. - ślad i punkt osadniczy,
5. Hajnówka st. 10 - okr.nowoż., chron. nieokreślona - ślady osadnictwa,
6. Hajnówka st.11 - neolit, średn./wcz.nowoż., nieokresl. - ślad os., cmentarzysko ze Stellami
7. Chytra st.3 - ep.kamienna - ep.brązu, wcz.średn., okr.nowoż. - ślady, pkt,
8. Chytra st.4 - p.średn./wcz.nowoż., okr.nowoż. - pkt osad., osada,
9. Dubicze Osoczne st.2 - okr.nowoż., chr.nieokr. - punkt i ślad os.,
10. Dubicze Osoczne st.3 - średniow., okr. Nowoż. - ślady osadnictwa,
11. Borek st. 1 - średn., okr.nowożytny - gródek, cmentarz chol.,
12. Borek st.2 - ep.kamienna. okr.staroż., wcz.średn., p.średn./okr.nowoż. - pkt osad., osady, 13. Borek st.3 - ep.kamienna, p.średn./wcz.nowoż., okr.nowoż. - ślad o., osady, 14. Borek st.4 - okres nowożytny - osadą
15. Pasieczniki Duże st. 1 - Halsz. - laten, wcz.średn., okr.nowoż. - pkt osadnicze,
16. Hajnówka st.12 - wcz.średn., p.średn./wcz.nowoż. - ślad i pkt os.,
17. Hajnówka st. 13 - wcz.średn., okr.nowoż. - ślad i pkt osad., 18. Dubicze Osoczne st.4 - wcz.średn., okr.nowoż. - ślad os., pkt os., 19. Moczate st. 16 - ep.kamienna p.średn./wcz.nowoż. - ślady osadnictwa, 20. Dubicze Osoczne st.5 - p.średn./wcz.nowoż., okr.nowoż. - pkt., osadą 21. Moczate st. 17 - okres nowożytny - osadą

- 22.Mochnate st.18 - wcz.średn., okr.nowoż. - ślad os., pkt osadn.,
 23.Jagodniki st.1 - średn., okr.nowożytny - ślad osad., pkt osad.,
 24.Hajnówka st. 14 - okres nowożytny - osada,
 25.Orzeszkowo st.1 - okr.staroż., okr.nowoż. - ślad osadn., osada,
 26.Orzeszkowo st.2 - ep.kamienna, okr.nowoż. - ślady osadnictwa,
 27.Orzeszkowo st.3 - średn., okr.nowożytny - ślad osadn., osada,
 28.Orzeszkowo st.4 - średn., okr.nowożytny - ślad, pkt osadn.,
 29.Orzeszkowo st.5 - średn., okr.nowoż. - ślady osadnictwa,
 30.Orzeszkowo st.6 - okr. Starożytny, okr.nowożytny - ślady osadn.,
 31.Mochnate st.1 - OWR, p.średn./okr.nowoż. - pkt osadn., osada,
 32.Mochnate st.2 - okres nowożytny - osada,
 33.Mochnate st.3 - epoka kamień., okr.nowożytny - pkt osadnicze,
 34.Mochnate st.4 - ep.kam., p.średn./okr.nowoż., okr.now. - pkt, osada,
 35.Mochnate st.5 - ep.kam., p.średn./okr.nowoż., okr.now. - pkt, osada,
 36.Mochnate st.6 - okr.nowożytny - pkt osadniczy,
 37.Mochnate st.7 - p.średn./okr.nowoż. -pkt osadn., osada,
 38.Mochnate st.8 - okr.nowożytny - pkt osadniczy,
 39.Mochnate st.9 - ep.kam., okr.nowożytny - pkt osadniczy, osada,
 40.Mochnate st. 10 - ep.kam., okr.nowożytny - pkt osadniczy, osada,
 41.Mochnate st. 11 - ep.kam. okr.nowożytny - pkt osadniczy, osada,
 42.Mochnate st.12 - ep.kam., okr. Nowożytny - ślad osadn., osada,
 43.Mochnate st. 13 - ep.kamienia - ślad osadnictwa,
 44.Mochnate st. 14 - okr. Nowożytny - osada,
 45.Mochnate st. 15 - p.średn./okr.nowoż., okr.nowoż. - pkt os., osada,
 46.Dubiny st. 1 - wcz.średn., okr.nowożytny - ślad osadn., osada,
 47.Dubiny st.2 - ep.kam., średn., okr.nowoż. - pkt, ślad, osada,
 48.Dubiny st.3 - ep.kam. ep.brązu, OWR, średn., okr.nowoż. - ślad, pkt osad.,
 osada, 49.Dubiny st.4 - ep.kam.-ep.brązu - ślad osadnictwa, 50.Dubiny
 st.5 - ep.kam.-ep.brązu, okr.staroż./wcz.średn., OWR, okr.nowoż. -
 obozowisko, ślad, cmentarzysko ciałopalne, ślad osadnictwa, 51. Lipiny st. 1 -
 ep.kam.-ep.brązu, OWR, p.średn./okr.nowoż. - ślady i osada, 52.Lipiny st.2 -
 OWR, okr.nowożytny - cmentarzysko, osada, 53.Lipiny st.3 - ep.kam.-ep.brązu,
 OWR, wcz.średn., średn./p.średn., okr.nowoż.
 -pkt o., osady, ślad os., osada, 54.Lipiny st.4 - ep.brązu-ep.żelaza, OWR,
 okr.now. -ślada, osada, ślad os., 55.Puszcza Bałowieńska st. 1 - ep.kamienia - ślad
 osadnictwa, 56.Puszcza Białowieńska st. 1 - ep.kam.-ep.brązu - pkt os.,
 57.Puszcza Białowieńska st.1 - ep.kam.- ep.brązu - ślad os., 58.Puszcza
 Białowieńska st.2 - ep.kam., wcz.średn./średn. - ślad i pkt osadniczy, 59.Puszcza
 Białowieńska st. 1 - wcz.średn. - pkt osadniczy, 60.Puszcza Białowieńska st. 1
 - wcz.średn. - kurhan,

61.Puszcza Białowieska st.2 - wcz.średn. - kurhany, 62.Puszcza Białowieska st.21 - wcz.średn. - kurhan, 63.Hajnówka st.3 - ep.brązu, OWR, p.średn./okr.nowoż., okr.nowoż. - ślady osadnictwa, 64.Hajnówka st.4 - średn., p.średn./okr.nowoż. - pkt i ślad osadnictwa, 65.Hajnówka st.5 - ep.kam.-ep.brązu, XVI-XVII w. - ślad osadn., osada, 66.Chytra st.1 - ep.kam.-ep.brązu, p.średn., pradziej, okr.nowoż. - pkt os., osada, ślady os., 67.Chytra st.2 - p.średn., p.średn./okr.nowoż. - pkt osad., ślad os., 68.Nowoberezowo st. 1 - mezolit - neolit - ślad osadnictwa, 69.Nooberezowo st.2 - neolit-ep.brązu-halsz. - ślady osadn., 70.Nowoberezowo st.3 - ep.kam.-ep.brązu, okr.nowoż. - ślad, pkt osadn., 71.Progale st.1 - ep.kam.-ep.brązu, p.średn. - ślady osadn., 72.Nowoberezowo st.4 - średn./p.średn., p.średn./okr.nowoż. - pkt i ślad, 73.Dubicze Osoczne st. 1 - p.średn., okr.now., nieokreś. - pkt i ślady, 74.Nowokornino st.1 - mezolit-wcz.ep.brązu, okr.nowoż. - ślady osadn., 75.Dubiny st.6 - neolit-wcz.ep.brązu - pkt osadniczy, 76.Strae Berezowo st.2 - ep.kam., okr.nowoż. - ślad, pkt osadniczy, 77. Stare Berezowo st.3 - okr.nowożytny - pkt osadniczy, 78.Borysówka st.1 - p.średn. - osada, 79.Borysówka st.2 - ep.kam., średn., p.średn., okr.nowoż. - pkt osadnicze, 80.Wasilkowo st.1 -p.średn., okr.nowoż. - osady, 81.Rzepiska st.1 - p.średn./okr.nowoż. - osada, 82,Rzepiska st.2 - p. średniowiecze - osada, 83.Rzepiska st.3 - p.średn., okr.nowożytny - osaday, 84.Rzepiska st.4 - okr.pradziejowy, p.średn., okr.nowoż. - pkt osadn., osada, 85.Rzepiska st.5 - p.średn., p.średn./okr.nowoż. - osady, 86. Rzepiska st.6 - mezolit-neolit, p.średn./okr.nowoż. - pkt, osada.

Tab.1. Liczba mieszkańców poszczególnych wsi w latach 1996 - 98.

	Miejscowość	Liczba ludności ogółem			Struktura wieku w %		
		1996	1997	1998	przedprod.	prod.	poprod.
1	Bielszczyzna	56	51	54	17,7	52,9	29,4
2	Borek	70	67]	67	22,5	49,2	28,3
3	Borysówka	147	141	142	20,6	48,2	31,2
4	Chytra	129	131	131	18,4	59,5	22,1
5	Czyżyki	125	125	125	18,8	44,0	37,6
6	Dubicze Osocze	142	133	141	7,6	52,6	39,8
7	Dubiny	775	788	780	22,0	62,7	15,3
8	Dubińska Ferma	16	19	17	5,3	52,6	42,1
9	Golakowa Szyja	16	14	14	14,3	56,3	29,4
10	Kotówka	88	88	89	25,0	52,3	22,7
11	Lipiny	194	197	200	25,9	57,9	16,2
12	Łozice	33	32	32	15,6	46,9	37,5
13	Mochnate	297	288	279	19,1	56,3	24,6
14	Nieznany Bór	97	102	103	44,1	51,0	4,9
15	Nowoberezowo	307	299	303	27,1	49,2	23,7
16	Nowokornino	279	280	264	12,6	59,6	27,8
17	Nowosady	331	327	328	22,9	56,6	20,5
18	Orzeszkowo	420	418	417	23,7	60,8	15,5
19	Olchowa Kładka	34	34	33	29,4	50,0	20,6
20	Pasieczniki Duże	152	151	146	19,9	51,9	29,1
21	Postołowo	79	74	74	24,4	55,4	20,3
22	Progale	37	37	37	29,8	48,6	21,6
23	Przechody	27	27	27	25,9	63,0	11,1
24	Puliska	66	63	63	17,5	55,5	27,0
25	Rzepiska	100	112	117	21,5	48,2	30,3
26	Sawiny Gród	51	52	48	13,5	50,0	36,5
27	Smolany Sadek	31	30	31	36,7	33,3	30,0
28	Sorocza Nóżka	48	49	52	18,3	73,5	8,2
29	Skryplewo	23	23	23	13,0	39,1	47,9
30	Stare Berezowo	375	368	365	16,7	56,4	26,9
31	Topiło	78	78	82	30,2	65,4	12,8
32	Trywieża	117	113	115	14,2	46,0	39,8
33	Wasilkowo	52	55	44	18,2	50,9	30,9
34	Wygoda	26	24	24	8,4	58,3	33,3
35	Zwodzieckie	29	28	26	28,6	53,6	17,8

2. Zagadnienia ludnościowe 2.1.

Demografia

Jednym z podstawowych i najważniejszych uwarunkowań rozwoju gminy jest sytuacja demograficzna, tendencje przekształceń w liczbie ludności i jej strukturze. Liczba mieszkańców gminy Hajnówka wyniosła na koniec 1997 roku 4847 osób. Wykazuje ona od szeregu lat tendencję malejącą. W latach 1990 - 97 liczba mieszkańców gminy zmniejszyła się o 343 osoby (średnio rocznie ubywało 50 osób), przy czym tempo ubytku ludności jest nierównomierne, od 5 do ok. 17 osób na 1000 mieszkańców rocznie.

Stan ludności gminy Hajnówka ogółem i wg płci w latach 90 -tych przedstawia poniższe zestawienie.

Tab. 2. Stan ludności i wg płci

Lata	Liczba ludności Ogółem	Liczba mężczyzn	Liczba kobiet	Kobiety na 100 mężczyzn	Tempo ubytku ludności	
					w liczbach bezwzględnych	1000 M
1990	5190	2624	2566	98	X	X
1991	5117	2580	2537	98	73	14,3
1994	4992	2519	2473	89	125	X
1995	4954	2474	2480	100	38	7,3
1996	4870	2428	2442	101	84	16,8
1997	4847	2412	2435	101	23	4,7

Na zmniejszenie się liczby mieszkańców gminy decydujący wpływ wywarły dwa procesy: migracja i czynny przyrost naturalny, w czym większy był udział migracji:

Tab. 3. Stan, ruch naturalny ludności w gminie Hajnówka w latach 1990-97

Lata	Stan ludności	Mażeństwa	Urodzenia żywe	Zgony		Przyrost naturalny
				Ogółem	w tym niemowl.	
1990	5190	38	60	88	-	-28
1991	5117	36	67	78	1	-11
1995	4954	21	57	99	-	-42
1996	4870	29	49	89	3	-40
1997	4847	20	50	75	1	-25
Na 1000 ludności						
1990		7,0	11,0	16,2	-	-5,2
1991		6,7	12,5	14,6	-	-2,1
1995		4,1	11,1	19,2	-	-8,2
1996 J		5,8	9,8	17,7	-	-8,0
1997		4,2	10,4	15,6	-	-5,2

Tab. 3 Ruch wędrowniczy ludności w gminie Hajnówka w latach 1990 - 97.

Lata	Napływ				Odływ				Saldo migracji
	Ogółem	Z miast	Ze wsi	Z zagranicy	Ogółem	Do miast	Na wieś	Za Granicę	
1990	78				133				-55
1991	55	29	26	-	117	74	43	-	-62
1994 J	54	-	-	-	135	-	-	-	-81
1995	91	51	37	3	112	90	22	-	-21
1996	68	32	34	2	109	83	26	-	-41
1997	90	-	-	-	103	-	-	-	-13

Duże nasilenie procesu migracji ludności z terenu gminy (głównie do miast regionu) trwa nieprzerwanie od początku lat 90 - tych.

Do głównych przyczyn migracji należały trudne warunki bytowe na wsi, niski poziom wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną niskie dochody osiąmane z pracy w rolnictwie pomimo dużych jej nakładów i uciążliwości, brak perspektyw rozwojowych wsi. Osłabienie natężenia migracji, które nastąpiło w ciągu ostatnich kilku lat, zostało spowodowane w głównej mierze trudnymi warunkami na rynku pracy. Migracja ludzi młodych w wieku do 30 lat a w szczególności młodych kobiet doprowadziła do wyraźnego

zdeformowania struktury demograficznej badanej populacji, zarówno w odniesieniu do płci jak i wieku co prezentują tabele 5 i 6. Tab. 5. Struktura ludności wg wieku w latach 1990 - 97.

Wyszczególnienie	1990	1994		1997
Liczba ludności ogółem	5190	4992		4847
Liczba ludności w wieku Przedprodukcyjnym	1160	1057		1005
Liczba ludności w wieku Produkcyjnym	2839	2683		2571
Liczba ludności w wieku Poprodukcyjnym	1190	1252		1271
Udział % ludności w wieku Przedprodukcyjnym	22,4	21,2		20,7
Udział % ludności w wieku Produkcyjnym	54,7	53,7		53,0
Udział % ludności w wieku Poprodukcyjnym	22,9	25,1		26,3

Tab. 6. Struktura wg płci i wieku w 1997r.

Grupa wiekowa	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba osób	Udział w %	Liczba osób	Udział w %	Liczba osób	Udział w %
poniżej 15	817	16,9	401	16,6	416	17,1
15-19	318	6,6	168	7,0	150	6,2
20-24	280	5,8	157	6,5	123	5,1
25-29	274	5,6	156	6,5	118	4,8
30-39	590	12,2	330	13,7	260	10,7
40-49	601	12,4	339	14,0	262	10,8
50 - 59/64	694	14,3	408	16,9	286	11,7
powyżej 60/64	1271	26,2	453	18,8	818	33,6
Wiek przedprodukcyjny	1005	20,7	508	21,1	497	20,4
Wiek produk. 18-64 lat M. 18 -60 lat K	2571	53,0	1451	60,2	1120	46,0
Wiek produkcyjno - mobilny 18-44 lata	1597	32,9	886	36,7	711	29,2
Wiek produk. Niemobilny 45-64 lata M. 45 -59 lat K			565	23,4	409	16,8
Wiek poprod. 65 1.1 więcej M 60 1.1 więcej K	1271	26,3	453	18,8	818	33,6
Ogółem	4847	100,0	2412		2435	

Struktura ludności wg płci jest nieprawidłowa. Nadreprezentacja mężczyzn w grupie wieku produkcyjnego wynosi 230 osób, w tym produkcyjnego mobilnego - 155 osób, a w grupie wieku najczęstszego zawierania małżeństw i rozrodczego (20 - 30 lat) - ponad 70 osób. Utrzymywanie się, takiej sytuacji może w przyszłości utrudniać rozwój społeczno - gospodarczy gminy. Przewaga kobiet występująca w grupie wieku poprodukcyjnego jest naturalnym zjawiskiem wynikającym z różnic w długości trwania życia.

Struktura ludności wg wieku jest niekorzystna. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym jest niski - 20,7 % (średnia krajowa dla wsi ok. 30 %), a w wieku poprodukcyjnym bardzo wysoki 26,3 % (średnia krajowa dla wsi 15,4 %). W latach 1994 - 97 udział ludności w wieku przedprodukcyjnym zmalał o 1,5 %, zaś w grupie wieku poprodukcyjnego wzrósł o 1,2 % co jeszcze bardziej pogłębiło negatywne tendencje. Udział ludności w wieku produkcyjnym jest niższy od średniej krajowej dla obszarów wiejskich o 2 % i wynosi 53 %. W latach 1994 - 97 uległ on zmniejszeniu o 0,7 %. Obecna sytuacja demograficzna jest wynikiem obserwowanych przez lata, a ostatnio szczególnie nasilających się niekorzystnych procesów i zjawisk demograficznych:

- spadek liczby urodzeń przy wysokim i równomiernie rozłożonym w czasie, współczynniku umieralności,
- dość wysokie i stale ujemne saldo migracji,
- spadek współczynnika zawieranych małżeństw na 1000 ludności oraz spadek dzietności kobiet,
- przewaga liczebności mężczyzn nad kobietami w grupie wieku produkcyjno-mobilnego (18-44 lata), co oznacza zmniejszone szanse części młodych mężczyzn na zawarcie związku małżeńskiego w okolicy, a nawet i w regionie (zbliżona sytuacja demograficzna w całym regionie).

Rozwój gminy Hajnówka w przyszłych dwóch dziesięcioleciach będzie realizowany w następujących warunkach demograficznych:

- prognozowana liczba mieszkańców gminy wyniesie:
  - * w roku 2000 - 4700 osób
  - * w roku 2005 - 4400 osób
  - * w roku 2010 - 4000 osób
  - * w roku 2015 - 3600 osób
  - * w roku 2020 - 3300 osób
- wzrost współczynnika dzietności kobiet z 1,76 do 1,97 w 2020r,
- wydłużenie dalszego trwania życia mężczyzn z 69 do 73 lat i kobiet z 77 do 79,6 lat,

Na przestrzeni dwóch następnych dziesięcioleci (2000 - 2020) prognozowane są następujące przekształcenia w strukturze ludności wg wieku:

- zmniejszenie udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym z 20,7 % w 1997r do 19,0 % w 2010r., a następnie minimalnym wzroście do 19,4 % w 2015r, i ponownym spadku do 19 % w 2020r,
- wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym z 53,0 % w 1997r do 55,3 % w 2010r, a następnie spadek do 51,5 % w 2020r,
- utrzymywanie się na poziomie ok. 26,3 % udziału ludności w wieku poprodukcyjnym do roku 2010r., a następnie wzrost do 28,9 % w 2020r.

Zmiany w liczebności poszczególnych grup wiekowych do roku 2020 charakteryzują się znacznie większym natężeniem, gdyż są wypadkową niekorzystnych zmian w strukturze ludności wg wieku oraz stale zmniejszającej się liczby ludności ogółem:

- zmniejszenie udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym o 1,6 %, wiąże się ze zmniejszeniem w tym czasie liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym o około 400 osób;
- spadek udziału ludności w wieku produkcyjnym o 1,7 % wiąże się ze zmniejszeniem liczebności grupy produkcyjnej o ponad 1100 osób;

- wzrostowi udziału grupy ludności wieku poprodukcyjnego o 3,3% towarzyszy zmniejszenie liczby ludności tej grupy wiekowej o ok. 300 osób.

Tab.7.Przewidywane zmiany w stanie i strukturze ludności gminy Hajnówka w latach 1997 - 2020.

	1997'	2000	2005	2010	2015	2020
	Liczebność grup wiekowych					
Ogółem	4847	4700	4400	4000	3600	3300
0-17 lat	1005	890	820	760	700	630
18-59/64 lata	2570	2540	2420	2230	1930	1720
60/65 i więcej	1271	1270	1160	1010	970	950
Wybrane gr.	342	320	320	316	270	220
Wiek	343	324	280	264	270	250
0-6	186	174	163	140	119	122
7-13	211	188	180	164	140	116
14-16	277	277	264	184	151	148
17-19						
20-24						
	Struktura ludności w %					
0-17 0-18 lat	20,7	19,0	18,7	19,0	19,4	19,0
19-59/64	53,0	54,0	55,0	55,3	53,6	52,1
60/65 i więcej	26,3	27,0	26,3	26,0	27,0	28,9
Wybrane gr. Wiek.	7,1	6,8	7,3	7,9	7,5	6,6
0-6						
7-13	7,1	6,9	6,4	6,6	7,5	7,7
14-16	3,8	3,7	3,7	3,5	3,3	3,7
17-19	4,4	4,0	4,1	4,1	3,9	3,5
20-24	5,7	5,9	6,0	4,6	4,2	4,1

2.2.Zatrudnienie

Poziom wielkości zatrudnienia w gminie warunkują w głównej mierze:

- a. cechy demograficzne ludności - udział ludności w wieku produkcyjnym, poziom wykształcenia ludności,
- b. poziom rozwoju gospodarczego obszaru gminy,
- c. poziom aktywności zawodowej ludności w wieku produkcyjnym,
- d. stan zdrowotny ludności w wieku produkcyjnym.

W gminie Hajnówka w 1996 r. liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym wyniosła 2571 osób. Ludność aktywna zawodowo stanowiła 68,8 % ludności w wieku produkcyjnym. Ogółem w rolnictwie i poza rolnictwem

zatrudnionych było 1770 osób. Liczba pracujących na 1000 ludności wyniosła 370 osób i była niższa od średniej dla kraju wynoszącej 400 pracujących/1000 L.

Tab. 8. Liczbę i strukturę zatrudnionych wg sekcji EKD oraz sektorów prezentują poniższe dane:

Wyszczególnienie	Liczba zatrudnionych			Udział w liczbie zatrudn. ogółem w%		
	Ogółem	Sektor publ.	Sektor prywatny	Ogółem	Sektor publ.	Sektor prywatny
- Ogółem	430	201	229	100,0	46,7	53,3
- Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	101	84	17	23,4	19,5	3,9
- Działalność produkcyj-	176	-	176	40,9	-	40,9
-Zaopatrwanie w ener. Elektryczną, gaz i wodę	1	1	-	0,2	0,2	-
- Budownictwo	24	7	17	5,6	1,6	4,0
- Handel i naprawy	17	-	17	4,0	-	4,0
- Hotele i restauracje	-	-	-	-	-	-
- Transport, składowanie, łączność	19	19	-	4,4	4,4	-
- Pośrednictwo finansowe	2	-	2	0,5	-	0,5
- Obsługa nieruchomości i firm	15	15	-	3,5	3,5	-
- Administr. Publicz i obr. nar.	-	-	-	-	-	-
- Edukacja	64	64	-	14,9	14,9	-
- Ochrona zdrowia i opieka socj.	4	4	-	0,9	0,9	-
- Pozostała działalność usługowo - komunalna socjalna i indywidualna	7	7	-	1,6	1,6	-

Głównym działem gospodarki jest rolnictwo i leśnictwo w którym pracuje 81,4 % ogółu zatrudnionych. Udział pracujących poza rolnictwem stanowi 18,6 % liczby zatrudnionych ogółem, w tym udział zatrudnionych w działalności produkcyjnej, wynosi 9,9 %. Struktura branżowa działalności produkcyjnej jest jednorodna. Na 7 zakładów produkcyjnych 5 stanowią tartaki i zakłady meblowe. Mało zróżnicowana struktura branżowa działalności produkcyjnej jest niezbyt korzystna ze względu na możliwość wzrostu bezrobocia w razie załamania rynków zbytu na określone wyroby, w tym przypadku tarcicę i meble.

Udział pracujących w transporcie i budownictwie kształtuje się na poziomie 1,1 - 1,4 %. W sferze usług zatrudnienie wynosi 5,2 % ogółu pracujących. Dość niski udział zatrudnienia w usługach może wynikać ze struktury wieku mieszkańców (duży udział ludności w wieku nieprodukcyjnym), niskich dochodów ludności oraz położenia w strefie podmiejskiej, gdzie miejscowości leżące najbliżej Hajnówki mają łatwy dostęp do usług.

Zatrudnienie w rolnictwie indywidualnym wynosi ok. 1340 osób, z czego 858 osób to użytkownicy gospodarstw. Struktura wieku użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych przedstawia się następująco:

- wiek produkcyjny mobilny (18-44 lata) - 42,4 %
- wiek produkcyjny niemobilny (45 - 60/56 lat) - 38,7 %
- wiek poprodukcyjny - 18,2 %.

W grupie wieku produkcyjnego mobilnego i niemobilnego wśród użytkowników gospodarstw zdecydowaną przewagę liczebną mają mężczyźni. W grupie wieku poprodukcyjnego nadal występuje przewaga liczebna mężczyzn, jednak udział kobiet stanowi ponad 40 % .

Praca we własnym gospodarstwie rolnym stanowi główne źródło utrzymania dla 46 % użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych, praca najemna dla 8,9 % użytkowników, pozarolnicza działalność gospodarcza dla 3,4 % użytkowników a niezarobkowe źródło utrzymania aż dla 32,4 % użytkowników gospodarstw rolnych.

Konieczność przebudowy struktury obszarowej gospodarstw rolnych, dyktowana koniecznością poprawy konkurencyjności na integrującym się Rynku Europejskim oraz potrzebą zwiększenia dochodowości gospodarstw powoduje, że istnieją duże nadwyżki zasobów pracy w rolnictwie. Obecny poziom pracujących w rolnictwie na 100 ha użytków rolnych wynosi 12,4 osoby. Po dostosowaniu do poziomu zatrudnienia na 100 ha UR w Krajach Unii

Europejskiej wynoszącego średnio 8 osób/ 100 UR, poziom zatrudnienia w rolnictwie powinien wynosić 800 osób.

Liczba ludności w wieku produkcyjnym w gminie Hajnówka na okres perspektywiczny szacowana jest na następującym poziomie:

- 2005 r. - 2420 osób
- 2010 r.-2230 osób
- 2015 r. - 1930 osób
- 2020 r. - 1720 osób.

Zakładając poprawę wskaźnika aktywności ekonomicznej z 68,8 % w 1996r. do 85 - 90 %, szacowane zasoby pracy będą następujące:

- 2005 r.-2150 osób
- 2010 r. - 2000 osób
- 2015 r.-1700 osób
- 2020 r. - 1600 osób.

W strukturze zatrudnienia przewidywane są następujące zmiany:

- spadek zatrudnienia w rolnictwie do poziomu 700 - 800 osób,
- wzrost zatrudnienia w usługach sektora publicznego takich jak ochrona zdrowia i opieka socjalna, działalność usługowo - komunalna,
- wzrost zatrudnienia w działalności produkcyjnej i usługach rynkowych (handel i naprawy, obsługa nieruchomości i firm, hotele i restauracje, pośrednictwo finansowe, transport, składowanie, łączność).

2.3. Bezrobocie

Trwające od początku lat 90-tych przemiany strukturalne gospodarki skutkowały likwidacją zakładów pracy bądź ograniczeniem zatrudnienia, a w efekcie pojawieniem się zjawiska bezrobocia. W gminie Hajnówka stopa bezrobocia wzrosła w latach 1990 - 1993 z 4,3 % do 12,2 %. W ciągu następnych 4 lat zmniejszyła się do poziomu 3,9 %.

Wśród bezrobotnych dominują kobiety których udział stanowi 60 % ogólnej liczby bezrobotnych. Najwięcej bezrobotnych kobiet jest w wieku do 44 lat. Jednym z czynników warunkujących dostosowanie do zmian w strukturze zatrudnienia i zmniejszenie bezrobocia jest poziom wykształcenia ludności. W okresie kiedy stopa bezrobocia osiągnęła ponad 12 %, największy udział stanowili bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym (34,3 %) i podstawowym (30,5 %). Niekorzystny jest około 50 % udział bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy.

W gminie Hajnówka poziom bezrobocia obecnie rejestrowanego jest dość niski w porównaniu z poziomem bezrobocia agrarnego, które szacuje się na ok. 500 osób. Podstawowe dane charakteryzujące bezrobocie w gminie Hajnówka prezentowane są w tabeli 9.

Tab. 9. Bezrobotni w gminie Hajnówka wg wieku, płci, wykształcenia i czasu pozostawania bez pracy.

Wyszczególnienie	1990		1991		1992		1993		1994		1995		1996		1997	
	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety
<i>Liczba zarejestrowanych bezrobotnych</i>	123	61	225	100	210	109	327	154	304	147	257	124	244	127	167	101
<i>Bezrobotni absolwenci</i>					34		31		4	3	26			4	54	
<i>Bezrobotni wg wieku</i>																
15-17 lat					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18-24 lat					194	101	124	58	139	67	114	53	85	37	49	26
25-34 lat							99	47	86	42	78	40	81	53	45	33
35-44 lat							75	35	45	22	48	23	48	24	47	29
45-54 lat					16	8	23	11	31	15	16	8	25	13	21	13
55-59 lat							6	3	3	1	1	0	4	0	4	0
60 i więcej											0	0	1	0	1	0
<i>Bezrobotni wg poziomu wykształcenia</i>																
Wyższe					8	3	7	3	5	2	3	1	5	2	0	0
Średnie zawodowe					46	28	82	38	72	35	63	46	55	35	42	31
Średnie ogólnokształcące					30	9	26	12	24	12	14	11	21	17	8	8
Zasadnicze zawodowe					46	39	112	53	122	59	111	47	79	40	56	30
Podstawowe i niepełne podstawowe					80	30	100	48	81	39	66	19	84	33	61	32
<i>Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy</i>																
Do 6 miesięcy					93	48	124	58	113	55	109	47	100	47	45	24
6-12 miesięcy					32	17	69	32	61	29	67	31	74	40	47	30
Powyżej 12 miesięcy					85	44	134	64	130	63	81	46	70	40	75	47

3. Infrastruktura społeczna 3.1.

Zabudowa mieszkaniowa

Na terenie gminy Hajnówka występują następujące rodzaje zabudowy mieszkaniowej:

- zabudowa zagrodowa, najbardziej powszechna w zabudowie wiejskiej;
- zabudowa jednorodzinna, której większe zespoły występują w miejscowościach położonych w pobliżu miasta,
- zabudowa wielorodzinna, występująca w postaci 2 i 3 kondygnacyjnych bloków w Nieznanym Borze oraz na terenie byłego PGR, obecnie Zakładu Rolnego w Nowoberezowie.

W zabudowie mieszkaniowej duży jest udział budynków drewnianych w większości wsi powyżej 60 %, a w Chytrej, Czyżkach, Kotówce, Łozicach, Nowokominie, Postołowie, Progalach, Rzepiskach, Topile i Trywieży w granicach 80 - 90 %. Znaczna część zabudowy drewnianej (30 - 50 % w zależności od wsi), to budynki substandardowe, w złym stanie technicznym.

Stan ilościowy zasobów mieszkaniowych w gminie Hajnówka oraz ich przyrost prezentują poniższe dane:

	1990r	1996r
- liczba mieszkań	1758	1796
- liczba izb	6041	6232
- powierzchnia użytkowa mieszkań	12669 m ²	123943 m ²
- powierzchnia użytkowa mieszkania /osobę	23,3 m ²	25,5 m ²
- liczba osób /1 mieszkanie	2,95	2,71
- liczba osób / izbę	0,86	0,78

Powierzchnia terenów osiedlowych na 1 mieszkańca kształtuje się na terenie poszczególnych wsi w dość różnorodny sposób, zazwyczaj powyżej 1300 m², świadcząc o niezbyt zwartym charakterze zabudowy. Zwarty w miarę charakter zabudowy posiadają Dubiny i Pasieczniki Duże, w których na 1 mieszkańca przypada ok. 900 m² terenów zabudowanych. Informacje o

powierzchni terenów zabudowanych w poszczególnych wioskach, kształtowaniu się wskaźnika terenów zabudowanych na 1 mieszkańca, powierzchni terenów rezerwowanych pod zabudowę mieszkaniową oraz ilości pozwoleń na budowę wydanych w ciągu ostatnich kilku lat zawiera tabela poniżej. W zestawieniu z sytuacją demograficzną poszczególnych wsi, obserwowanymi trendami zjawisk demograficznych informacje te mogą być pomocne w oszacowaniu potrzeb terenowych pod zabudowę mieszkaniową, wskazaniu terenów rozwoju osadnictwa.

Tab. 10. Bilans terenów zabudowy mieszkaniowej, pozwoleń na budowę i terenów zabudowanych na 1 mieszkańca

Lp	Miejscowość	Pow. Terenu zab.			pow. ter. proj. pod zabudowę wg obowiązującego stanu			Pozwolenia na budowę 95-98	pow. terenów zabudowanych na 1 mieszkańca
		MN MW	MR	Razem	MN	MR	Razem		
1	Bielszczyzna		9,07	9,07	2,40		2,40	1	1778
2	Borek		10,18	10,18					1519
3	Borysówka		20,35	10,18				1	1443
4	Chytra		21,30	28,35	1,15		1,15		1625
5	Czyżyki		29,20	21,30					2336
6	Dubicze Osoczne		31,40	31,40				2	2360
7	Dubiny	1,67	67,94	69,61	17,33	1,32	18,65	27	883
8	Kotówka		18,75	18,75				1	2130
9	Lipiny	3,98* 4,39	19,20	27,57	95,62		95,62	11	1339
10	Łozice		4,30	4,30				1	1343
11	Mochnate		39,50	39,50	1,60		1,60	1	1371
12	Nowoberezowo		44,85	44,85				4	1500
13	Nowokomino		41,20					1	1471
14	Nowosady	0,45	55,00	55,45	7,50		7,50	4	1695
15	Orzeszkowo	77,30	0,50	77,80	1,60		1,60	5	1861
16	Pasieczniki D		13,30	13,30					880
17	Postołowo		18,90	18,90		3,00	3,00		2254
18	Progale		8,10	8,10	4,50		4,50		2189
19	Puciska	0,30	8,50	8,80	1,00		1,00	1	1396
20	Rzepiska		23,88	23,88					2132
21	Stare Berezowo		70,25	70,25	3,30	3,00	6,30	9	1908
22	Topiło		2,48	2,48		9,92	9,92		2477
23	Trywieża		28,00	28,00	2,80		2,80	1	2203
24	Wasiikowo		12,12	12,12				1	2218
25	Wygodą		7,68	7,68	3,20		3,20		

* - budownictwo mieszkaniowe wielorodzinne

3.2. Usługi nierynkowe

Funkcję ośrodka obsługi ponadlokalnej w zakresie szkolnictwa, ochrony zdrowia, kultury, oraz obsługi administracyjnej dla kilkunastu gmin w tym gminy Hajnówka pełni miasto Hajnówka.

Na terenie gminy Hajnówka funkcjonują obiekty usługowe z zakresu usług podstawowych: punkty biblioteczne, agencje pocztowe, wiejski ośrodek zdrowia, boiska sportowe, szkoły podstawowe.

Ze względu na znaczne rozdrobnienie i rozproszenie sieci osadniczej usługi są mało dostępne dla mieszkańców zwłaszcza północno - zachodniej części gminy. W elementy usług podstawowych wyposażone są miejscowości powyżej 70 mieszkańców, a w miarę pełny podstawowy wachlarz usług wyposażone są tylko większe miejscowości, położone wokół miasta i przy ważnych szlakach komunikacyjnych. Największa jest dostępność do obiektów usług kultury. Mimo to nie posiadają one odpowiedniego standardu wyposażenia, a ponadto w większości funkcjonują sporadycznie.

Postrzeganie terenu gminy jako potencjalnego zaplecza turystycznego Puszczy Białowieskiej oraz koncentracja ludności w większych miejscowościach gminy stwarza konieczność poszerzenia oferty usług zarówno ilościowo jak i jakościowo (obiekty obsługi turystycznej, usług telekomunikacyjnych, usług sportu, kultury i innych usług o znaczeniu podstawowym).

Tab. 11. Stan wyposażenia miejscowości w usługi podstawowe.

Nazwa miejscowości	Świetlica	Biblioteka	Ośrodki Zdrowia	Poczta (agencje)
Bielszczyzna	-	-	-	-
Borek	1	-	-	-
Borysówka	1	-	-	-
Chytra	1	-	-	-
Czyżyki	1	-	-	-
Dubicze Osoczne.	-	-	-	-
Dubiny	1	-	-	1
Dubińska F	-	-	-	-
Golankowa Sz	-	-	-	-
Kotówka	1	1	-	-
Lipiny	-	-	-	-
Łozice	-	-	-	-
Mochnate	1 rez.ter.	-	-	-
Nieznaný B	-	-	-	-
Nowoberezowo	1 rez.ter.	-	1	1
Nowokornino	-	-	-	-
Nowosady	1	-	-	-
Orzeszkowo	1	-	-	1
Olchowa Kładka	1	1	-	-
Pasieczniki Duże	-	-	-	-
Postołowo	1	-	-	-
Progale	-	-	-	-
Przechody	-	-	-	-
Puciska	-	-	-	-
Rzepiska	-	-	-	-
Sawiny G	1	-	-	-
Smolany S	-	-	-	-
Sorocza N	-	-	-	-
Skryplewo	-	-	-	-
Stare Berezowo	-	-	-	-
Topiło	1	-	-	-
Trywieza	-	-	-	-
Wasilkowo	-	-	-	-
Wygoda	-	-	-	-
Zwodzieckie	-	-	-	-

- Stare Berezowo - 368 mieszkańców,
- Nowosady - 327 mieszkańców,
- Mochnate - 288 mieszkańców,
- Nowoberezowo - 299 mieszkańców,
- Nowokoraino - 280 mieszkańców.

Liczbę mieszkańców zamykającą się w przedziale 100 - 200 mieszkańców posiada 9 miejscowości: Borysówka, Chytra, Czyżyki, Dubicze Osocze, Lipiny, Nieznany Bór, Pasieczniki Duże, Rzepiska, Trywieża. Połowa wsi posiada liczbę mieszkańców poniżej 100 osób.

Liczbę oraz strukturę wieku mieszkańców poszczególnych wsi przedstawia tabela nr 1.

Relatywnie najkorzystniejsza struktura wieku ludności występuje we wsiach o największej liczbie mieszkańców. Najbardziej zdeformowaną strukturę wieku posiadają populacje niektórych wsi liczących od 20 - 50 mieszkańców, w których udział ludności w wieku poprodukcyjnym znacznie przekracza 30%.

Gmina Hajnówka otacza teren miasta, który pełni wobec niej rolę ośrodka obsługi ponadlokalnej w zakresie usług administracji, zdrowia oświaty, kultury, jak również handlu i innych usług rynkowych. Na terenie dużych wsi gminy zlokalizowane są usługi w zakresie podstawowym.

3.3. Szkoły podstawowe

Na sieć szkół podstawowych w gminie Hajnówka składają się 4 szkoły ośmioklasowe i 1 szkoła z klasami I - III. W roku szkolnym 1996/97 do szkół podstawowych uczęszczało ponad 400 uczniów, na 1 oddział przypadało 15 uczniów, a na 1 pomieszczenie do nauki 9 uczniów. Liczba nauczycieli pełnozatrudnionych wynosiła 47 osób.

Obecnie prowadzona jest budowa nowej szkoły na 250 uczniów w Dubinach. Po jej wybudowaniu zostanie zlikwidowana szkoła trzyklasowa w Nowosadach.

Tab.12. Szkoły podstawowe.

Miejscowość	Rejon obsługi	Stan techn. mater. ścian	Liczba klas
Dubiny	Dubiny, Borysówka	Stan tech. średni, drewno- obmurowana	I-VIII
Nowosady	Nowosady	Stan tech. średni, drewno	I-III
Nowokornino	Nowokornino, Trywieża, Czyżyki, Nowoberezowo, Borek, Chytra, Dubicze, Kotówka	St. tech. dobry - murów.	I-VIII
Mochnate	Mochnate, Stare Berezowo	Drewno stan techniczny dobry	I-VIII
Orzeszkowo	Olszyna, Wygon, Łozice, Topiło, Pasieczniki	Stan techniczny dobry murowana	I-VIII

Zgodnie z prognozą demograficzną szacowana liczba dzieci i młodzieży w wieku szkolnym będzie następująca:

- W wieku szkoły podstawowej
  - 2005 r.- 280 osób
  - 2010 r.- 264 osób
  - 2015 r.-270 osób
  - 2020 r.-250 osób.
- W wieku gimnazjalnym:
  - 2005 r. - 163 osób
  - 2010 r. - 140 osób
  - 2015 r. - 120 osób
  - 2020 r.- 120 osób.

W zreformowanym systemie oświatowym na terenie gminy Hajnówka będą funkcjonowały następujące szkoły podstawowe: w Dubinach, Nowokominie, Mochnatem i Orzeszkowie. Ponadto od roku szkolnego 1999/2000 w Nowokominie funkcjonuje gimnazjum.

Sieć szkół podstawowych w gminie jest rozmieszczona równomiernie. Największy promień dojazdu do szkoły nie przekracza 5 km.

1990	7243	66,1	64	0,6	3652	33,3	10959
1997	7185	66	57	0,5	3649	33,5	10891

1.2. Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju rolnictwa

Do głównych elementów środowiska przyrodniczego z punktu widzenia możliwości rozwoju gospodarki rolnej należą: gleby, klimat, warunki wodne i rzeźba terenu.

Waloryzację (ocenę punktową) rolniczej przestrzeni produkcyjnej gminy Hajnówka opracowano wg metody IUNG, w Wojewódzkim Biurze Geodezji i Terenów Rolnych w Białymstoku (1986r).

Jakość środowiska przyrodniczego w aspekcie gospodarki rolnej jest wyrażona w postaci wskaźnika syntetycznego, który jest sumą wskaźników oceny gleby, agroklimatu, rzeźby terenu i warunków wodnych.

Wskaźnik oceny agroklimatu jest identyczny dla wszystkich obszarów geodezyjnych i wynosi 7,4 punktu (w skali 10 punktowej). Do oceny warunków wodnych i rzeźby terenu zastosowano skalę 5-cio punktową zamiast 10-cio punktowej, gdyż zarówno warunki wodne jak i rzeźba terenu zostały w dużym stopniu uwzględnione przy wycenie gleb.

Wskaźniki jakości gleb zostały obliczone na podstawie rejestru klas bonitacyjnych i zestawieniu kompleksów przydatności rolniczej dla użytków rolnych ogółem i oddzielnie dla gruntów ornych.

Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla gminy Hajnówka wynosi 63,3 pkt (byłe woj. białostockie 55,8 pkt), a dla gruntów ornych 67,5 pkt, klasyfikując gminę na jednej z czołowych lokat w tym rejonie.

Syntetyczny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla poszczególnych wsi jest zróżnicowany i oscyluje między 38,4 pkt. a 85,7pkt. Najlepszymi warunkami przyrodniczymi do produkcji rolnej mogą się poszczycić wsie: Nowoberezowo - 85,7 pkt., Nowokornino 78,0 pkt., Puciska

77,9 pkt., a najgorszymi - Wierzchowskie 38,4 pkt., Łozice 39,1 pkt., Olechowa Kładka 40,8 pkt.

Waloryzację rolniczej przestrzeni produkcyjnej poszczególnych wsi gminy Hajnówka przedstawiono w tabeli nr 15.

Tab. 15. Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

1	Nazwa obrębu	Ocena gleb w punktach				Wskaźnik bonitacji					ogólny wskaźnik rolniczej przestrzeni produkcyjnej	
		głębokość		użytki rolne		jakość i przydatność rolnicza		agro-klimatu	Rzeźby terenu	Warunków wodnych	Grunty orne	Użytki rolne
		Bonitacja	Przydatność	Bonitacja	Przydatność	grunty orne	Użytki rolne					
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
	Województwo	39,9	47,8	37,8	43,9	43,6	40,9	7,7	3,8	2,9		55,8
	gmina	46,4	57,9	44,3	52,1	52,2	48,2	7,4	4,0	3,7	67,3	63,3
1	Bielszczyzna	43,3	60,7	42,1	57,1	52,0	49,6	7,4	4,1	3,6	67,1	68,7
2	Borek	38,3	47,2	33,5	46,7	42,8	43,1	7,4	4,0	3,5	57,7	58,0
3	Borysówka	55,2	58,4	54,8	56,0	56,8	55,4	7,4	4,1	4,0	72,3	70,9
4	Chytra	36,2	42,7	35,3	39,4	39,5	37,4	7,4	3,8	2,3	53,0	50,9
5	Czyżvki	49,8	66,5	48,1	60,8	58,2	54,5	7,4	4,1	3,4	73,1	69,4
6	Dubicze Osoczne	52,0	78,3	50,7	72,7	65,2	61,7	7,4	4,0	4,7	81,3	77,8
7	Bubiny	34,8	41,7	35,2	41,4	38,3	38,3	7,4	4,0	3,0	52,7	52,7
8	Kotówka	50,2	58,4	48,3	56,3	54,3	52,3	7,4	4,1	3,8	69,6	67,6
9	Lipiny	32,7	34,6	31,8	29,7	33,7	30,8	7,4	4,0	2,6	47,7	44,8
10	Łozice	25,7	27,2	25,1	25,1	26,5	25,1	7,4	4,1	2,5	40,5	39,1
11	Mochnate	42,2	53,6	42,3	50,2	47,9	46,3	7,4	3,8	3,6	62,7	61,1
12	Nowoberezowo	66,5	76,2	65,4	73,3	71,3	69,4	7,4	4,1	4,8	87,6	85,7
13	Nowokorwino	58,7	73,4	56,0	68,1	66,0	62,1	7,4	4,1	4,4	81,9	78,0
14	Nowosady	37,4	45,6	36,0	41,8	41,5	38,9	7,4	3,8	2,6	55,3	52,7
15	Orzeszkowo	25,9	30,1	26,5	29,4	28,0	28,0	7,4	3,9	2,7	42,0	42,0
16	Olchowa Kładka	29,9	28,9	27,4	25,1	29,4	26,3	7,4	4,1	3,0	43,9	40,8
17	Pasieczniki Duże	39,1	42,2	34,9	31,9	40,6	33,2	7,4	4,1	2,2	54,3	46,9
18	Postołowo	32,1	42,3	32,8	35,3	37,2	34,1	7,4	4,1	2,6	51,3	48,2
19	Progale	55,5	68,3	55,3	67,5	61,9	61,4	7,4	4,1	3,8	77,2	76,7
20	Puciska	53,2	75,4	52,6	72,1	64,3	62,4	7,4	4,1	4,0	79,8	77,9
21	Rzepiska	42,7	57,7	43,0	55,6	50,2	49,3	7,4	4,1	3,4	65,1	64,2
22	Sowiny Gród	43,2	45,2	41,5	44,4	44,2	43,0	7,4	4,1	3,8	59,5	58,3
23	Skrzypkowo	34,3	36,7	34,2	35,5	35,5	34,9	7,4	4,1	3,0	50,0	49,4
24	Stare Berezowo	51,4	72,7	49,1	68,8	62,0	60,0	7,4	4,0	4,7	78,1	76,1
25	Trywieża	51,4	61,2	50,5	56,7	56,3	53,6	7,4	4,0	3,9	71,6	68,9
26	Wasilkowo	43,7	43,8	43,6	43,1	43,7	43,4	7,4	3,9	3,5	58,5	58,2
27	Wierzchowskie	29,5	31,6	24,7	22,9	30,5	29,8	7,4	4,0	3,2	45,1	38,4
28	Wygoda	53,4	71,4	49,3	69,7	62,4	59,0	7,4	4,1	4,2	78,1	74,7

Z ogólnej oceny bonitacji gleb gminy Hajnówka wynika, że na większości powierzchni gruntów ornych występują gleby dobrej jakości. Gleby klas II - IVa zajmują powierzchnię 4058 ha, co stanowi 51,7 % ogólnej powierzchni gruntów ornych. Wśród użytków zielonych gleby klas III i IV stanowią 54,7 % ich powierzchni. Tab. 16. Struktura gleb wg klas bonitacyjnych - grunty orne i użytki zielone

Grunty orne		użytki zielone	
Klasa I		klasa I II	
II	1 ha -IIIa	III	392 ha 13,1%
194ha	2,5 % IIIb	IV	1239 ha 41,6%
1117ha	14,2% IVa	V	1040 ha 34,9%
2746ha	29,8% IVb	VI	310 ha 10,4%
1796ha	22,7%		
V	1779 ha 22,7 % VI		
618 ha	7,9%		
Razem	7845 ha 100,0%		2980 ha 100%

Szczegółowe ujęcie bonitacji gruntów (w podziale na poszczególne wsie) obrazuje tabela nr 17.

Tab. 17 Struktura gleb wg klas bonitacyjnych - grunty orne

Nazwa obrębu	Razem		II - IIIa		IIIb		IVa		rvb		V		VI	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
1. Bielszczyzna	90	-	-	10	11,1	19	21,1	36	40,0	19	21,1	6	6,7	
2. Borek	144	-	-	3	2,1	24	16,7	54	37,5	53	36,8	10	6,9	
3. Borysówka	261	42	16,1	78	29,9	37	14,2	49	18,8	33	12,6	22	8,4	
4. Chytra	269	-	-	8	2,7	51	17,2	77	26,0	111	37,5	49	16,6	
5. Czyżyki	560	11	2,0	103	18,4	187	33,4	150	26,8	96	17,1	13	2,3	
6. Dubieze Osoczne	398	3	0,8	82	20,6	160	40,2	105	26,4	45	11,3	3	0,7	
7. Dubiny	579	-	-	2	0,3	60	10,4	212	36,8	216	37,3	89	15,4	
8. Kotówka	257	-	-	60	23,4	87	33,9	51	19,8	53	20,6	6	2,3	
9. Lipiny	151	-	-	4	2,6	2	1,4	32	21,2	103	62,2	10	6,6	
10. Łozice	58	-	-	-	-	-	-	-	-	37	63,8	21	36,2	
11. Mochnate	598	1	0,2	30	5,0	154	25,8	221	36,9	166	27,8	26	4,3	
12. Nowoberezowo	540	111	20,6	217	40,2	180	33,3	31	5,7	1	0,2	-	-	
13. Nowokomino	856	24	2,8	313	36,6	368	43,0	88	10,3	63	7,3	-	-	
14. Nowosady	562	-	-	13	2,3	126	22,5	144	25,6	180	32,0	99	17,6	
15. Orzeszkowo	453	-	-	-	-	5	1,1	69	15,2	157	34,7	222	49,0	
16. Olcha Kładka	20	-	-	-	-	3	15,0	10	50,0	7	3,5	-	-	
17. Pasieczniki Duże	154	-	-	4	2,6	38	24,7	30	19,5	75	48,7	7	4,5	
18. Postołowo	22	-	-	-	-	-	-	7	31,8	13	59,1	2	9,1	

19. Progale	86	-	-	18	20,9	48	55,8	18	20,9	2	2,4	-	-
20. Puliska	160	1	0,6	11	8,9	105	65,6	39	24,4	4	2,5	-	-
21. Rzepiska	274	-	-	12	4,4	93	33,9	49	17,9	12	47,8	-	-
22. Sawiny Gród	48	-	-	3	6,2	12	25,0	19	39,6	14	29,2	-	-
23. Skryplewo	30	-	-	-	-	-	-	14	46,7	15	50,0	1	3,3
24. Stare Berezowo	604	1	0,2	85	14,1	295	48,8	152	25,2	71	11,6	-	-
25. Trywieża	345	-	-	48	13,9	176	51,0	77	22,3	38	11,0	6	1,8
26. Wasilkowo	158	-	-	3	1,9	59	37,4	46	29,1	49	31,0	1	0,6
27. Wierzchowice	56	-	-	-	-	2	3,6	5	8,9	31	55,3	18	32,2
28. Wygoda	85	1	1,2	10	11,8	49	57,6	21	24,7	4	4,7	-	-
Razem	7845	195	2,5	1117	14,2	2340	29,8	1796	22,9	1779	22,7	618	7,9

Pokrywa glebowa gminy Hajnówka jest mało zróżnicowana pod względem typologicznym i gatunkowym.

Udział poszczególnych typów i podtypów gleb użytków rolnych przedstawia się następująco:

gleby pseudobielicowe	29,3 %
gleby brunatne właściwe	0,8 %
gleby brunatne wylugowane	20,3 %
czarne ziemie właściwe	16,5 %
czarne ziemie zdegradowane	23,2 %
murszaste i murszowo - mineralne	7,9 %
torfowe i mułowo - torfowe	2,0 %

Gleby w gminie Hajnówka zostały wytworzone w głównej mierze z piasków gliniastych naglinionych i glin całkowitych (ok. 70 %).

Procentowy udział poszczególnych gatunków gleb przedstawia się następująco:

- piaski luźne i słabogliniaste całkowite	23,1 %
- piaski luźne i słabogliniaste zalegające zwięźlejszym podłożu	0,7 %
- piaski gliniaste lekkie i piaski gliniaste mocne na lżejszym podłożu	7,5 %

- piaski gliniaste lekkie i piaski gliniaste mocne	
na glinie	45,0 %
- gliny całkowite	18,3 %
- utwory organiczne na piaskach	4,4 %
- utwory organiczne głębokie	1,0 %

Na jakość gleb w znacznym stopniu wpływają stosunki wilgotnościowe, uwarunkowane rzeźbą terenu, składem granulometrycznym profilu glebowego, głębokością występowania wód gruntowych oraz warunkami klimatycznymi, głównie wielkością opadów i ich rozkładem w okresie wegetacyjnym.

Wśród gruntów gminy Hajnówka wyróżniono następujące kategorie uwilgotnienia:

- Gleby o uwilgotnieniu właściwym, stanowiące 40,5 % gruntów ornych. Do tych gleb zaliczone są głównie gleby kompleksu pszennego, część żytniego bardzo dobrego, nieznaczna część żytniego dobrego i żytniego słabego. Są one położone w obrębach: Nowoberezowo, Stare Berezowo, Dubicze Osoczne, Nowokornino, Czyżyki.
- Gleby okresowo nadmiernie uwilgotnione zajmują 9,6 % powierzchni gruntów ornych. Gleby te należą do kompleksu żytniego bardzo dobrego o składzie piasków gliniastych na glinach. Najwięcej gleb nadmiernie okresowo uwilgotnionych występuje we wsiach: Wygoda, Puciska, Progale, Trywieża.
- Gleby okresowo podmokłe stanowią 21,6 % powierzchni gruntów ornych. Ponad 13 % gleb okresowo podmokłych jest wytworzona z glin. Są to gleby kompleksu zbożowo - pastewnego mocnego. Pozostałych 8 % gleb podmokłych to gleby kompleksu zbożowo - pastewnego słabego. Najwięcej gleb okresowo podmokłych występuje we wsiach: Mochnate - 44,2 %, Kotówka - 43,0 %, Trywieża - 51,0 %, Wasilkowo - 59,6 %.
- Gleby okresowo za suche zajmują 21,9 % powierzchni gruntów ornych. Zaliczane są do nich gleby kompleksu żytniego słabego i częściowo dobrego

o składzie piasku słabogliniastego, gliniastego lekkiego podścielonego piaskiem luźnym czasami gliną. Najwięcej tych gleb występuje we wsiach: Łozice - 57,9 %, Nowosady - 47,5 %. Pasiczniki - 72,4 %, Postołowo - 54,6% Lipiny - 62,0 %.

- Gleby trwale za suche zajmują 6,4 % powierzchni gruntów ornych.

Największe powierzchnie w/w gleb występują we wsiach Orzeszkowo, Nowosady, Olchowa Kładka, Wierzchowskie.

Na kategorię uwilgotnienia użytków zielonych największy wpływ ma skład gramulometryczny gleby, głębokość poziomu wody gruntowej i jego wahania.

Wśród użytków zielonych najwięcej, bo aż 51,9 % ich powierzchni posiada właściwie uwilgotnienie. Są to użytki zielone średnie w przewodzie IV klasy bonitacyjnej.

Użytki zielone okresowo podmokłe stanowią 26,4 % powierzchni użytków zielonych. Występują w obniżeniach terenowych, o wysokim poziomie zalegania wód gruntowych. Najwięcej użytków zielonych okresowo podmokłych występuje we wsiach: Lipiny, Łozice, Orzeszkowo, Olchowa Kładka, Postołowo, Wierzchowskie.

Udział użytków zielonych okresowo za suchych wynosi 21,2 %. Użytki zielone okresowo za suche należą do bardzo słabych, największe ich powierzchnie znajdują się we wsiach: Pasiczniki Duże, Lipiny, Czyżyki, Orzeszkowo.

Kolejnymi ważnymi czynnikami decydującymi o jakości gleb są: ciężkość i trudność gleb do uprawy, kultura gleb oraz właściwości agrochemiczne.

Gleby lekkie do uprawy zajmują 52,0 % ogólnej powierzchni gruntów ornych. Są to w większości gleby kompleksu żytniego bardzo dobrego, zbożowo

- pastewnego mocnego i pszennego dobrego, wytworzone z piasków gliniastych mocnych i glin lekkich.

Drugą grupę zajmującą 47 % powierzchni gruntów ornych, stanowią gleby bardzo lekkie i lekkie do uprawy. Należą w większości do kompleksów przydatności rolniczych żytnio łubinowego, żytniego słabego, żytniego dobrego, zbożowo - pastewnego słabego. Gleby ciężkie do uprawy zajmują 1 % powierzchni gruntów ornych ogółem, występując w obrębach: Nowoberezowo, Nowokornino, Rzepiska, Trywieża.

Na urodzajność gleby w głównej mierze wpływa stopień jej kultury, który z kolei jest uzależniony od: miąższości poziomu ornopróchnicznego, zawartości próchnicy, odczynu gleby, zawartości składników pokarmowych układu stosunków powietrzno - wodnych, składu granulometrycznego.

Spośród czterech stopni kultury (słaby, średni dobry i bardzo dobry) gleby w gminie Hajnówka można zaliczyć do dwóch stopni: średniego i słabego.

Średni stopień kultury posiada większość gruntów ornych, występujących na całym obszarze gminy. Należą one do kompleksów przydatności rolniczej: pszennego dobrego, żytniego bardzo dobrego. Miąższość warstwy próchnicznej jest na ogół równa warstwie ornej i wynosi średnio 25 cm. Do gleb o średnim stopniu kultury należą gleby bielcowe, brunatne, czarne ziemie wytworzone z piasków gliniastych i glin, całkowite i niecałkowite na różnych podłożach.

Słaby stopień kultury posiadają gleby na ponad 30 % gruntów ornych. Są to gleby kompleksów: żytniego bardzo słabego, żytniego słabego, zbożowo - pastewnego słabego i niektóre żytniego dobrego, wytworzone z piasków

luźnych i słabogliniastych. Charakteryzują się płytkim poziomem omopróchnicznym zawartością składników pokarmowych i wykazują kwaśny odczyn gleby.

Według badań przeprowadzonych w 1986r. odczyn gleb na terenie gminy przedstawia się następująco:

- gleby bardzo kwaśne i kwaśne - 62 %
- gleby lekko kwaśne - 26 %
- gleby obojętne i zasadowe - 12 %

Wskaźnik bonitacji negatywnej odczynu gleb wynosi 75 %. Potrzeby wapnowania, zgodnie z danymi OSCHR w Białymstoku są następujące:

- 43 % gruntów ornych wymaga koniecznie wapnowanie,
- na 30 % wapnowanie jest wskazane,
- 27 % gleb wapnowanie można ograniczyć.

Najsilniej zakwaszone w poziomie omopróchnicznym są gleby kompleksów: żytniego bardzo dobrego, żytniego dobrego - pH w KCI wynosi 4,8. Korzystniej kształtuje się odczyn w glebach kompleksów zbożowo - pastewnych - pH w KCI wynosi od 5,9 do 6,1.

Pod względem zasobności w podstawowe składniki pokarmowe najwięcej jest gleb ubogich w fosfor - 71 %, w potas - 67 %, magnez 55 %.

Zawartość próchnicy w glebach poszczególnych kompleksów waha się od 2,58 % w kompleksie zbożowo - pastewnym mocnym do 1,30 % w żytnim - bardzo dobrym.

Zasobność gleb gminy w mikroelementy niezbędne do prawidłowego rozwoju roślin przedstawia tabela 18.

Tab. 18.

Mikroelementy	Zasobność w %			wskaźnik bonitacji
	niska	średnia	Wysoka	

				negatywnej
Mangan	22	24	54	34
Miedź	78	16	6	86
Bor	31	45	24	53
Molibden	66	33	1	82
Cynk	24	52	24	50

Zespoły gleb które mogą być w podobny sposób użytkowane ze względu na zbliżone właściwości rolnicze, tworzą kompleksy przydatności rolniczej. Czynniki decydującymi o zaliczeniu gleby do określonego kompleksu są: skład granulometryczny, stosunki wilgotnościowe, stopień kultury gleby, rzeźba terenu, warunki klimatyczne.

Gleby w gminie Hajnówka zostały zaliczone do następujących kompleksów

- kompleks 2 - pszenney dobry	- 32,5 %
- kompleks 4 - żytni bardzo dobry	-13,3 %
- kompleks 5 - żytni dobry	-10,2 %
- kompleks 6 - żytni słaby	-16,0 %
- kompleks 7 - żytnio - łubinowy	-16,5 %
- kompleks 8 - zbożowo -past. mocny -1061 ha	-13,5 %
- kompleks 9 - zbożowo past. słaby - 633 ha	- 8,0%

przydatności rolniczej:

- 2561 ha
-1047 ha
- 803 ha -
1263 ha
- 509 ha

1.3.Struktura obszarowa gospodarstw rolnych

Zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych, mające na celu poprawę ich konkurencyjności oraz dochodowości przebiegają pomyślnie.

Gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha stanowiły w 1996r (wg danych ze Spisu Rolnego) 11,2 % ogólnej liczby gospodarstw, skupiając 34,6 % powierzchni gruntów należących do gospodarstw indywidualnych ogółem.

Wśród gospodarstw średniej wielkości (5-15 ha) gospodarstwa o pow. 7 - 10 ha stanowiły 18,1 % gospodarstw, skupiając 17,9 % powierzchni gruntów, a gospodarstwa o powierzchni 10 - 15 ha, 18 % gospodarstw i 26 % powierzchni gruntów.

Bardzo liczną grupę - 40 % ogólnej liczby gospodarstw stanowiły gospodarstwa drobne.

Średnia wielkość gospodarstwa rolnego wyniosła w gminie Hajnówka w 1996r. 8,4 ha. Na 100 ha UR przypadało 17 zatrudnionych w rolnictwie.

Aktualną strukturę obszarową indywidualnych gospodarstw rolnych przedstawia poniższa tabela. Obok trendu tworzenia gospodarstw wielkoobszarowych daje się zauważyć nadal wysoki prawie 40% udział gospodarstw do 5 ha.

Tab. 20. Struktura obszarowa indywidualnych gospodarstw rolnych.

Powierzchnia Gospod.	Liczba gospod.	Powierzchnia gospod.	Udział w % ogólnej liczbie	Udział w % w ogólnej pow. użytków rolnych
Wszystkie Gospod. Ogólne	863	7228	100%	100%
1-2ha	126	171	14,6 %	2,4 %
2-5ha	208	701	24,1 %	9,7 %
5-7ha	116	680	13,4 %	9,4 %
7-10 ha	156	1294	18,1%	17,9 %
10 -15 ha	155	1878	18,0%	26,0 %
15-20 ha	55	943	6,4 %	13,0 %
20 - 50 ha	45	1206	5,2 %	16,7 %
50 i więcej	2	355	0,2 %	4,9 %

Ocena struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych winna być dokonywana w układzie przestrzennym w odniesieniu do położenia względem chronionych prawem obszarów cennych przyrodniczo. Na obszarze, gdzie nadrzędnym celem jest ochrona walorów przyrodniczych i

krajobrazowych, w sprzeczności z celami ochrony pozostają gospodarstwa wielkoobszarowe.

Analiza rozkładu struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych wskazuje na kumulację gospodarstw wielkoobszarowych w zachodniej części gminy, zaś w północno - zachodniej i południowej części - znaczne ich rozdrobnienie.

Wynika to w głównej mierze ze zróżnicowania jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz zróżnicowania przestrzennego cech demograficznych mieszkańców jak i położenia w stosunku do miasta. W północno - zachodniej i południowej części gminy udział mieszkańców w wieku produkcyjnym nie sięga nawet 50 %. Niski jest też udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym.

W strukturze obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych możliwy jest przebieg zmian w kierunku:

- stabilizacji bądź niewielkiego spadku liczby gospodarstw małych od 1 do 2-3 ha,
- polaryzacji struktury gospodarstw rolniczych - wzrost liczby gospodarstw obszarowo większych (powyżej 15 ha) i spadek liczby gospodarstw średnich.

Analiza cech gospodarstw rolnych w gminie Hajnówka, takich jak: cel produkcji źródła dochodów, udział dochodów z produkcji rolnej w dochodach gospodarstwa rolnego oraz cech demograficznych użytkowników gospodarstw rolnych, wskazuje na to, że w ramach procesu przystosowania się do standardów Unii Europejskiej do roku 2010 liczba gospodarstw zdolnych do utrzymywania się na rynku może się zmniejszyć do około 300 - 350 gospodarstw.

Praca w małych gospodarstwach rolnych może być traktowana jako zajęcie uzupełniające dla osób zatrudnionych poza rolnictwem.

Do 2010r. zatrudnienie w rolnictwie wg szacunków osiągnie poziom około 700 - 800 osób. Podobny poziom zatrudnienia wynika z dostosowania do wskaźnika zatrudnienia na 100 ha UR.

1.4. Kierunki produkcji rolnej.

Gleby w gminie Hajnówka nadają się do uprawy zbóż i ziemniaków. Udział głównych upraw w ogólnej powierzchni gruntów ornych przedstawiony został poniżej:

Zboża ogółem	53,6 %
Ziemniaki	6,0 %
Warzywa	6,1 %

W produkcji zwierzęcej dominuje chów bydła, trzody chlewnej i owiec. Spośród 858 indywidualnych gospodarstw rolnych produkcję roślinną prowadziły w 1996r. 202 gospodarstwa 23,5 %, zwierzęcą 260 gospodarstw - 30,3 % oraz mieszaną 373 gospodarstwa - 43,5 %.

Zwierzęta gospodarskie posiadało w 1996r. 756 gospodarstw, co stanowiło 88,1 % ogółu gospodarstw indywidualnych, w tym:

- bydła 589 gospodarstw - 68,6 %
- w tym krowy 567 gospodarstw - 66,1 %
- trzoda chlewna 606 gospodarstw - 70,6 %
- konie 130 gospodarstw - 15,2 %
- owce 125 gospodarstw - 14,6 %

1.5. Charakterystyka indywidualnych gospodarstw rolnych wg rodzaju prowadzonej działalności i celu produkcji.

W gminie Hajnówka funkcjonowało w 1996 roku 858 indywidualnych gospodarstw rolnych, z których 728 (84,8%) prowadziło tylko działalność rolniczą:

- wyłącznie i głównie na własne potrzeby - 281 gospodarstw (32,8%) ogólnej liczby gospodarstw),
- głównie na rynek - 447 gospodarstw (52,0% ogólnej liczby gospodarstw).

Wśród gospodarstw prowadzących działalność rolniczą głównie na rynek 24,2 % gospodarstw uzyskiwało wartość produkcji towarowej w granicach 2501 - 4999 zł, 54,6 % gospodarstw - wartość produkcji towarowej w granicach 5000 - 15999 zł, a 21,2 % gospodarstw - wartość produkcji powyżej 16000 zł.

Gospodarstwa prowadzące poza rolniczą działalność gospodarczą i działalność rolniczą z przeznaczeniem wyłącznie i głównie na własne potrzeby (2,2%) oraz głównie na rynek (1,9%) stanowią 4,1% ogólnej liczby gospodarstw.

Gospodarstwa o nieustalonej wartości rolniczej produkcji towarowej i nie prowadzące żadnej działalności oraz gospodarstwa o nieustalonej wartości produkcji towarowej i nie prowadzące działalności poza rolniczej stanowią aż 21 % ogółu indywidualnych gospodarstw rolnych.

Struktura gospodarstw indywidualnych wg udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem gospodarstwa domowego przedstawiała się w 1996 roku następująco:

Poniżej 10 %	-10,5 % gospodarstw	
10-30%	-24,7%	-//-
30 - 50 %	- 20,9 %	- // -
50-67%	-12,7%	-//-
67-90%	-13,0%	-//-
90-100%	-18,2%	-//-

1.6. Wyposażenie gospodarstw w maszyny rolnicze.

Wyposażenie gospodarstw rolnych w ważniejsze maszyny rolnicze na terenie gminy Hajnówka przedstawia się następująco: (na podstawie danych ze spisu rolnego)

Tab. 21. Wyposażenie indywidualnych gospodarstw rolnych w maszyny rolnicze.

Wyszczególnienie	Liczba maszyn	Liczba gospodarstw posiadaj. maszyny	Liczba maszyn na 100 ha UR gmina Hajnówka	Liczba maszyn na 100 haUR Średnia krajowa
-Ciągniki	793	639	7,3	7,1
- Samochody:				
* ciężarowo-osob. I	45	44	0,4	1,0
* ciężarowe do 21,	20	20	0,2	0,5
* ciężarowe pow. 21				
- Kombajny:				
* zbożowe	40	33	0,4	0,5
* ziemniaczane				0,4
* buraczane	1	1	0,01	0,1
- Silosokombajny:				
* samobieżne	2	2	0,02	0,03
* pozostałe	4	4	0,04	0,04
- Rozrzutniki obornika	288	288	2,6	2,6
- Rozsiewacze do naw.	304	299	2,8	2,4
- Kopaczki do ziem.	324	322	3,0	1,8
- Sadzarki do zmień.	187	187	1,7	1,9
- Przyczepy zbierające	98	97	0,9	0,5
- Prasy zbierające	54	54	0,5	0,6
- Połowe obrzkiwacze ciągnikowe	173	172	1,6	2,0
- Dojarki bankowe	144	142	-	-
- Dojarki rurowe	1	1	-	-
- Konwiowe schłodzarki do mleka	46	45	-	-
- Zbiornikowe schłodzarki do mleka	6	6	-	-

Udział gospodarstw posiadających dojarki bankowe stanowił 25 % gospodarstw zajmujących się hodowlą krów, dojarki rurowe zaledwie 0,18 %. Konwiowe schłodzarki do mleka posiadało 8,1 %, a zbiornikowe 1,1 % gospodarstw zajmujących się hodowlą krów. **2.Przedsiębiorczość**

pozarolnicza 2.1. Działalność produkcyjna.

W rejonie Puszczy Białowieskiej dominującą gałęzią przemysłu jest przemysł drzewny. W gminie Hajnówka na 7 funkcjonujących zakładów przemysłowych 5 zajmuje się przetwórstwem drewna.

Tab.22.Działalność produkcyjna.

Miejscowość	Rodzaj zakładu	Zatrudnienie
Lipiny	Tartak	ok. 50 osób
Dubiny	Rzeźnia, mała masarnia, funkcjonuje	1 osoba

	sporadycznie Zakład meblowy Tartak Wytwórnia mas. bitumicznych	50 osób 30 osób 6-8 osób
Nowosady	Tartak Tartak	40 osób 20 osób

Rezerwy terenów pod rozwój funkcji przemysłowej usług produkcyjnych i rzemiosła nieuciążliwego zgodnie z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego i zmiany planu gminy Hajnówka istnieją w miejscowościach:

- Dubiny

- teren w sąsiedztwie zakładu meblowego
- na terenie rozpoczętej niegdyś budowy wytwórni makaronów (istnieje hala produkcyjna) z przeznaczeniem pod rzemiosło nieuciążliwe,

- Nowosady

- teren po wytwórni mas bitumicznych z przeznaczeniem pod przemysł i rzemiosło uciążliwe.

2.2. Usługi rynkowe

W roku 1997 działalność gospodarczą prowadziło na terenie gminy 127 osób:

- usługi stolarskie - 54 osoby
- usługi ogólnobudowlane - 32 osoby
- usługi handlowe - 18 osób
- inne - 23 osoby.

Sprzedaż artykułów spożywczych i przemysłowych była prowadzona w sklepach we wsiach: Dubicze Osoczne, Dubiny, Nowokornino, Orzeszkowo, Olchowa Kładka, Pasieczniki Duże, Wasilkowo, Zwodzieckie. Na 1 sklep przypada do obsługi 600 osób. Usługi gastronomiczne funkcjonują w 3 miejscowościach: Mochnate, Orzeszkowo, Wygoda.

Komunikacja

Przez gminę Hajnówka przebiegają jednotorowe linie kolejowe: Siedlce - Mordy - Czeremcha - Hajnówka, Hajnówka - Białowieża, Hajnówka - Bielsk Podlaski - Białystok, Hajnówka - Narewka - granica państwa. Wszystkie te linie kolejowe są w bardzo złym stanie technicznym, wymagają przebudowy.

Sieć dróg kołowych składa się z układu dróg:

- wojewódzkich: Nr 685 Hajnówka - Zwodzieckie - Narew
Nr 687 Zwodzieckie - Narewka
Nr 689 Bielsk Podlaski - Hajnówka - Białowieża
Nr 691 Kleszczele - Hajnówka.
- powiatowych: Nr 661 Nowoberezowo - Czyże
Nr 664 Jagodniki - Dubicze Osoczne -
Nowoberezowo - Nowokornino -
Trywieża - Łosinka Nr 665 Nowoberezowo -
Kojły - Kuraszewo Nr 666 Kuraszewo -
Nowokornino Nr 667 Kuraszewo - Trywieża -
Kotówka - Dubiny Nr 668 Nowokornino - Putyska
Nr 669 Dubiny - Bielszczyszna Nr 670 Kotówka -
Golakowa Szyja - Borysówka Nr 671 Golakowa Szyja
- Rzepiska - Kowela Nr 694 Nowosady - Skryplewo
Nr 695 Hajnówka - Lipiny Nr 699 Poryjewo -
Orzeszkowo - Piaski Nr 700 Orzeszkowo - Łozice
Nr 702 droga Nr 689 - Stare Berezowo - Dubicze
Cerkiewne Nr 709 droga Nr 691 - droga Nr 664 -
Pasieczniki
Duże - Dubicze Osoczne
Nr 710 droga Nr 689 - Chytra Nr 711 droga Nr 689 -
Progale Pozostałe drogi są drogami gminnymi.

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA 1.

Gospodarka wodno - ściekowa

W wodociąg wyposażone są wszystkie miejscowości gminy Hajnówka. Długość sieci wodociągowej wynosi 98,9 km, liczba przyłączy 1256 szt. Liczba mieszkańców korzystających z wodociągu wynosi 47550 osób. Ujęcia wody zlokalizowane są w miejscowościach:

- a) Nowoberezowo: wydajność 4008,0 m³/d, obsługuje wsie: Nowoberezowo, Nowokornino, Trzywieża, Kotówka, Wasilkowo, Rzepiska, Borysówka, Smolany, Sadek, Przechody, Nowosady, Sorocza Nóżka, Skryplewo, Postołowo Dubiny, Bielszczyzna, Pucika, Wygoda, Czyżyki, Dubicze Osoczne, Chytra i Progale
- b) Orzeszkowo: wydajność 2016,00 m³/d, obsługuje wsie: Orzeszkowo, Borek, Pasieczniki, Łozice, Olszyna, Topiło,
- c) Mieszkańcy wsi Mochnate i Stare Berezowo korzystają z wodociągu Stary Kornin zlokalizowanego na terenie gminy Dubicze Cerkiewne.
- d) Mieszkańcy wsi Lipiny korzystają z wodociągu miejskiego w Hajnówce. Ponadto na terenie gminy funkcjonują wodociągi zakładowe:
- e) na terenie gospodarstwa Mieszkaniowego zasobu Skarbu państwa (b. PGR Nowoberezowo) wydajność 1204,8 m³/d,
- f) na terenie bazy SKR w Nowosadach, wydajność 1392 m³/d.
- g) Zakład produkcji Opakowań i Galanterii Drzewnej, wydajność 1404,0 m³/d,
- h) Spółdzielnia Produkcyjna w Bialszczyźnie, wydajność 480,0 m³/d,
- i) Leśniczówka Czerlonka, wydajność 480,0 m³/d, j) Jednostka Wojskowa w Hajnówce 1488 m³/d.

Pobór wody razem wynosi 726 m³/d, rezerwa wydajności sumarycznej wodociągów wynosi 80%.

Woda jest pobierana z warstw wodonośnych położonych od 100 - 150 m. p.p.t., co może wskazywać na jej dobrą jakość ze względu na znaczną miąższość warstw izolujących.

Oczyszczalnia ścieków mechaniczno - biologiczna funkcjonuje we wsi Mochnate. Jej przepustowość wynosi $100 \text{ m}^3/\text{d}$, a stopień wykorzystania przepustowości 50 %. Obsługuje wsie Mochnate i Stare Berezewo. Długość sieci kanalizacyjnej wynosi 3306 m., a liczba przyłączy 152 sztuki.

GMINA HAJNÓWKA

Analiza stanu istniejącego w oparciu o plan zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka

Numer sołectwa	Zabudowa zagrodowa	Zabudowa jednorodzinna	Zabudowa wielorodzinna	Urządzenia usługowe rolnictwa	Urządzenia usługowe leśnictwa	Urządzenia produkcji rolniczej	Urządzenia produkcji zwierzęcej	Usługi handlu	Usługi kultury	Usługi oświaty	Usługi rzemiosła	Usługi sportu	Usługi gastronomii	Usługi zdrowia	Usługi inne	Przemysł	Cmentarze	Oczyszczalnia ścieków	Wypisisko śmieci	Ujęcie wody
	MIR	MN	MW	RPU	RLU	RPO	RPH	UH	UK	UO	UR	US	UG	UZ	UI	P	ZC	NO	NU	WZ
1.	9,07	2,40																		0,54
2.	10,86								0,25											
3.	28,35			0,25				0,10	0,84			0,90			0,45				0,50	
4.	21,30								0,30						0,40				1,20	
5.	29,20			0,45					0,80											

	MR	MIN	MW	RPU	RLU	RPO	RPH	UH	UK	UO	UR	US	UG	UZ	UI	P	ZC	NO	NU	WZ
⑥	31,40						0,90	0,15									0,12		0,10	
⑦	67,94	1,67						0,30	1,10	0,30						15,15	5,24		0,80	
⑧	18,75	17,33							0,45							1,70				
⑨	19,20	3,98	4,39		2,50				0,50							1,00	5,80			
⑩	4,30	95,62																		
⑪	39,50			7,00					0,50	0,65					0,30			0,60		
⑫	44,85	1,60					7,50	0,50	1,91						0,35		3,45			0,10

	MR	MN	MW	RPU	RLU	RPO	RPH	UH	UK	UO	UR	US	UG	UZ	UI	P	ZC	NO	NU	WZ
21.	70,25			0,45				0,35	1,20			0,35			0,15					
	3,00	3,30																		
22.	2,48				0,60			0,70	1,10			0,50								
	9,92																			
23.	28,00			0,30																
		2,80																		
24.	12,12																			
25.	7,68																			
		3,20																		
Ogółem	691,43	6,90	4,39	12,23	3,10	1,70	12,90	3,00	12,61	3,29	0,16	0,85	0,10	0,92	4,46	16,45	14,91	0,60	2,60	0,64
	17,24	142,00						0,10	1,00			0,90				4,56				
Suma	708,67	148,90	4,39	12,23	3,10	1,70	12,90	3,10	13,61	3,29	0,16	1,75	0,10	0,92	4,46	21,01	14,91	0,60	2,60	0,64

- Tabela określa powierzchnię terenów przeznaczonych w planie zagospodarowania i zinventaryzowanych w terenie pod poszczególne funkcje.
- Tereny oznaczone w tabelce kolorem niebieskim mówią o powierzchni terenów rezerwowanych pod daną funkcję.

Analiza wydanych decyzji
o zagospodarowaniu przestrzennym w latach 1995 -1998
w obszarze gminy HAJNÓWKA

Pobieżny przegląd rejestrów ruchu inwestycyjnego pozwala na stwierdzenie tendencji do zniżkowania ilości wszczynanych spraw, a w związku z tym i podejmowanych decyzji

Po stabilizacji lat 1995 i 1996 (odpowiednio 43 i 49 spraw) nastąpił spadek w 1997 r. (do 37), a w trwającym 1998 r. nie zapowiada się radykalny wzrost poczynań kubaturowych i infrastrukturalnych w przestrzeni gminy.

W przekroju rodzajowym wydanych decyzji zaznacza się stopniowe zmniejszanie się ilości zamierzeń mieszkaniowych w stosunku do usługowych i uzbrojenia terenu - od około 3/4 w 1995 r., poprzez 1/2 w 1996 r. do 1/3 w 1997 r. stanu potencjalnego inwestowania. Przy tym w poza mieszkaniowych zapotrzebowaniach jest znacznie mniej wniosków na usługowe inwestycje niż na infrastrukturalne.

Z kolei, przegląd spraw zagospodarowania przestrzeni pod kątem miejsc sytuowania nowych inwestycji w obszarze gminy uwidacznia największy ruch budowlany (zwłaszcza mieszkalny) w przedmiejskich osadach: Lipiny (pełniące rolę peryferyjnego osiedla dla Hajnówki) oraz Dubiny (rozwijającej się ciągiem wzdłuż pasa kolejowego i drogowego od miasta w kierunku Białegostoku).

Leżące w tym pasie Nowosady (na pn. od Dubin) również są aktywne na polu inwestycyjnym.

Dobrze rozwijają swe zainwestowanie również wsie: Nowo- i Stare Berezowo (ok. 5 km na zachód od miasta) - znajdujące się w pojedynczych ciągach prostopadłych do drogi krajowej Bielsko-Biała - Hajnówka i usytuowane po obu jej stronach - szczególnie jeśli chodzi o infrastrukturę techniczną.

Orzeszkowo (najbliższa wieś - kolonia na pld. od miasta) stara się dorównać uzbrojeniu głównego ośrodka i pełnić rolę satelity obsługującego je.

Przedstawione dalej tabele i diagramy obrazują stan i stopień tematycznego ujęcia spraw gospodarki w przestrzeni gminy.

I. Wykaz zamierzeń inwestycyjnych w gminie Hajnówka
w latach 1995 - 1998

Nr	Jednostka osadnictwa	Ilość wydanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w latach:				Razem	Suma	Ilość wydanych decyzji o pozwoleniu na budowę w latach:				Razem	Suma
		1995	1996	1997	1998			1995	1996	1997	1998		
1.	Bielszczyzna	-	1	-	-	1	3	-	1	-	-	1	3
2.	Borek	-	-	-	1	1	2	-	-	-	1	1	2
3.	Borysówka	-	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	1
4.	Chytra	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
5.	Czyżyki	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	Dubicze Osoczne	1	-	-	2	1	4	1	-	-	-	1	3
7.	Dubiny	14	6	4	3	27	42	13	1	5	4	2	24
8.	Kotówka	1	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	1
9.	Lipiny	6	4	-	7	12	25	6	1	3	2	4	9
10.	Łozice	-	1	-	-	1	1	-	-	1	-	-	1
11.	Mochnate	-	-	2	-	2	4	-	-	2	1	-	1
12.	Nowoberezowo	1	2	1	3	3	11	-	2	1	2	-	2
13.	Nowokornino	-	1	-	1	2	5	-	-	1	2	-	1
14.	Nowosady	3	-	-	1	4	10	3	1	-	-	1	4
15.	Orzeszkowo	1	3	3	2	9	13	1	1	2	2	-	5

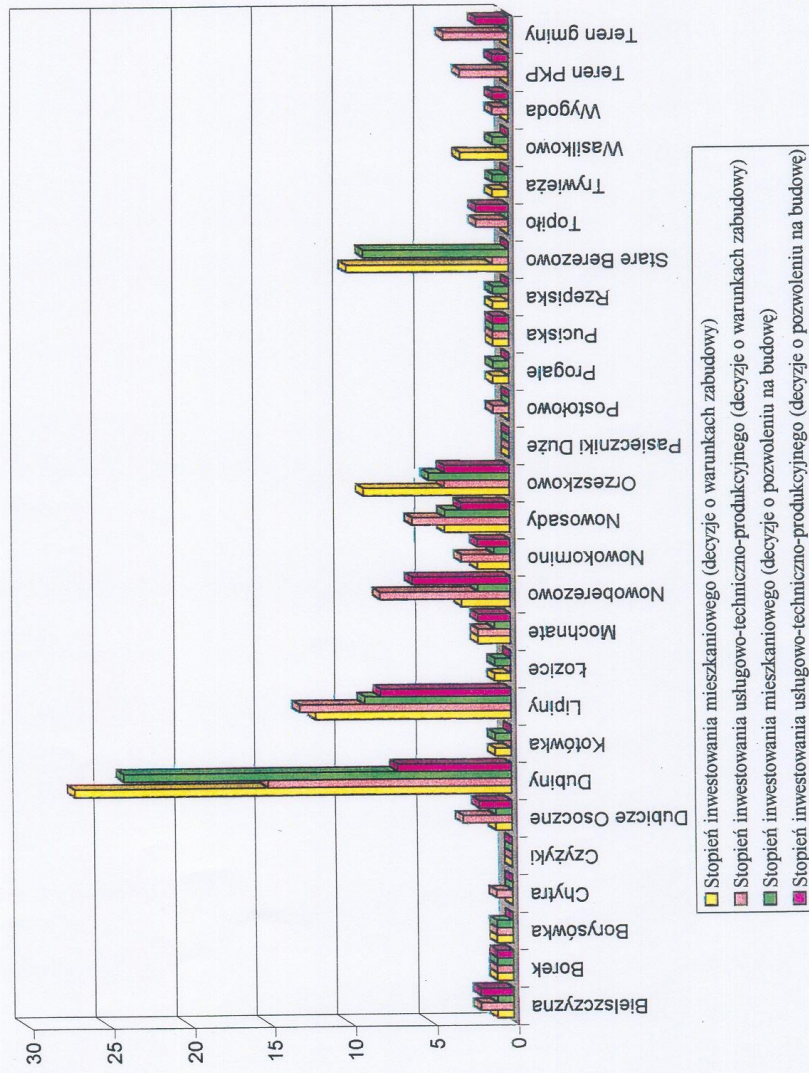

cd. wykazu

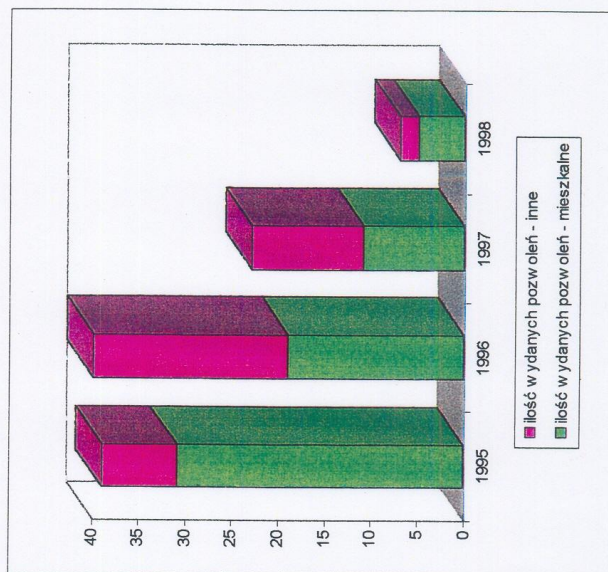
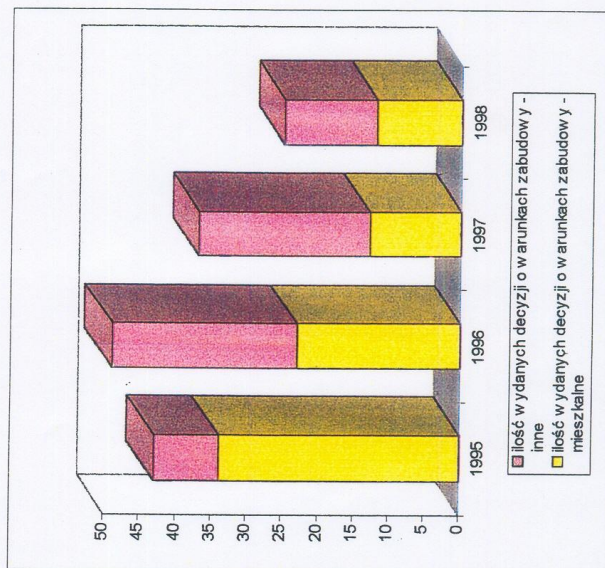
Nr	Jednostka osadnictwa	Ilość wydanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w latach:				Razem	Suma	Ilość wydanych decyzji o pozwoleniu na budowę w latach:				Razem	Suma									
		1995	1996	1997	1998			1995	1996	1997	1998											
16.	Pasieczniki Duże	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-								
17.	Postołowo	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-								
18.	Progale	-	-	1	-	1	1	-	-	1	-	-	1	1								
19.	Puciska	1	-	-	-	1	2	1	-	-	-	-	1	2								
20.	Rzepiska	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	1								
21.	Stare Berezowo	5	2	1	2	10	11	5	2	1	-	1	9	9								
22.	Topiło	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2								
23.	Trywieża	-	-	1	-	1	1	-	-	1	-	-	1	1								
24.	Wasilkowo	1	2	-	-	3	3	-	-	1	-	-	1	1								
25.	Wygoda	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1								
26.	Teren PKP	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	-	1								
27.	Teren gminy	-	-	-	3	4	4	-	-	-	2	-	-	2								
Razem		34	9	23	13	24	12	13	82	72	154	31	8	19	21	11	12	5	2	65	44	109
Ogółem		43	49	37	25	154	X	39	40	23	7	109	X									

II. Stopniowanie udziału jednostek osadniczych w rodzajach potencjalnego inwestowania w okresie od 1995 r. do 1998 r.

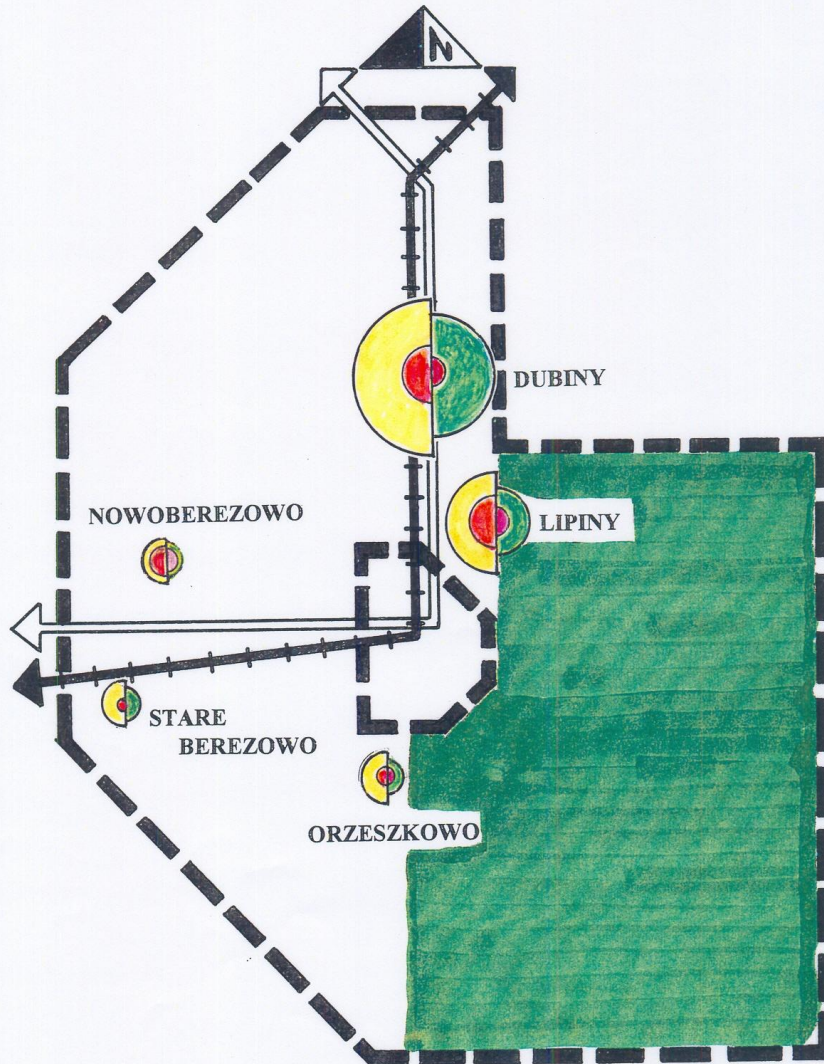

**III. Diagramy dynamiki poczynań inwestycyjnych
w czasie 1995 r. - 1998 r.**

IV. Schemat ekstremów inwestycyjnych gminy.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

1. Potencjały

- Bardzo duża lesistość, wynosząca 55% ogólnej powierzchni gminy,
- Wysokie walory przyrodnicze, kompleks Puszczy Białowieskiej uznanej w krajowej sieci ECONET - PL za biocentrum 28M o międzynarodowej randze przyrodniczej,
- Występowanie poza obszarem puszczy, na jej przedpolu w dolinie rzeki Chwyszczey (okolice Orzeszkowa), terenu o krajowej randze przyrodniczej,
- Dobry stan sanitarny środowiska (lasy, wody, gleby, powietrze),
- Objęcie dotychczas różnymi formami ochrony przyrody 60,3 % powierzchni gminy.

2. Problemy.

- Słabo rozwinięta sieć hydrograficzna, odznaczająca się małą wodnością,
- Znaczne zanieczyszczenie rzeki Leśnej, przepływającej na długim odcinku przez puszcę Białowieską powoduje eutrofizację wód.
- Uregulowanie i oczyszczenie brzegów wszystkich cieków wodnych w północno - zachodniej części (rolniczej części gminy) powodujące przyspieszony spływ wód powierzchniowych i obniżenie poziomu wód gruntowych.
- Położenie części złóż surowców naturalnych w obrębie gleb chronionych,
- Monotonny krajobraz rolniczy zachodniej części gminy na ogół bez zadrzewień śródpolnych,
- Brak na większości obszaru gminy systemu kanalizacji sanitarnej, przy zwo-
dociągowaniu gminy w 100 %.
- Stosunek mieszkańców gminy do rozszerzenia granic Parku Narodowego,
wynikające z obaw o utratę części dochodów.

3. Szanse.

- Działania na rzecz podniesienia rangi ochronnej części Puszczy Białowieskiej należącej do gminy z Obszarami Chronionego Krajobrazu do rangi Parku Narodowego i rezerwatu biosfery,
- Działania zmierzające do wyposażenia gminy w infrastrukturę techniczną umożliwiającą ochronę środowiska: systemy kanalizacji sanitarnej, urzędowe składowiska odpadów, gazyfikacja,
- Działania wspierające rozwój agroturystyki i rolnictwa ekologicznego, zwłaszcza na terenach tzw. przedpola Puszczy Białowieskiej,
- Planowane inwestycje w zakresie retencjonowania wód.

4. Zagrożenia.

- Potencjalne zanieczyszczenia przemysłowe i komunalne miasta Hajnówka,
- Istnienia dzikich wysypisk śmieci w zachodniej części gminy,
- Obniżenie poziomu wód gruntowych na skutek regulacji rzek i melioracji odwadniających,
- Zagrożenie zanieczyszczeniem wód w wyniku prowadzenia gospodarki rolnej (stosowanie nawozów i chemicznych środków ochrony roślin, prowadzenie ferm hodowlanych),
- Stosowanie zrębów zupełnych w gospodarce leśnej,
- Wnikanie synantropów na teren Puszczy Białowieskiej.

ROLNICTWO

1. Potencjały

- Przewaga gleb o warunkach korzystnych z punktu widzenia przydatności do produkcji rolnej,
- Udział gleb klas III i IV wynoszący 69,2%.
- Występowanie dużych zwartych kompleksów dobrych gleb w zachodniej części gminy,
- Korzystne tendencje zmian w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych: wzrastający udział gospodarstw dużych powierzchniowo, pow. 15 ha, zwłaszcza w zachodniej części gminy,
- Mozaikowość użytków rolnych na przedpolu Puszczy Białowieskiej z dużą ilością zadrzewień śródpolnych sprzyjająca zakładaniu gospodarstw agroturystycznych oraz stwarzająca warunki do występowania na tym terenie ekosystemów.

2. Problemy

- Stosunkowo niski poziom wyposażenia w środki produkcji (niski standard większości budynków gospodarskich, duży stopień zużycia maszyn)
- Niski poziom wyposażenia w infrastrukturę.
- Bezrobocie agrarne (ukryte) w rolnictwie wynoszące ok. 500 - 600 osób.

3. Szanse

- Możliwość pozyskania funduszy na wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich,
- Tworzenie związków producenckich, zajmowały by się nie tylko produkcją ale organizacją przetwarzania i zbytem produktów rolnych,

- Szansa wypromowania rolników jako producentów zdrowej żywności w związku z położeniem gminy Hajnówka na terenie Zielonych Płuc Polski, w jednym z najmniej zanieczyszczonych regionów Europy.

4. Zagrożenia.

- Utrzymująca się, a nawet pogłębiająca się nadreprezentacja płci męskiej w grupie wieku produkcyjnego mobilnego,
- Utrwalanie się niekorzystnej struktury wieku wśród użytkowników gospodarstw rolnych,
- Brak programu rozwoju terenów wiejskich,
- Zbyt małe w stosunku do potrzeb środki na restrukturyzację terenów wiejskich oraz częstokroć brak możliwości skonsumowania funduszy proakcyjnych ze względu na duży udział środków własnych gminy, warunkujący ich otrzymanie.

TURYSTYKA

1. Potencjały

- Występowanie na terenie gminy obszarów o wybitnych wartościach turystycznych:
  - * Puszcza Białowieska charakteryzująca się naturalnym charakterem i bioróżnorodnością oraz korzystną strukturą siedliskową i wiekową drzewostanów (dominacja siedlisk boru mieszanego świeżego i lasu świeżego oraz znaczna ilość drzewostanów starszy klas wieku),
  - * 12 rezerwatów przyrody (8 leśnych, 3 faunistyczne, 1 krajobrazowy) o łącznej powierzchni 1940, 25 ha, zlokalizowanych we wschodniej i północno - wschodniej części gminy na terenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej,

- * Występowanie na przedpolu Puszczy Białowieskiej - rejon wsi: Orzeszkowo, Majdan, Pasieczniki Wielkie, Dubiny, Nowosady, Borysówka, obszarów o warunkach szczególnie korzystnych do rekreacji pobytowej,
- * Interesujący krajobraz kulturowy gminy Hajnówka i okolic.

- Występowanie pustych budynków gospodarczych po byłych PGR, do wykorzystania na cele turystyczno rekreacyjne, np. założenie klubów jeździeckich,
- Istniejące zbiorniki wodne w Topile do wykorzystania na cele rekreacyjne.

2. Problemy.

- Niski poziom wyposażenia w infrastrukturę techniczną (znikomy stopień wyposażenia w system kanalizacji sanitarnej przy 100% wyposażeniu w wodociąg, brak zorganizowanego systemu gospodarki odpadami, niski na ogół stan techniczny dróg),
- Niski poziom wyposażenia w usługi (brak bazy hotelowej i gastronomicznej, brak dostatecznej bazy obsługi komunikacyjnej, niski poziom wyposażenia w usługi handlu, brak obiektów sportowych o odpowiednim standardzie),
- Brak zbiorników wodnych dogodnych do wykorzystania na cele rekreacyjne.

3. Szanse

- Unikalność terenu gminy Hajnówka zarówno pod względem przyrodniczym jak i kulturowym,
- Możliwość pozyskania funduszy pomocowych na zagospodarowanie terenu o wybitnych w skali światowej walorach przyrodniczych zgodnie z zasadami ekorozwoju,
- Sprzyjające warunki do rozwoju gospodarstw agroturystycznych oraz form aktywnego wypoczynku (przejażdżki konne i rowerowe po wytyczonych szlakach, ścieżkach dydaktycznych).

4. Zagrożenia

- Zagrożenie degradacją cennych przyrodniczo obszarów w przypadku nadmiernej penetracji turystycznej,
- Prawdopodobieństwo pominięcia terenu gminy jako potencjalnego zaplecza turystycznego Puszczy Białowieskiej spowodowane większym zainteresowaniem inwestorów terenem Białowieży i Zalewu Siemianówka.

SFERA SPOŁECZNA

1. Potencjały

- Funkcjonowanie na terenie gminy wsi o tendencjach rozwojowych z korzystną strukturą wieku mieszkańców, o dużej aktywności ekonomicznej wyrażającej się przyrostem podmiotów gospodarczych w przedsiębiorczości poza rolniczej,
- Dobry poziom wyposażenia w usługi oświaty na poziomie podstawowym (dobry stan techniczny obiektów, budowa nowego w Nowosadach),
- Stale powiększająca się baza usług kultury.

2. Problemy

- Niski poziom wykształcenia ludności,
- Słaba dostępność usług dla ludności miejscowości poniżej 50 osób,
- Niski poziom wyposażenia w usługi o charakterze podstawowym: zdrowia, sportu, obsługi finansowo - pocztowej, handlu,
- Niedostateczny stopień wykorzystania istniejących obiektów usług kultury,
- Występowanie bezrobocia oraz wysokiego bezrobocia agrarnego,
- Około 30 % udziału w zabudowie wiejskiej budynków mieszkalnych i gospodarskich w złym stanie technicznym, substandardowych.

3. Szanse

- Urządzenie imprez kulturalnych i sportowych w celu uatrakcyjnienia oferty turystycznej gminy.

4. Zagrożenia

- Zdeformowana struktura wiekowa i płci w większości miejscowości gminy.

DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

1. Potencjały:

- Przebieg przez teren gminy, dróg kołowych wojewódzkich łączących teren gminy z Bielskiem Podlaskim, Białymstokiem i Warszawą.
- Duża, atrakcyjność turystyczna gminy, stwarzająca możliwości do rozwoju przemysłu turystycznego.
- Duże rezerwy zasobów pracy w rolnictwie, związane z występującym obecnie bezrobociem agrarnym.

2. Słabości:

- Słabo rozwinięta sieć usług rynkowych, w tym obsługi finansowej, szkoleniowo - doradczej, itp.
- Słabo rozwinięty, przemysł, funkcjonujący w zasadzie w obrębie jednej branży.
- Niski poziom wykształcenia ludności.
- Niezbyt dobry stan techniczny dróg.
- Niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę komunalną (nieuporządkowana gospodarka wodno - ściekowa i gospodarka odpadami stałymi) oraz w zakresie telefonizacji, obsługi komunikacyjnej i elektroenergetyki.
- Brak bazy turystycznej.

3. Szanse:

- Możliwości pozyskania funduszy na wielofunkcyjny rozwój wsi oraz inwestycje związane z turystyką.
- Możliwości przetwórstwa płodów rolnych , opatrzonych znakiem zdrowej żywności.

4. Zagrożenia:

- Funkcjonowanie w sąsiedniej Białowieży konkurencyjnych usług turystycznych.
- Migracja z terenu gminy ludności w wieku produkcyjnym mobilnym, a więc największej aktywności gospodarczej.
- Niski poziom aktywności gospodarczej wśród mieszkańców gminy, mierzony ilością podmiotów gospodarczych 1000M.

CELE ROZWOJU

1. Cele społeczne:

- Poprawa dostępności usług zarówno rynkowych jak i nierynkowych.
- Przeciwdziałanie odpływowi z terenu gminy ludności w wieku produkcyjnym poprzez zróżnicowanie struktury gospodarczej gminy, tworzenie infrastruktury turystycznej o znaczeniu ponadlokalnym.
- Przeciwdziałanie skutkom bezrobocia agrarnego poprzez tworzenie pozarolniczych miejsc pracy.
- Poprawa warunków zamieszkania poprzez budowę systemów infrastruktury technicznej, dalszej poprawy jakości i funkcjonalności układu komunikacyjnego .
- Tworzenie więzi w społeczności wiejskiej poprzez dążenie do koncentracji układów osadniczych, wspólną dbałość o zachowanie ładu przestrzennego i zachowanie tradycyjnych form zabudowy.

2. Cele ekonomiczne :

- Zróżnicowanie struktury gospodarczej gminy i wzrost jej potencjału gospodarczego .
- Dostosowanie kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy do naturalnych predyspozycji terenu.
- Zagospodarowanie opuszczonego majątku trwałego na cele produkcyjno-usługowe.
- Wykorzystanie renty położenia wschodniej części gminy na obszarze o dużych walorach turystycznych.
- Podniesienie dochodowości konkurencyjności gospodarstw rolnych.
- Ochrona najlepszych gleb przed zagospodarowaniem na cele nierolnicze.

3. Cele ochrony środowiska przyrodniczego.

- Zachowanie wysokich walorów przyrodniczych kompleksu Puszczy Białowieskiej i terenów położonych w jej sąsiedztwie, posiadających wpływ na jakość życia mieszkańców (walory turystyczne, klimat, jakość wód powierzchniowych i podziemnych, czyste powietrze).
- Racjonalna gospodarka wodna w małych zlewniach, zapewnienie wystarczającej ilości wody do produkcji rolnej poprzez jej retencjonowanie .
- Ochrona gleb III i IV klasy bonitacyjnej przed zagospodarowaniem nierolniczym .
- Utrzymanie mozaikowej struktury użytkowania gruntów , tworzenie zadrzewień śródpolnych korzystnych z punktu widzenia ochrony ekosystemów i podniesienia atrakcyjności krajobrazu (tworzenie gospodarstw agroturystycznych) oraz tworzenia korzystnych warunków do produkcji rolnej .
- Ochrona wód podziemnych przed degradacją, warunkująca dalszy rozwój osadnictwa i sfery produkcyjnej .

KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Na terenie gminy Hajnówka zakłada się utrzymanie następujących funkcji:

- gospodarki rolnej w dostosowaniu do uwarunkowań naturalnych ,
- gospodarki leśnej w dostosowaniu do wymogów ochrony środowiska wynikających ze statusu ochrony prawnej Kompleksu Puszczy Białowieskiej i terenów na przedpolu Puszczy oraz projektowanego podniesienia rangi ochrony prawnej tych obszarów,
- wielokierunkowej działalności gospodarczej w tym przemysłowej , jako funkcji uzupełniającej .

Funkcjami towarzyszącymi funkcjom podstawowym są mieszkalnictwo i obsługa w zakresie rozwoju usług , komunikacji i infrastruktury technicznej. Z syntezy uwarunkowań naturalnych determinujących w głównej mierze strukturę funkcjonalną gminy wynikają predyspozycje do rozwoju funkcji turystycznej , jako jednej z funkcji podstawowych.

W polityce przestrzennej gminy realizacja celów i zasad zagospodarowania przestrzennego jest związana z realizacją ochrony środowiska przyrodniczego Jako jednego z głównych celów.

1. Funkcja rolnicza.

Uznanie funkcji rolniczej za jedną z podstawowych funkcji zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka wynika zarówno z uwarunkowań przyrodniczych (46,5% udział gleb żyznych w klasach bonitacyjnych III i IV ; udział użytków rolnych w powierzchni gruntów ogółem na poziomie 37,1%) jak i ekonomiczno- społecznych(ok.30% udział indywidualnych gospodarstw rolnych o powierzchni ponad 10 ha; zatrudnienie w rolnictwie na poziomie 80% ogółu pracujących).

W oparciu o uwarunkowania przyrodnicze oraz trendy przekształceń strukturalnych w rolnictwie na terenie gminy można wyodrębnić następujące obszary funkcjonalne o różnorodnych zasadach zagospodarowania: a) obszary o dominacji funkcji rolniczej,
 b) obszar preferowany do rozwoju agroturystyki i turystyki z funkcją rolniczą jako uzupełniającą, c) obszary wielofunkcyjnego rozwoju wsi

A. Obszar o dominacji funkcji rolniczej obejmuje zachodnią i północno-zachodnią część gminy. Jest on znacznie oddalony od Puszczy Białowieskiej. Charakteryzuje się monotonnym krajobrazem, występowaniem zwartych dużych kompleksów gleb III i IV klasy bonitacyjnej oraz dominacją gospodarstw średnich i dużych obszarowo.

Zasady zagospodarowania przestrzennego obszaru :

- Utrzymanie rolniczego użytkowania terenu, z zastosowaniem tzw. ekologicznych (przyjaznych dla środowiska) technologii.
- Koncentracja zabudowy w obrębie obecnych granic miejscowości, dążenie do zwiększenia zwartości układów osadniczych.
- Dopuszczenie nowej zabudowy zagrodowej i mieszkaniowej oraz zabudowy związanej z obsługą rolnictwa i jego funkcjonowaniem (mieszalnie pasz, przechowalnie, magazyny) w granicach miejscowości i w jej bezpośrednim sąsiedztwie, a także zabudowy usługowej na rzecz obsługi ludności.
- Dopuszczenie utworzenia zbiornika retencyjnego w Wasilkowie.

B. Obszary preferowane do rozwoju agroturystyki i turystyki z funkcją rolniczą jako uzupełniającą, występująca na przedpolu Puszczy Białowieskiej - rejony wsi: Orzeszkowo, Majdan, Pasieczniki Wielkie. Charakteryzują się zróżnicowanym mozaikowatym krajobrazem łąkowo - polno - leśnym.

Teren jest położony w obrębie obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej . **Zasady zagospodarowania przestrzennego obszaru:**

- Zachowanie dotychczasowego użytkowania rolniczego terenów ze szczególnym uwzględnieniem utrzymania mozaikowatej struktury użytkowania gruntów.
- Dopuszcza się zmiany użytkowania rolniczego gruntów dla potrzeb rozwoju leśnictwa na obszarach wytyczonych granicą polno - leśną oraz turystyki.
- W granicach miejscowości dopuszcza się nową zabudowę zagrodową i mieszkaniową , inwestycje związane z obsługą rolnictwa a także rozwój usług, w tym obsługi turystycznej.
- Zachowanie zwartości układów osadniczych , harmonijnie wkomponowanych w mozaikowaty krajobraz przedpola Puszczy.
- Dopuszcza się możliwość stworzenia zbiornika retencyjnego w Chytrej, oraz zbiornika retencyjnego w Orzeszkowie.

C. Obszary wielofunkcyjnego rozwoju wsi obejmuje rejony miejscowości: Dubiny , Nowosady i Lipiny . Są to tereny położone w sąsiedztwie miasta Hajnówka , przewidziane do rozwoju osadnictwa w powiązaniu z funkcją usługowo-produkcyjną oraz turystyki . Tereny na przed przedpola Puszczy Białowieskiej charakteryzują się mozaikowatością krajobrazu rolniczego. **Zasady zagospodarowania przestrzennego obszaru :** • Optymalne utrzymanie obecnej struktury użytkowania gruntów na terenie przedpola Puszczy Białowieskiej , z dopuszczeniem zmiany użytkowania rolniczego dla potrzeb leśnictwa na obszarach wytyczonych granicą rolno-leśną oraz usług i urządzeń turystyki.

- Preferowany rozwój zabudowy mieszkaniowej , zagrodowej i letniskowej oraz na potrzeby działalności usługowej , produkcyjnej, obsługi turystyki i rolnictwa w powiązaniu z istniejącymi układami osadniczymi.
- Dopuszcza się rozwój zespołów zabudowy rekreacyjno - turystycznej oraz usługowo-produkcyjnej poza zwartymi układami osadniczymi pod warunkiem zapewnienia odpowiednich standardów zabudowy i użytkowania terenu oraz wyposażenie w infrastrukturę techniczną.

2. Funkcje turystyczne.

Turystykę uważa się za jeden z głównych obok rolnictwa kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Hajnówka .Na terenie gminy może się rozwijać turystyka wędrowna kwalifikowana oraz turystyka pobytowa o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym.

Na podstawie waloryzacji przyrodniczej terenu gminy stwierdza się występowanie obszarów o predyspozycjach do zagospodarowania turystycznego. Tereny położone na przedpolu Puszczy Białowieskiej obejmujące rejony wsi: Orzeszkowo, Majdan, Pasieczki Wielkie, Dubiny, Nowosady, Borysówka. Kompleksy leśne Puszczy Białowieskiej znajdujące się w obrębie terenu gminy, stanowiące jej główny walor turystyczny. **Zasady ogólne zagospodarowania turystycznego:**

- W lasach gminy odznaczających się wybitnymi walorami turystycznymi, ruch turystyczny powinien być skierowany głównie na wyznaczone ścieżki dydaktyczne i szlaki turystyczne (piesze, rowerowe, konne).
- Swobodną penetrację lasów należy ograniczyć do terenów najbardziej odpornych na antropopresję tj. do drzewostanów starszych klas na siedliskach boru mieszanego świeżego i lasu świeżego.
- Preferowany jest rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na terenach położonych na przedpolu Puszczy Białowieskiej, o korzystnych warunkach fizjograficznych do rozwoju turystyki pobytowej.

- Preferuje się dostosowanie skali i formy architektonicznej zabudowy rekreacyjno - turystycznej do regionalnej formy zabudowy, zwłaszcza lokalizowanej na terenie istniejących struktur osadniczych bądź w powiązaniu z nimi.
- Dopuszcza się lokalizację zabudowy turystyczno - rekreacyjnej po za strukturami układów osadniczych pod warunkiem wyposażenia w media infrastruktury technicznej oraz stosowania odpowiednich standardach zabudowy.
- Zakłada się konieczność budowy zaplecza usługowego i rekreacyjnego (sportowego) w miejscowościach o dominującej funkcji turystycznej.
- Dopuszcza się wykorzystanie opuszczonych obór w Postołowie na utworzenie klubu jeździeckiego, ośrodka hipoterapii bądź innych form turystyki pobytowej.
- Na terenie miejscowości Topiło dopuszcza się rozwój funkcji rekreacyjnej w umiarkowanym stopniu, w dostosowaniu do istniejących parametrów zagospodarowania terenu (dostosowanie do istniejących wielkości działek oraz parametrów zabudowy i regionalnego charakteru; ponadto zakłada się poprawę wyposażenia w infrastrukturę techniczną.

3. Funkcje wielokierunkowej działalności gospodarczej, w tym produkcyjnej.

Obecna struktura działalności produkcyjnej jest mało zróżnicowana, oparta głównie na pięciu zakładach przetwórstwa drzewnego i wytwórni mas bitumicznych zlokalizowanych w głównym paśmie rozwoju osadnictwa (Dubiny, Nowosady, Lipiny).

Zakłada się utrzymanie i rozwój występujących funkcji produkcyjnych i usługowych. Zakłada się możliwość wykorzystania istniejącego nie zagospodarowanego majątku trwałego do celów produkcyjno - usługowo - składowych.

Na terenach o dominacji funkcji rolniczej i turystycznej dopuszcza się lokalizację drobnej produkcji w istniejącej strukturze osadniczej, pod warunkiem

zabezpieczenia pełnego wyposażenia infrastruktury technicznej oraz odpowiednich standardów zabudowy. Preferowany jest rozwój zabudowy usługowej w obrębie istniejących miejscowości na warunkach określonych powyżej.

Na terenach wielofunkcyjnego rozwoju osadnictwa zakłada się lokalizację zabudowy usługowej i usługowo - produkcyjnej w obrębie istniejących struktur osadniczych bądź w powiązaniu z nimi, dopuszcza się lokalizację zabudowy usługowo - produkcyjnej poza istniejącymi strukturami osadniczymi. W obydwu przypadkach warunkiem koniecznym jest wyposażenie w pełną infrastrukturę techniczną i zapewnienie odpowiednich standardów zabudowy.

Zasady i kierunki ochrony wartości kulturowych, krajobrazowych i archeologicznych.

Na obszarze gminy Hajnówka zostały wyznaczone następujące strefy ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych:

Strefa A - pełnej ochrony konserwatorskiej, obejmująca obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków. Dla strefy A ustala się pełną ochronę historycznej struktury przestrzennej.

Strefa B - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmująca obiekty i zespoły ujęte w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefa E - ochrony ekspozycji zespołu zabytkowego. Strefa ta obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych. Strefą tą objęto widok na zespół cerkwi prawosławnej p.w. Zaśnięcia NMP w Dubinach wraz z zabudowa w pierzei ulicy stanowiącej oś widokową zespołu.

Wszelkie prace inwestycyjne i prace projektowe prowadzone w strefach ochrony konserwatorskiej muszą być konsultowane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie koncepcji i zatwierdzane na etapie realizacji.

Dla ochrony stanowisk archeologicznych ustala się strefę ochrony archeologicznej. Dla stanowisk o znanej lokalizacji wszelka działalność inwestycyjna, a w szczególności ta która łączy się z naruszeniem ziemi na głębokość ponad 30 cm, musi być dokonana po uprzednim uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, pod nadzorem archeologicznym. Dla domniemanych stanowisk archeologicznych ustala się obowiązek zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o planowanym terminie przeprowadzenia wszelkich prac ziemnych na 14 dni przed ich rozpoczęciem.

4 Użytki ekologiczne proponowane.

Proponuje się utworzenie 4 użytków ekologicznych zlokalizowanych w zachodniej rolniczej części gminy.

- Obiekt nr 1 - niewielkie silnie wypłycone oczko wodne z otaczającymi je szuwarami i zaroślami wierzbowymi. Na terenie proponowanego użytku występują zbiorowiska: rzęs, szuwar pałki szerokostnej, szuwar trzciny pospolitej, szuwar turzycy zaostrojonej i zarośla wierzb szerokolistnych. Jest to ostoja roślinności wodnej i bagiennej oraz miejsce rozmnażania się płazów.

- Obiekt nr 2 - dwa wypłycone stawy położone na obrzeżu młodników sosnowych oddalone o około 1 km na południowy-zachód od Dubińskiej fermy. Proponowany użytek przedstawia szereg sukcesyjny od roślinności wodnej zbiorowisko rzęs poprzez szuwary właściwe - pałki szerokolistnej i trzciny, szuwary wielkoturzycowe - turzycy błotnej i turzycy sztywnej po torfowisko niskie z welnianką wąskolistną i turzycą pospolitą. Teren ten odgrywa bardzo istotną rolę jako ostoja roślinności wodnej i bagiennej, miejsce występowania płazów i ptaków wodnych - łyska, krzyżówka, czernica. Ponadto wzbogaca krajobraz kulturowy tej części gminy i korzystnie oddziałuje na lokalne stosunki wodne.

- Obiekt nr 3 - odcięte starorzecze rzeki Leśnej Prawej położone przy szosie Hajnówka - Narew na północnym krańcu wsi Dubiny. Proponowany użytek obejmuje całkowicie wypłycone i zajęte przez torfowisko niskie starorzecze z otaczającymi je ziołoroślami i zapustami olszowymi. Proponowany użytek jest ostoją bogatą w gatunki flory torfowiskowej i ziołoroślowej.

- Obiekt nr 4 - wyeksploatowane wyrobisko piasku usytuowane przy cmentarzu Nowiny. Obiekt jest w znacznym stopniu zarośnięty przez roślinność muraw napiaskowych, a na krawędziach przez formacje krzewiaste. Teren proponowanego użytku oraz zalesioną, zabytkową część cmentarza należy uprzętnąć i chronić ze względu na bardzo dużą rolę tego obiektu we wzbogacaniu krajobrazu i bioróżnorodności terenów rolniczych.

X. Kierunki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego

Zgodnie z ustawą z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. nr. 89, poz. 415 z późn. zmianami) u podstaw zagospodarowania przestrzennego winien znajdować się szeroko rozumiany ekorozwój, tj. uznawanie nadrzędności wymogów ekologicznych, które nie mogą być zakłócane przez człowieka podczas jego gospodarczej i bytowej działalności. Oznacza to dostosowanie rozwoju gospodarczego do uwarunkowań środowiska przyrodniczego. W celu realizacji ekorozwoju na terenie gminy Hajnówka proponuje się:

1. Ochronę obszarów o najwyższych wartościach przyrodniczych wyrażającą się:

- podniesieniem rangi ochronnej, należącej do gminy części Puszczy Białowieskiej z Obszaru Chronionego Krajobrazu do rangi Parku Narodowego i rezerwatu biosfery,

- uznaniu za użytki ekologiczne czterech obiektów, trzy tereny podmokłe i jedno wyeksploatowane wyrobisko żwiru.

1.1. Na terenie objętym Białowieskim Parkiem Narodowym - z chwilą jego utworzenia - obowiązywać będą zasady gospodarowania ustalone dla ww. Parku. Do chwili poszerzenia granic Parku Narodowego na cały kompleks Puszczy Białowieskiej obowiązywać będą zasady gospodarowania ustalone dla Obszaru Chronionego Krajobrazu.

1.2. Na terenach projektowanych użytków ekologicznych proponuje się wprowadzenie następujących zakazów:

- wysypywania i wylewania odpadów,
- zmiany stosunków wodnych,
- niszczenia roślinności.

2. Ochronę wszystkich lasów już istniejących wyrażającą się bezwzględnym zakazem:

- uszczuplania powierzchni lasów,
- niszczenia lasów,
- działań osłabiających biologiczną odporność drzewostanów.

3 Szczególną ochronę lasów Puszczy Białowieskiej polegającą na bezwzględnym stosowaniu: zasad gospodarowania obowiązujących dla Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy Białowieskiej i zakazu wycinania starych drzew.

4. Wyrównanie granicy polno-leśnej poprzez zalesianie gruntów porolnych. Zachodzi konieczność sporządzenia programu zalesień.

5. Ochronę dolin rzecznych jako korytarzy ekologicznych poprzez:

- pozostawienie dolin jako terenów otwartych, tj. wyłączenie ich z zabudowy i nie tworzenie przegród uniemożliwiających grawitacyjny spływ powietrza,

- utrzymywanie w dolinach trwałych użytków zielonych i nie przekształcanie ich w grunty orne,

- zabudowę brzegów rzek i większych rowów roślinnością krzewiastą.

6. Maksymalne ograniczenie przeznaczania gleb chronionych na cele nierolnicze. Odnosi się to zarówno do gleb mineralnych klas I-IV oraz gleb organicznych.

7. Zaniechanie pogłębiania rowów melioracyjnych.

8. Ochronę wód powierzchniowych i podziemnych poprzez:

- wyposażenie obszarów zwartej zabudowy w systemy wodno-kanalizacyjne z odprowadzeniem ścieków do oczyszczalni,

- wyposażenie rozproszonej zabudowy (nie objętej siecią kanalizacyjną) w szczelne zbiorniki osadowe, z których ścieki wywożone będą do oczyszczalni,

- nieodprowadzanie nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych- lub gruntu,

- ograniczenie do niezbędnego minimum stosowania chemicznych środków ochrony roślin na obszarach dolin i obniżeń terenu,

- składowanie odpadów stałych wyłącznie na urządzonych terenach gromadzenia odpadów,

- obudowa brzegów rowów i rzek roślinnością krzewiastą, która będzie spełniać rolę naturalnej oczyszczalni ścieków rolniczych.

9. Likwidację dzikich wysypisk śmieci.

10. Rekultywację terenów wyrobiskowych.

11. Promowanie na terenie gminy agroturystyki i rolnictwa ekologicznego.

Polityka przestrzenna gminy Hajnówka w zakresie ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego.

W polityce przestrzennej gminy ochrona środowiska przyrodniczego jest jej jednym z głównych celów. Zważywszy, że rozwój gospodarczy gminy to rozwój rolnictwa, agroturystyki i turystyki, szczególnie istotne jest zachowanie jej wysokich walorów.

W celu utrzymania dobrego stanu obszarów o wysokich walorach przyrodniczych, prawnie chronionych lub wymagających ochrony przed zmianą użytkowania - ekosystemy leśne, ekosystemy wodne, dolinne ciągi ekologiczne, gleby organiczne i mineralne kl.II-IV - gmina bezwzględnie stosuje się do wymogów obowiązujących aktów prawnych:

- ustawy z dnia 31.1. 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska,
- ustawy z dnia 28.IX.1991 r. o lasach,
- ustawy z dnia 16.IX.1991 r. o ochronie przyrody,
- ustawy z dnia 3.II. 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

Gmina Hajnówka będzie czynnie uczestniczyć w programie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa - „Kontakt dla Puszczy Białowieskiej”, którego celem jest ochrona Puszczy poprzez stworzenie warunków dla rozwoju społeczności lokalnych w oparciu o zrównoważone użytkowanie zasobów i walorów Puszczy. Oznacza to, że objęcie ochroną całej Puszczy musi stworzyć warunki dla wzrostu statusu społeczno-gospodarczego tego obszaru. Z kolei działania w zakresie zagospodarowania tego terenu muszą być prowadzone w ten sposób, by nie zginął żaden gatunek. Nad realizacją Kontraktu ma czuwać zespół składający się z przedstawicieli samorządów, leśników, organizacji pozarządowych, środowisk naukowych, administracji wojewódzkiej i resortu ochrony środowiska.

Środki na realizację kontraktu mają pochodzić z budżetu państwa, środków pozabudżetowych w tym z NFOŚiGW oraz środków pochodzących z publicznej zbiórki. Służyć one muszą wspieraniu wszelkich działań zgodnych z koncepcją ekorozwoju. W środkach budżetowych z rezerwy państwa przewidziano na ten cel w 1999 roku 20 mln zł.

W ramach „Kontraktu dla Puszczy Białowieskiej” przewiduje się do wykonania w 1999 roku:

- opracowanie programu trwałego i zrównoważonego rozwoju gmin puszczańskich,

- opracowanie programu aktywizacji gospodarczej rejonu,
- przygotowanie programu promocji turystyki w obrębie Puszczy,
- przygotowanie i realizacja programów szkoleniowych dla ludności puszczańskiej z uwzględnieniem przyszłych funkcji puszczy,
- realizacja podstawowej infrastruktury turystycznej poza obecnym parkiem,
- przygotowanie i realizacja inwestycji na rzecz ochrony środowiska,
- opracowanie koncepcji powiększenia Parku w całości lub etapami,
- powiększenie Parku (pod koniec roku, całość lub pierwszy etap, a w przypadku przyjęcia koncepcji powiększenia etapowego - w 2-3 latach następnych),

Kontrakt dla Puszczy Białowieskiej wymagać będzie stałego monitoringu w zakresie:

- stanu zasobów przyrodniczych wg kryteriów jakościowych i ilościowych,
- statusu społeczno-ekonomicznego ludności.

Całość prac nadzorowana będzie przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, przy współudziale innych resortów: rolnictwa, gospodarki, finansów, wojewody białostockiego oraz administracji samorządowych.

Gmina Hajnówka zgodę na rozszerzenie granic Białowieskiego Parku Narodowego na swój teren warunkuje, sfinansowaniem ze środków budżetowych i pozabudżetowych przeznaczonych na ochronę Puszczy Białowieskiej następujących zadań:

1. Budowa oczyszczalni ścieków we wsi Trywieża obsługującej wsie: Trywieża, Borysówka, Wasilkowo, Kotówka, Czyżyki, Nowokornino, Rzepiska, Puciska i Bielszczyzna.
2. Budowa kanalizacji sanitarnej z przepompowniami służącej do doprowadzenia ścieków do oczyszczalni w Trywieży z w/w miejscowości (20,54 km).
3. Budowa oczyszczalni ścieków w Dubinach obsługującej wsie: Dubiny, Nowosady, Postołowo i Lipiny.
4. Budowa kanalizacji sanitarnej z przepompowniami służącej do doprowadzenia ścieków do oczyszczalni w Dubinach z w/w miejscowości (12,39 km).
5. Budowa oczyszczalni ścieków w Orzeszkowie obsługującej wsie: Orzeszkowo, Pasieczniki Duże, Sosnówka, Olszyna, Łozice.

6. Budowa kanalizacji sanitarnej z przepompowniami służącej do doprowadzenia ścieków do oczyszczalni w Orzeszkowie z w/w miejscowości (56,47 km).
7. Budowa kanalizacji sanitarnej z przepompowniami służącej do doprowadzenia ścieków z Borka, Chytrej, Dubicz Osocznych i Nowoberezowa do istniejącej oczyszczalni ścieków w Mochnatem (12,48 km).
8. Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Mochnatem.
9. Budowa zbiorników retencyjnych w miejscowościach: Chytra (przygotowany projekt budowlany przedmiotowej inwestycji), Wasilkowo i Orzeszkowo.
10. Oczyszczenie zbiorników w Topile.
11. Zakup sprzętu do zbierania śmieci (samochody, pojemniki, kosze).
12. Budowa zakładu utylizacji śmieci.
13. Budowa gminnych wysypisk śmieci na gruntach wsi: Dubiny, Chytra, Orzeszkowo i Stareberezowo.
14. Budowa gazociągu wraz z przyłączami (65 km sieci).
15. Asfaltowanie gminnych dróg zwirowych (60 km).
16. Asfaltowanie dróg wojewódzkich (10 km).
17. Budowa ścieżek rowerowych (50 km).
18. Budowa ścieżek konnych.
19. Budowa urządzeń energetycznych w Dubinach.
20. Przebudowa kotłowni w istniejących szkołach podstawowych z tradycyjnych na opalane olejem opałowym.
21. Przebudowa linii energetycznych na terenie gminy Hajnówka.
22. Uzbrojenie osiedla mieszkaniowego „Lipiny” (kanalizacja, drogi).
23. Utworzenie zakładu pracy, w którym znalazłoby zatrudnienie jeden tysiąc osób.
24. Budowa domu pomocy społecznej.
25. Budowa ośrodka rehabilitacji osób niepełnosprawnych
26. Zakup samochodów straży pożarnej szt. 6.
27. Budowa szkoły podstawowej w Dubinach.
28. Budowa szkoły podstawowej z salą gimnastyczną w Mochnatem.

29. Budowa remizo-świetlicy w Nowosadach.
30. Zakup 2 autobusów do dowożenia dzieci do szkół.
31. Budowa kolejki linowej po puszczy.
32. Budowa pól campingowych.
33. Dotacja do energii elektrycznej i gazu.
34. Wcześniejsze emerytury.
35. Dotacja do produkcji żywności.
36. Preferencyjne kredyty na dostosowanie gospodarstw do agroturystyki.
37. Założenie i utrzymanie zespołu folklorystycznego.
38. Utworzenie baz małej gastronomii.
39. Bezpłatne szkolenie przewodników turystycznych.
40. Udostępnienie sanitarnego cięcia drzew dla podmiotów gospodarczych przyległych do Puszczy Białowieskiej z chwilą utworzenia Parku.

Zasady i kierunki rozwoju infrastruktury technicznej.

W zakresie funkcjonowania i rozwoju komunikacji ustala się:

- dostosowanie stanu technicznego dróg do zmieniających się potrzeb komunikacyjnych,
- modernizację drogi Nr 689 w pierwszej kolejności na odcinku Hajnówka - Białowieża - granica państwa,
- dostosowanie linii kolejowej do zmieniających się potrzeb przewozowych,
- utrzymanie dostępności ca 2 km do przystanków autobusowych.

W zakresie energetyki i telekomunikacji ustala się:

- budowę linii WN 110 kV relacji RPZ Hajnówka – RPZ Czeremcha,
- modernizację istniejącej linii 110 kv RPZ Hajnówka – RPZ Lewkovo,
- modernizację i rozbudowę istniejących sieci SN 15 kV na obszarze gminy, w tym:
  - ♦ budowę linii SN 15 kV od RPZ Hajnówka do projektowanej stacji transformatorowej Zakładu Ceramiki Budowlanej w Trywieży (zasilanie podstawowe),
  - ♦ budowę linii SN 15 kV, jako odgałęzienia od istniejącej linii Hajnówka – Trywieża, do projektowanej stacji transformatorowej na terenie Zakładu Ceramiki Budowlanej w Trywieży (zasilanie rezerwowe),
  - ♦ modernizacja istniejącej linii napowietrznej SN 15 kV Hajnówka – Trywieża wraz z przebudową odcinka istniejącej linii SN 15 kV, kolidującego z projektowanym zagospodarowaniem terenu Zakładu Ceramiki Budowlanej,
- budowę gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Wyszki – Bielsk Podlaski – Hajnówka wraz ze stacją redukcyjno-pomiarową I⁰ w Hajnówce,
- budowę gazociągów średniego ciśnienia wyprowadzonych ze stacji redukcyjno-pomiarowej I⁰ w Hajnówce na całym obszarze gminy, w tym – budowa gazociągu średniego ciśnienia relacji Hajnówka – Trywieża (Zakład Ceramiki Budowlanej),
- modernizację i rozbudowę infrastruktury teletechnicznej (telefonii stacjonarnej, komórkowej, sieci komputerowych itp.) wg potrzeb mieszkańców – z uwzględnieniem przepisów szczególnych,
- sukcesywne zwiększanie udziału proekologicznych nośników energetycznych w źródłach ciepła na obszarze całej gminy.

W zakresie gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami ustala się:

- utrzymanie i rozwój istniejącej sieci wodociągowej, a na terenach przemysłowych dopuszcza się, w przypadkach uzasadnionych względami technologicznymi, zaopatrzenie w wodę z własnego ujęcia, wykonanego zgodnie z warunkami określonymi w tym zakresie w obowiązujących przepisach szczególnych,
- uporządkowanie gospodarki ściekami na terenach gminy poprzez rozbudowę sieci kanalizacyjnej, a w miejscowościach o równoważnej liczbie mieszkańców poniżej 2000 i na terenach zabudowy rozproszonej przewiduje się rozwiązania indywidualne odprowadzenia ścieków z preferowaniem przydomowych oczyszczalni ścieków dla budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego i drobnych zakładów produkcyjnych i usługowych, z których ilość ścieków nie przekracza przepustowości tych oczyszczalni, a dla większych zakładów kontenerowe oczyszczalnie ścieków,
- budowę gminnego wysypiska ścieków w Dubinach,
- ochronę i zabezpieczenie istniejących studni głębinowych.

Zasady działań z zakresu Obrony Cywilnej:

plany miejscowe, sporządzane po przyjęciu przez Radę Gminy niniejszego Studium, w części opisowej oraz graficznej powinny zawierać niżej wymienione przedsięwzięcia z zakresu OC:

- w rejonach budownictwa wielorodzinnego należy zaplanować rezerwę terenów pod budowlę ochronne (ukrycia, szczeliny).
- W budynkach przemysłowych, usługowych, użyteczności publicznej, mieszkalno-usługowych i mieszkalnych na etapie sporządzania planów miejscowych należy przewidzieć schrony lub ukrycia.
- Bez względu na typ zabudowy zarezerwować tereny pod budowę awaryjnych studni wody pitnej, przyjmując normę równą 7,5 l na osobo-dobę. Odległość studni od budynków powinna wynosić do 800 m.
- Oświetlenie zewnętrzne (ulice, budynki) przystosować do zaciemniania i wygaszania.
- Istniejące studnie zabezpieczyć przed likwidacją i przystosować do sprawnego uruchomienia eksploatacyjnego w sytuacjach kryzysowych.
- W rejonach budownictwa jednorodzinnego przewidzieć ukrycia typu II wykonywane (w przypadku ich realizacji) przez mieszkańców we własnym zakresie, w okresie podwyższonej gotowości obronnej państwa.
- Układ projektowanych oraz modernizowanych dróg i ulic winien spełniać następujące warunki:
  - a- odpowiednią szerokość uniemożliwiającą ewentualne zagruzowanie, b- połączenie z traktami przelotowymi - zapewniającą
  - sprawną ewakuację w okresie zagrożenia, c-
  - wyznaczenie bezpiecznych tras przejazdu dla pojazdów z toksycznymi środkami przemysłowymi.
- W zakresie spełnienia warunków OC wszystkie miejscowe plany należy uzgadniać z właściwą jednostką.

USTALENIA W ZAKRESIE OBSZARÓW OBJĘTYCH OBOWIĄZKIEM SPORZĄDZENIA MIEJSCOWYCH PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO.

Obszary wymagające opracowania planów miejscowych.

Przyjmuje się zasadę opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów, których rozwój jest warunkowany reżimami ochronnymi wynikającymi z położenia na terenach prawnie chronionych, lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz dla terenów położonych w strefie intensywnego rozwoju.

Opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wymagają następujące obszary funkcjonalne i jednostki osadnicze:

- Obszar funkcjonalny Łozice - Orzeszkowo - droga wojewódzka Nr 691 związany z rozwojem funkcji turystyczno-rekreacyjnej na terenach użytkowanych obecnie rolniczo,
- Obszar funkcjonalny obejmujący pasmo miejscowości Dubiny - Nowosady - Zwodzieckie, będącym już obecnie a także przewidzianym jako strefa intensywnego rozwoju mieszkalnictwa oraz usług i sfery gospodarczej,
- Miejscowości przewidziane do wielofunkcyjnego rozwoju wsi: Mochnate - Stare Berezowo, Dubicze Osoczne, Nowoberezowo, Nowokornino,
- Obszar funkcjonalny Topiło przewidziany do rozwoju funkcji rekreacyjno - wypoczynkowej,
- Obszar funkcjonalny przedpola Puszczy Białowieskiej obejmujący miejscowości Sorocza Nóżka - Skryplewo - Postołowo użytkowany obecnie rolniczo, przewidziany do rozwoju funkcji rekreacyjno - wypoczynkowej.

Ustala się możliwość lokalizacji zabudowy mieszkaniowej i zagrodowej na terenach pozostałych miejscowości w granicach istniejącego zainwestowania oraz na terenach bezpośrednio do nich przylegających.